

00 We
2 anglo m. de
IV.
Philosophie.
109.
Harifodina. idealium

N° 8084 *

Varh. [Fl. 2pc]

du + 2161^t
foc

1. Gerhardi delineatio philo-
sophiae rationalis

2. Neukirch de impedimen-
tis sapientiae.

3. Gersford nom. de statu
m. d. d. d. d.

4. Haglford de no. no. p. m.
cipium moralitatis.

EPHRAIMI GERHARDI
DELINEATIO
PHILOSOPHIAE
RATIONALIS

ECLECTICE EFFORMATAE
ET VSVI SECVLI ACCOM-
MODATAE,

SIVE

DE INTELLECTVS HV-
MANI VSV ATQVE EMENDATIONE
LIBRI DVO,

IN GRATIAM PRAELECTIONVM IN ACA-
DEMIA IENENSI HABENDARVM

EDITI,

ACCESSIT OB SIMILITVDINEM ARGV-
MENTI

DISSERTATIO

DE

PRAECIPVIS SAPIENTIAE
IMPEDIMENTIS.

I E N A E,

Sumtibus HENRICI CHRIST. CRÖKERI.

1709.

L 39,

LECTORI CVIVS-
QVE ORDINIS

S. P. D.

A V T O R.

Mirabuntur sine dubio
multi, qui factum
fuerit, quod & ego
post tot libellorum lo-
gicorum myriades ha-
sce meas cogitationes publico ex-
ponere iudicio non erubescam, cum
neminem hactenus meae operae
subierit desiderium. Neque possum
etiam propositum animi multorum
Patronorum eorumque man-
datorum allegatione defendere,
a 2 quip-

quippe quod saepe & obscurissimi
viri facere praetendunt. Interim
concedent mihi aequi bonique re-
rum iudices eam libertatem, quam
sibi ab aliis promittunt, quamque
Reipublicae litterariae status vnicui-
que rerum intelligenti largitur. In-
seruio studiis admodum studiosae
Iuuentutis, semperque reperi vlté-
rius tendentia ingenia, queis vltra
litteratorum vulgus sapere, laborum
scopus fuit. His aliorum cogitata
plus vice simplici tradidi, neque ha-
ctenus me piget operae, quam in
explicandis eruditissimis CHRISTIA-
NI THOMASII, IO. FRANCISCI BVD-
DEI, & SAMVELIS GROSSERI prae-
ceptionibus aliquot repetitis vicibus
insumpsi. Interim diuersae sunt ho-
minum cogitationes, etiam eorum,
quibus vna eademque eruditio pro
fine est: imo dum aliorum placita ex-
pone-

ponere aggredimur, aliquando nostris cogitatis multum decedit roboris: nec solertissimus tam promptus erit alienarum quam propriarum meditationum Interpres. Praeterea totum informationis scholasticae pariter ac academicae negotium magna ex parte prudentiae est, nec regulis vniuersalibus regi vult, sed conuenienti obuenientium Circumstantiarum obseruatione absoluitur, & sicubi, certe hac in re dandum aliquid est tempori & ingeniis. Adeo plures fuerunt rationes, quae me hasce festinas cogitationes in publicum protrudere permouerunt, quibus si saltem Meis inseruire potero, sat magnum mihi constitutum erit laborum pretium. Eruditis, a quibus quotidie plura discere adhuc laboro, non scripsi, sed iis qui breui & non inficeta via ad sanio rem philosophan-

sophandi rationem perducere cupiunt. Pluribus placere velle magnam stultitiae praesumptionem arguit, nec sapientiae est omnium applausum venari. Non poterunt omnibus placere quae scripsi, nec enim mihi semper placent, quae ab aliis proferuntur. Neque tanta est, ut videtur circa sanioris logicae culturam elaborantium affluentia: sapiunt qui possunt, & sapientia omnibus patet, sed non omnes debitas amant vias. Emendatum est multum pristini mali, sed vero meretur ulterius perfici institutum nobile. Contra innumerum pro pedantissimo & ineptiis pugnantium logicorum numerum, non sufficit vnicus nec alter, sed licebit & pluribus pugnare. Dum diuersis instrumentis, diuersa via idem facimus, nemo alteri inter saniores impedimento est, sed omnes manebit iustum

iustum laboris praemium. Com-
munes adhuc sunt ineptiae, vulga-
res notandi defectus, qui, quantum
ego scio, non multis haecenus in lo-
cis exulant: nec omnes scholae, sunt
scholae rationis. Subiiciam pauca
quae notaui reliqui adhuc defectus
in studio logico indicia: forte aliis
obseruata restant alia. Ni fallor;
sanior logica debet ostendere vsum
atque emendationem rationis hu-
manae: huc an omnia in vulgari in-
stitutione quadrent, aliorum esto iu-
diciu. Certe, si logica intellectum
emendat; finis eius non erit alius
quam eruditio: quid vero sentien-
dum est de disciplina finem suum
ignorante. Fuit sat diu talis vulga-
ris logica nec adeo vbiq; clari sunt
eruditionis conceptus. Eodem mo-
do doctrina de intellectu humano
eiusque operationibus perfunctorie

a 4 ad-

admodum fuit tractata, vt videas logicae tyrones logicam ad vnguem tenentes memoria & tamen praecipuas mentis suae ignorantes functiones. Intellectus, vt constans fama est, iudicio, ingenio atque memoria absoluitur, at vero in quot libellis horum natura ostensa apparet distinctius? Debebat logica praecipue iudicium atque ingenium perficere, sed tamen singulorum ad inuicem declarare habitudinem. Ast res inuersa fuit, & de egregio laborum fructu sibi gratulatur plurimorum doctissimorum praeceptorum simplicitas, si tyrones philosophiae rationalis veterum crepundia, & notiones dialecticas cum strepitu promant e memoria: si barbara celarent, quae ca vel hyp., asserit a negat e, & alia tantorum ingeniorum inuenta coram exami-
nis

nis Auditoribus decantentur: si vsum
quaeras; altum erit silentium, si in-
genium respicias; obtunditur potius
quam iuuatur: De iudicio vero nil
dicam, cum commune sectariae phi-
losophiae iudicium respuat veri stu-
diosum discentium iudicium. Ne-
que scrutinium ingeniorum com-
memorabo, cuius vix centesimus re-
cordatur. Sunt, qui hic paulo sa-
niori incedunt via, quique continuo,
vt loquuntur, discursu discentium iu-
dicio pariter ac ingenio subueniunt,
nec culpandum est studium, cum
temporis consuetudo vix aliud fe-
rat. Sed: deficit interim, quae pri-
mas hic partes ferre debebat, exerci-
tatio: & audita prolataque auolant,
antequam concoquantur: aut si qui
ad praxin deducantur; totum nego-
tium thematis logici elaboratione,
& aliquot syllogismorum structura

absoluitur. De methodo cogitan-
di, veritatem inuestigandi, diiudi-
candi, communicandi, ex aliis hau-
riendi, confutandi errores, medici-
nam morbis intellectus praescriben-
di, tantum loquuntur, quantum pi-
fces. Sunt qui notissimum praeiudiciorum nomen horrent, & pene haereseos crimen apud multos metuendum erit: si dicamus morborum intellectus originem paulo curatius esse detegendam. Adeo processerunt augmenta philosophiae rationalis, ut utique nimia saniorum libellorum logicorum copia metuenda veniat. Imo est, praecipue autem illis, qui antiquiorum temporum ineptiis immori dulce putant. Reliqui recentiora cogitata non damnabunt, sed sicubi erratum sit; meliora, ut feret occasio, dare laborabunt. Ego nil offero, nisi

nisi breues philosophiae rationalis positiones, quae ut spero, suis nituntur fundamentis, suo constant ordine, nec facile materias utiles praetereunt: adeoque minimum ex parte commemoratis defectibus medelam afferendi occasionem subministrabunt. Scopus scribendi legem dixit, nec itaque ultra hos terminos aequi Rerum iudices suum extendent arbitrium. Methodum ex arbitrio meo legi, quae tamen naturae rei, ut spero, non repugnabit: quantum ad rem ipsam attinet, nullius nomen fero, in nullius verba Magistri iuro, nec ab aliis petii, quae omnibus largitur ratio. Interim non sum adeo suffenus, ut me sine praeceptore profecisse, & nescio quid non intactae veritatis detexisse existimem. Inter scribendum saltem abstinui a librorum

euo-

euolutione, & propriis cogitationi-
bus liberum reliqui gradum: Cae-
terum norunt, qui me audiuerunt,
quantum aliorum industriae tri-
buam, & quantum me doctorum
Virorum hac in re curis debere
semper profiterar. Sunt quorum
exempla, sunt quorum praecepta
iuuant, nec ego me vlla in parte
primum fuisse recordor. Notarunt
defectus commemoratos alii, nota-
tosque coram Auditoribus sincere
emendarunt: quos inter celeberrimi-
orum Virorum TREVNERI, STR-
EBII, atque IOCHII in alma Salana
nostra exempla mihi praecipue ad
paria facienda calcar addiderunt.
Erunt & alii vt credo, qui similia
sequuntur instituta, & quorum la-
boribus mea cogitatione nunquam
officiam. De caetero ex antiquio-
ribus non neglexi ARISTOTELIS, cer-
te

te acutissimi viri, pariterque EPICV-
 RI huc facientia philosophemata.
 Neque logices renascentis restaura-
 tores NIZOLIVM, VIVEM, ME-
 LANCHTHONEM, AC PETRVM RA-
 MVM insuper habui. Plura tamen
 & magis vtilia recentiorum debebo
 scriptis, quorum praeceptionibus
 ab ineunte studiorum meorum ra-
 tione studiose collatis & meae pau-
 latim adoleuerunt. Eminent hos in-
 ter Illustris THOMASIVS ICTus, cu-
 ius prudentia cogitandi mihi olim
 primas cogitandi vias ostendit. Ne-
 que praetereundus est RENATVS des
 CARTES cum sequacibus IO. CLAV-
 BERGIO, LE GRAND, IENSIO, &
 celebratissimae Artis cogitandi AV-
 TORE. Medicinam quoque men-
 tis Dn. de TSCHIRNHAVSEN medi-
 cinam intellectui aliquando attulis-
 se non dissimulo: quemadmodum
 &

& CHRISTIANI VVEISII, IO. SCHIL-
TERI, & IO. BATER, opera me
cum fructu vsum fuisse recordo. Ul-
timo tempore IO. CLERICI, LOCKII,
TITII atque PROELEI, & qui primo
loco mihi nominandus erat Vene-
randi nostri BVDDI praeceptiones
facem praetulerunt. His vsus Ma-
gistris, praeparavi animum, vt ali-
quando & ego aliorum intellectui
facem praeferre possem. Si quid
peccatum est, illud a me non alie-
num puto. Si vero quidpiam ad
commune bonum redundare exin-
de posset vtilitatis; id omne ego ad
eos referendum puto, quorum
exemplis vel consiliis adiutus fui.
Vale & conatibus meis veri bonique
amantibus faue. Dabam e Museo
Ienae. A. MDCC IX. d. XV.
Aprilis.

DELL

DELINEATIO
PHILOSOPHIAE RA-
TIONALIS

ELECTICE EFFORMATAE
ET
SECVLI VSVI ACCOMMO-
DATAE.

LIBER I.

De

*Conceptibus logicis com-
munibus.*

CAPVT I.

De

Eruditione generatim.

I.

Mne quod hominis ingenio
disci potest, non male eru-
ditio audit: quod illa ho-
minem e ruditate naturali
eruat, atque ad maiorem
perfectionem deducat.

A

2. Dici-

2. Dicitur eadem & sapientia, quatenus scilicet menti non ab aliis inculcatur, sed per seipsam innotescit: unde quo in differant eruditio & sapientia constare potest.

3. Conueniunt autem fundamentis: utraque enim docere debet, quae bona, sint, quaeue mala: quod bona sint eligenda, mala euitanda.

4. Eodem modo quoque differunt ab inuicem & conueniunt ruditas & stultitia: quarum illa eruditioni, haec sapientiae opponitur.

Ingeniose de hac materia philosophatur IO. AMOS COMENIVS in ianua rerum reserata cap. II. de sapientia: quid sit illa, & quomodo comparetur.

5. Eruditionis autem pars recte habetur logica, hinc ut partem eo tutius queamus speculari, prius totum hoc in loco ob oculos reuocabimus.

Fecit idem ante nos Illustris THOMASIVS in Introd. ad doctrinam rationis part. I. c. I. partim quia rem hoc loco non indignam iudicabat, partim quia hoc modo aliorum neglectus supplendus erat. Hinc censuram miscuit Dn. D. TITIVS in arte cog. cap. XVIII. §. LVII. qui indolem eruditionis exponere circa peculiare a cogitationibus humanis obiectum occupari existimauit. Sed quid si dicamus, erudi-

eruditionem esse cogitationum humanarum perfectionem, adeoque non immerito ad artem cogitandi referri: into esse finem ultimum, doctrinae rationalis: quid enim perceptio veritatis genuina, quam logica quaerit, intendit aliud, quam eruditionem sanam & veram? Et praeter haec sufficit bonam cogitandi methodum a generalibus ad specialia, a toto ad partes istius procedere.

6. Sumitur hic vox eruditionis, non prout natura eius rerumque postulat, sed quatenus apud nos communissime supponi solet, vnde ab artibus mechanicis distinguitur ad rem litterariam pure translata.

Non metuo censuram pseudonymi REALIS DE VIENNA, qui in discursibus ad C. THOMASII Introd. ad phil. aul. ad cap. II. §. XXVI. p. 33. ait: Veram philosophiam rem definire, non ut vulgo supponitur, non ex usu, sed veritate. Sed vero aliud est definire res: aliud voces rebus applicare, de quibus mihi alia arridet regula: Verus philosophus intelligi vult, hinc loquitur ut intelligi possit cum vulgo & ex usu loquendi, neutiquam vero de stulta singularem vocum captura atque affectatione ingenio suo gratulatur.

7. Est itaque eruditio partim doctrina, partim habitus, prout diuersimode consideratur, in eoque conuenit cum omnibus artibus mechanicis.

8. Priori modo considerata definitur: doctrina dirigens cogitationes hominum circa acquirendam conseruandamque eorundem felicitatem.

Scepticus Germanus quidam negat: conditionem definiri posse, quia nescimus, quid sit anima, quod idem videtur ac si dicerem: baculum rectoralem generatim definiri non posse, nisi sciamus quot puerulis ille sit applicandus. vid. unvorgreifl. Concept. von der Gelehrsamkeit.

9. Posteriori est habitus recte vten-
di intellectu circa acquirendam conseruan-
damque hominum felicitatem.

*Prior significatus etymologicus est & naturam eiusdem satis explicat: posterior vero vsualis & popularis est, hinc nec eodem plane carere possumus quod cum cura obseruauit doctissimus Giffensium philosophus IO. CHRISTIAN LAN-
GE in protheoria eruditionis humanae vniuersae. cap. II. n. XVI. XVII. sqq. conf. THOMASIVS in introd. ad doctrinam rationis c. I. Confundit vero hos diuersos significatus Autor Anonymus des unvorgreiflichen Concepts von der Gelehrsamkeit contra Dn. THOMASII Introduct. log. a. 1697. publicati §. 10. 11. Nos sic: eruditionis sedes est in intellectu siue cerebro: applicatio eius tangit quoque ope Intellectus voluntatem.*

10. In eo quod cogitationes dirigere dicitur, differt a reliquis notitiis, quae hominum manus, pedes, oculos, aures &c. dirigunt, quas vulgo fellularias vocant, quasque eruditionis studioso non contemnendas puto, sed tantum a conceptu hactenus consueto separo.

11. Quod autem omnis eruditionis finis ad felicitatem humani generis pertineat tralatitium est, & ex ipsa gratiosa Numinis essentia, quatenus illa hominibus sub amoris idea innotescit pendet, inferiusque pluribus demonstrabitur.

12. Consistit haec felicitas ex communi sensu, in vita humanae naturae conuenienti.

13. Vnde Ille demum recte sibi de felicitate gratulatur, qui viribus propriae & communis naturae siue essentiae recte uti fruique nouit.

14. Vfus debitus naturae propriae & communis consistit in conseruatione & vsurpatione commoda naturae tum communis tum propriae.

15. Atque hoc ipso bonum honestatis, vtilitatis & iucunditatis comprehenditur: omne enim, quod debito modo naturae humanae conseruationem durationemque intendit illud & honestum & vtile & iucundum existit.

16. Vti autem natura humana vel interne vel externe considerari potest; ita hinc quoque duplex enascitur felicitas partim interna, partim externa.

17. Consideratur porro vel in communi, vel in indiuiduo adeo ut felicitas etiam siue vniuerso humano generi, siue certo cuidam eius socio comperat.

18. Si ultra rationis terminos transire licet, duplex concipienda est hominis vita: praesens, quae finem prospicit, futura, quae nunquam erit terminanda. Inde felicitas hominis est vel temporaria, vel aeterna.

19. Imo & interna felicitas duplici modo concipi potest, si duas animae humanae facultates inferius pluribus declarandas respicias, ut alia sit felicitas intellectus, alia voluntatis.

20. Denique felicitas vel conseruatur & defenditur, vel promouetur augeturque: illud necessitatis, hoc commoditatis officium est: idque vel vere, vel apparen-
reter.

21. Promouetur conseruaturque autem vel immediate vel mediate, vel directe vel indirecte felicitas humana, prout conseruationis media vel per se, vel per alia cum fine connectuntur.

22. Atque in vniuersum tot sunt, eruditionis partes, quot felicitatis existunt species:

species: siquidem natura rerum postulat ut media ex fine, non finis e mediis, iudicentur.

23. Hinc eruditio I. est vel instrumentalis, quae mediate & indirecte, vel principalis, quae immediate & directo circa hominis felicitatem occupatur.

Ita verbis sequor Aristotelem eiusque sequaces, sed alio tamen sensu: cum ille sub principali, & theoreticam philosophiae partem falso ductus contemplationis amore comprehendat quae mihi non nisi instrumenti loco venit, cum natura hominis non contemplationem sed actionem pro felicitatis fundamento habeat, & praeterea experientia doceat homines ad sensum stultissimos bono contemplationis sat feliciter uti quandoque. Conf. quae Illustris THOMASIVS disserit in Introd. ad Doctrinam moralem c. II. S. 43. 44. sqq. Bene agimus ut felices fiamus: recte speculamur ut bene agamus: omnis diuersus speculationis finis vel ad delectationes indifferentes, vel ad Insipientiam pertinet.

24. Illa necessaria non per se, sed propter alias disciplinas, haec secus: illa est hominum eruditionis titulis superbientium, haec omnium hominum, quæ ratio data est: illa sine applicatione est res mortua, haec ipsa applicatio est: In illa sola consenescere stultitiae, in hac vitam finire sapientiae & felicitatis est.

A 4

25. Per-

25. Pertinent ad illam omnes disciplinae, quas propter vsum in reliquis addiscimus: quaeque non tam vitae quam scholae esse existimantur: Grammatica, Rhetorica, Poësis, Historia, Pars Matheseos, & si quae aliae ingenium mentemque humanam non perficiunt sed praeparant.

26. Porro II. eruditio est vel necessaria sine qua humana vita consistere neuiquam potest: vel utilis tantum, quae commodiorem vitae rationem solummodo respicit.

27. Hac aliquando homines sine periculo carent: illa non aequè: haec aliquando luxui affectibusque inferuit, quos illa coercet: Illa ad bona, haec ad indifferentia vel bona minora referenda.

28. Illuc omnes viuendi regulae, quas vera Theologia siue Iurisprudencia naturalis, siue Ethica praescribit pertinent, quippe quibus nec rusticus indigere potest: aliae vero disciplinae ad distinctam classem pertinebunt.

29. Sunt qui III. inter eruditionem veram & falsam, vel etiam solidam & superficialiam distinguunt: aliis contrasentientibus, cum falsa eruditio illud nominis non mereatur. Verum nil impedit, fallens enim splendor est etiam splendor. Voco autem eam veram, quae vere felicitatem conseruare vel

vel augere apta est: falsam quae facere, praesumit. Solida mihi est, quae firmo fundamento & bono fine nititur: superficialia quae nubem, pro Iunone amplectitur, & coruos hiantes decipit.

Aliter paululum procedit PETRVS POIRET de Erud. sol. L. I. part. I. p. m. 4. 5. solidam veramque coniungens, sed facillime iste locus mecum conciliari posset: nisi POIRET-TVS inferius Eruditionem eiusdemque effectum sapientiam miscere videretur & modo vocabulo eruditionis pro doctrina, modo pro habitu vteretur. De caetero ea quae contra POIRET-TVM disputari possent ambiguitatem vocis solidae & verae attinent quo per me ut velit utatur: sufficit me loqui ex usu communi, illum vero plane nouam vocum quotidianarum sensum comminisci. Interim sequitur ipsum IO-ACHIMVS LANGIVS ac declarare nititur in Medic. ment. Part. V. c. II.

30. Vera & solida omnibus conatibus expetenda manet: oppositae cognoscendae, imo & vsurpandae quandoque ubi res postulat: sed non fouendae.

31. Vagantur hae ipsae per omnem disciplinarum ambitum. Omnis homo mendax, nec a quoquam errare alienum est: Et Theologus, & Ictus, & Medicus, & Philosophus, & Rhetor sunt etiam aliquando Poetae. Somnia grauius sentiunt,

qui videntur eruditi, quam rusticus, qui delassati corporis membra durae inclinat terrae. Nil magis fallax est quam opinio, qua mundus regitur. conf. D. IO. BALTH. SCHVPPIVS in orat. de opinione.

32. Pertinet IV. huc quoque distinctio superius facta, inter eruditionem theoreticam & practicam: illa Intellectus sanitatem quaerit: haec voluntatem circa actionem boni format.

33. Hanc maxime necessariam esse docet: quod sine honestate, utilitate & iucunditate nulla beatitudo concipi queat: illam non aequae necessariam, sed tamen colendam existimo: Qui bene viuit & male cogitat beatus quidem esse potest, sed raro est: Hinc cogitare discamus, quo possimus viuere.

34. Atque hinc apparet: quomodo Logica, Physica, &c. a practicis distent doctrinis: apparet quid antiquis scientiae prudentiaeque nomine venerit: Illumque demum eruditum recte vocari non qui benefacit & male cogitat: nec qui bene cogitat & male viuit, sed qui & bene viuit & recte cogitat.

34. Distinguerem V. inter eruditionem diuinam & humanam, nisi iam philosophiae cancellis me continere deberem.

35. Hu-

35. Humana VI. autem, quae temporaria respicit est doctrina boni vel interni vel externi, partim necessarii partim utilis; de quibus est Regula: quae doctrina bonum sectatur praestantius illa & ipsa est praestantior.

36. Hinc pendet pretium eruditionis partibus constituendum, quae licet vitilitigia proedrias non curent, diuersa tamen aestimatione sapientibus veniunt.

37. Denique VII. eruditio est vel totalis vel partialis: illa est nexus omnium doctrinarum ad felicitatem humanam pertinentium: haec est leue artificium vel ostentationi vel pani lucrando paratum. Illa demum solida & vera haec superficialia & falsa.

38. Posses praeterea partiri eruditionem in eam, quae memoriae, iudicii, & ingenii est, item in certam probabilem & dubiam, sed nolo anticipare, quae infra commodum magis loco declaranda erunt.

39. Vides interim ex dictis, quid sentiendum sit de diuisione IV. facultatum, quam etsi tolerandam existimo, non possum tamen, quin eam & solido fundamento destitutam, & confusis conceptibus formandis aptam, & verae sapientiae infestam iudicem. conf. quae dixi in *diff. de nonnullis sapientiae impedimentis. §. XX.*

40. Vt

40. Vt tamen aliqua constet differentiae ratio, notari potest: Theologiam esse partem eruditionis circa hominis felicitatem aeternam, Iurisprudentiam circa externam bonorum, quae fortunae tribuuntur, Medicinam circa sanitatem corporis occupatam, philosophiam vero rectitudinem internam intellectus & voluntatis earumque externam applicationem regere: atque de hac tractare nostrae videtur esse operae. *conf. Dn. THOMASIVS de prud. cogitandi. c. II. §. 26. sqq.*

Hic Iurisprudentiae nemo praeter REALEM DE VIENNA controuersiam mouet, qui illi tantum disciplinam externam concedit, contra Vmbra militans & ex vesana contradicendi libidine pro salute hominis, salutem animae substituens in discurs. ad THOMAS. prud. cog. c. II. §. 30. p. 34.

CAP. II.

De

Philosophia generatim.

I.

Philosophiae nomen si spectes origine graecum & compositae est naturae cuius Autorem PYTHAGORAM referunt CICERO *L. v. tusc. qu.*

qu. p. m. 487. *IACOBVS THOMASIVS* progr.
LV. de vocabulo philosophiae.

2. Vtrum is hoc nomine ex humilitatis amore vsus fuerit, an saltem eius laudem affectauerit, vel etiam, vt ab aliis Artificibus secerneretur Amator sapientiae audire voluerit nostra parum refert. vid. interim *IO. SCHEFFERVVS* de *philos. ital. c. VI. p. 34.*

3. Si vsum respicias, variis obnoxium illud est acceptionibus, de quibus vid. *IACOBVS THOMASIVS* in *Origg hist. philos. sub init.* & *CHRISTIANVS THOMASIVS* in *Introd. ad philos. aul. c. II. §. 22.*

4. Latisime sumitur pro omni sapientia, cuiuscunque generis sit, quod in primis antiquis frequentissimum est.

5. Aliquando illas saltem eruditionis partes notat, quae vi naturalis luminis ab homine percipiuntur.

6. Nec infrequens est, vt de reliquis omnibus disciplinis, quae Theologiae, Iurisprudentiae & Medicinae opponuntur, dicatur, ita vt & artes liberales sub se comprehendat: qui significatus nostris moribus in Academiis receptus est.

7. Aliqui soli Metaphysicae scholasticae, quam colunt, & Reginam scientiarum venerantur, hoc nomen vindicant: forte quia illa amica quidem sapientiae, sed non sapientiae pars est.

8. Ego

8. Ego ea nuncupatione strictius vtor, scilicet quatenus & a facultatibus, quas dicunt, superioribus, & ab artibus liberalibus separatur.

9. Quod rem ipsam attinet: Philosophia est doctrina siue pars eruditionis, scilicet si in abstracto, & non quatenus in mente concipitur consideretur.

10. Est doctrina tradens notitiam, habitualement modo certam & apodicticam, modo probabilem tantum, modo viam & affectiuam, modo mortuam & cerebrinam.

11. Tradens notitiam rerum, non tantum entium rationis & notionum secundarum.

Si in his consumere iuberet operam vocabularium esset non iusta disciplina: fuit autem tale quid satis diu. rectius SENECA Ep. 16. inquit: non in verbis sed in rebus est.

12. Innotescit haec notitia non nisi mediis homini naturalibus per rationem, quae vi ac potestate intellectus actiui res considerat ac confert, ideas inde ope sensuum perceptas colligit, & cum principiis generalibus veritatis connectit.

Non ex scriptura diuinitus reuelata, quippe quae Theologiae fundamentum est, & singularia Numinis mysteria tangit. hinc remouit Confusam illam philosophandi rationem, quae sacra

non-

*nonnullis visa est, THOMASIVS in introd. ad
philos. aul. cap. II. §. 32. seqq.*

13. Denique notitia haec rerum per
rationem cognitarum vltimo hominis felici-
tatem quaerit: alias enim esset ignis fri-
gidus.

14. Felicitas vero illa temporaria hic
intelligitur, cum aeternam ignoret ratio per
ea quae dixi superius.

15. Vno verbo: Philosophia est do-
ctrina tradens notitiam, amorem vsumque
rerum natura cognoscibilem, & ad huma-
nam felicitatem pertinentium.

16. Aut si maius est illa antiquis lau-
data sapientia, quam *CICERO L. II. off. c. II.*,
rerum diuinarum & humanarum, causarum-
que quibus hae res continentur, scientiam,
vocat. conf. *SCHEFFERVS de philos. ital.
c. VI.*

17. Atque hinc facile erit iudicatu,
quid de iis habendum sit, qui philosophiae
studium vt inutile, alto supercilio con-
temnunt.

18. Imo referas & huc eos, qui san-
cta simplicitate illam Theologiae reuelatae
studio si non noxiam, saltim inutilem cen-
sent.

19. Nec minori mentis aegritudine
laborant, qui eius vtilitatem tantum in ser-
uitio

uitio superioribus facultatibus exhibendo quaerunt.

Communis haec est opinio, sed ex fine indicato hoc nihil obstante stulta apparet. Philosophia ipsa felicitatem humanam acquirit, conseruat, promouet augetque. Non est ancilla siue Theologiae siue Iurisprudentiae aut Medicinae sed soror, imo potius mater vnius dicenda. Parat equidem ex parte ad istas viam, sed & ipsa mentem perficit, & ad beatitudinem ducit. Interim communis persuasio plures a solidae eruditionis cognitione alienat, qui nullam nisi mercenariam eius utilitatem praedicari audiunt. conf. REALIS DE VIENNA l. c. p. 40. 41. & diss. nostra de sapientiae impedimentis.

20. Partes speciesque philosophiae, eadem pene sunt, quae eruditionis. Praecipue inter instrumentalem & principalem distinguunt.

21. Et ob eandem rationem diuidenda quoque est in theoreticam & practicam.

Coincidit cum hac partitione Philosophiae stoicae & platonicae nec non Epicureae distributio in rationalem, naturalem & moralem, de qua vid. CICERO, Acad. quaest. L. I. & SENECA Epist. LXXXIX.

22. Praeterea non tam accuratationis quam cautionis gratia distingui oportere arbitror inter philosophiam veram ac genuinam,

nam, & falsam externo habitu sapientiae speciem mentientem.

23. Ut falsam caueas nota criterion: quaecunque doctrina ambitiosos mortalium animos deprimit, atque ad cognitionem miseriae humanae manuducit; illa ducit ad Deum & vera est philosophia.

24. E contrario, quaecunque doctrina hominem a cognitione suae miseriae abducit, illa ad spuriam pertinet sapientiam. conf. Apostolus IACOBVS Ep. c. III. v. 15. & BVDDEVS in appendice Dissertationum ad hist. philos. pertinentium.

25. Distinguunt praeterea inter philosophiam nominalem & realem, sed ista vel instrumentalis vel inutilis est, adeoque ad spuriam pertinet.

26. Idem dicendum est, quando in sectariam & eclecticam dispescitur, cum omnis sanior doctrina sit eclectica.

Philosophia sectaria liberos minime decet homines. Omnia probare & bonum retinere, iussit Paulus gentium Doctor: cui suffragatur quoque Ioannes. Non sumus sub Rege, sibi quisque se vindicat, inquit SENECA Epist. XXXIII. conf. Epist. LXIV. & apprime placeant verba celeberrimi Theologi pariter & Philosophi IO. AND. SCHMIDII in physica pos. §. III. inquit: Neminem sequere, & omnes: id est in nullius verba Magistri iura, sed potius

B

omnes

*omnes euolue, & quae vera vel probabilia sunt
elige, & optimae philosophiae sectator eris.
conf. B. STVRMII diff. I. Tom. I. Philos.
Ecclesiæ.*

27. Caeterum est vel dogmatica,
quae positivè sua dogmata stabilire nititur:
vel sceptica, quae in plurimis magis proba-
bilitatem quam certitudinem venatur.

28. Vtraque usum habet abusumque
suum, cauendus itaque excessus, quorsum
te vertas.

29. Merus dogmaticus si quidem in
omnibus certam adquiri posse scientiam
putet, misere fallitur haud dubie.

30. Merus scepticus quasi cum ra-
tione insanit, & prae sapientia apparet fi-
tuus. Medium tenere beati.

31. Verae sapientiae studiosus secta-
tur cognitionem, ubi haberi potest: ubi ha-
beri non potest modestè confitetur huma-
nae mentis imbecillitatem, utiturque iis
quae cognoscit ad suam aliorumque felici-
tatem.

32. Aut ut clarius habeas: Philosopho
non fucatus quaerit veritatem, discit
que quaerendo, dubitando, omnia proban-
do vivere honeste, decore, utiliter per phi-
losophiam practicam, per theoreticam co-
gnoscere hominem, mundum, Deum, per
philosophiam instrumentalem ad illa me-
ter

tem praeparat vt recte sentiat, cogitet, ac
ratiocinetur, id quod iam omnis huius tra-
stationis scopus existit.

CAP. III.

De

Philosophia rationali speciatim.

I.

Logica a ratione nomen habet: hanc
enim formare, perficere, atque diri-
gere debet in cognoscenda, expen-
denda & communicanda veritate.

2. Nec incongrue dixit, qui dixit:
Logicam tradere modum recte, & vt decet
vtendi ratione.

3. Cum autem veritatis gratia ratio
homini data sit: inde ratione bene vitur,
qui cognoscit, expendit, & communicat
veritatem.

4. Fiunt haec singula cogitatione:
inde etiam logica quibusdam Ars cogitan-
di, scientia cogitationum cogitantium, &
prudencia cogitandi dicitur.

5. Alii medicinam mentis vel potius
intellectus appellant.

6. **ARISTOTELES** eam instru-
mentum instrumentorum id est primum &
praecipuum eruditionis organon nuncupa-
uit.

uit, vnde & recentius Philosophia instrumentalis vocatur.

7. COMENIVS, vt mihi videtur, congrue admodum artem discendi & docendi vocat: his enim & inuentio & communicatio diiudicatioque veritatis absoluitur.

8. Nec male quidam Cynosuram mentis, normam cogitationum, lucemque mentium praedicant.

9. Artem sciendi vel bene ratiocinandi non dixerim, licet ita habeat 10. CLE-
RICVS in Praef. Log. non enim omnis cognitio, nedum communicatio sola ratiocinatione absoluitur, quod infra patebit clarius.

10. Multo minus cum PETRI RAMI affeclis artem differendi vocandam arbitror: non enim loquentiae neque eloquentiae sed cognitionis disciplina est.

12. Vera logica non in verbis sed in rebus est, vt optime CLERICVS monuit. c. hinc vano dialecticae nomine quoque non absoluitur.

13. Nec illi rem exprimunt, qui artem conficiendi syllogismum dicunt: sincere & recte quidem, si agunt de scholasticorum crepundiis: neutiquam, si rem ipsam respicias.

14. Interim non disputo, siue quis eandem vel scientiam, vel habitum effectuum vel instrumentalem, seu artem siue scientiam

10. de diff
main
quidam
communi
12. n. 2.
gassull
Hobbes

10. Logica
12. de
Logica
12. de
12. de
12. de
12. de
12. de

scien
dice
qui
tra

logi
nun

con
que
cer
ro fi
esse

veri
& r
gno

fus
tim
acti

a fal
dica
tio v

nica
cogn
Fa
se

scientiam de prudentia, & nescio quid non dicere velit: cur enim circa voces haereamus, qui superius philosophiam notitiam rerum tradere inculcauimus.

15. Quisque loquatur ut lubet, mihi logica est doctrina seu synthesis cogitationum plurium iusto nexu cohaerentium.

16. Eaque doctrina certa est suisque constat principiis: quod videbimus in sequenti tractatione: patet vero & inde, quod certitudinis criteria tradere debeat; hoc vero frustra conaretur, si de illis criteriis certa esse non posset.

17. Ex his principiis tradit modum veritatem, id est harmoniam idearum & rerum menti repraesentandi vel cognoscendi.

18. Cognoscimus autem eam vel sensus perceptione, idque partim interne partim externe: vel rationis siue intellectus actiui conceptione & ratiocinatione.

19. Tradit quoque modum verum a falso, verosimili, dubio & incognito diiudicandi, sine quo nempe omnis ratiocinatio vana esset.

20. Denique tradit modum communicandi & coram aliis exponendi veritatem cognitam.

*Finis enim rationis cum non tantum sit scire
sed & scientiam suam aliis impertiri posse:*

B 3

neces-

*True Science
is certain*

necessario doctrina rationis, quaeque de huius cultura vnice vel primario praecipit, omnia eius negotia & consequenter etiam communicationem veritatis dirigere debet. Nec officium quid monita celeberrimi Dn. D. TITII in arte cogit. §. LXI. LXII. LXIII. Neque enim sub regulis communicandi veritatem regulas vel iusti vel prudentiae strictae dictae intelligo: sed conclusiones ex principiis generalissimis logicis ad praxin applicatas: quod & ipse TITIVS non potuit diffiteri, dum methodo generalem in logica sedem, nec non diiudicandae veritatis regulas generales logicas largitur: nil enim aliud intelligitur hic quam conclusiones speciales ex generalibus ratione vtendi regulis fluentes, & ad negotiorum logicorum exercitium applicatae; & nisi hoc esset, contra propriam peccaret ille censuram, qui disputationis regulas in arte cogitandi tradidit, quarum certe non alia est natura, ac illorum quae ad docendum animum formant. Nec aliter has concipit Dn. THOMASIVS in philos. aul. c. XII. & XIV. & Ausübung der Vernunft-Lehre c. II. & IV. licet ob aliud institutum tunc temporis iustitiae & prudentiae regulae aliquando obiter fuerint commemoratae. Vnde nescio contra quem Dn. TITII censura militare debeat.

21. Est itaque logica disciplina cognoscendi, diiudicandi & communicandi veritatem.

Con

Conspicitur hinc quae sit doctrinae rationalis
utilitas, quam qui negat, ille ratione uti nec
velle nec posse sine dubio censendus est. Interim
negant illam plurimi: alii simplici pietatis
praesumptione, alii stulta Eruditionis propriae
opinionem ducti. Illi aut de terminiloqua. quam
in subsellis scholasticis olim sibi inculcari passi
sunt, loquuntur logica: aut omni rationi bel-
lum inferre animo conceperunt: hos inter emi-
net personatus REALIS DE VIENNA, qui
in sinistris ad Philosophiam aulicam THO-
MASIANAM id sibi negotii solum dedit, ut
a studio logices alienaret Eruditos, forte, quod
dein Phantasiae suae mirabilia carius se vendi-
tare posse crederet, si prius Eruditi renuntias-
sent rationis culturae.

22. Interest sane omnium hominum,
ut veritatis inuestigatio, diiudicatio & com-
municatio maneat perua.

23. Et qua quaeso re studiosus litte-
rarum periculofius careat, quam arte discen-
di & docendi, quibus tota eius vita absol-
uitur.

24. Nec metuendum est, ut tantum
intra discendae annos se contineat eiusdem
usus: vera & genuina logica non scholae
sed Vitaediscitur. Ineptias didicimus in-
spem futurae obliuionis: ratio sciendi do-
cendi:que per omnem vitam se diffundit.

25. Verae logicae officium est vsum sensuum nostrorum dirigere.
26. Debet & ordinare ideas & eos, quos habemus in mente, conceptus.
27. Debet instruere rectae ratiocinationis fundamenta.
28. Aberrantis imaginationis extrauagantias illa coercet.
29. Ab erroribus & priuat & cauere docet.
30. Vbertatem materiarum cogitationibus per artem inueniendi, quam docet, subministrat.
31. Docet porro aliorum cogitata legere, intelligere, excerpere, diiudicare, examinare atque explanare.
32. Cogitationibus ordinem. Ingenio terminos, memoriae subsidia praescribit.
33. Cogitata quomodo proferenda, sint docet: & quomodo a veritate aliena remouere oporteat, declarat.
34. Iuuat itaque discentem & docentem, audientem non minus ac loquentem: Oratorem, Poetam, Grammaticum, Criticumque, quippe quibus perspicuas coniectandi rationes ostendit.

Artem coniectandi praecipuam verae Criticae partem esse, consitentur omnes: haec autem rationis cogitatis vtitur, quae a genuina logica diriguntur. vid. LE CLERCK Parrhas. Tom. I. p. 359 -- 365.

35. Iu-

35. Iuuat logica nostra Physicum Medicinque Inquisitorem. Metaphysicum Speculatorem, Ethicum virtutis sectatorem.

36. Vtitur illa Ictus in intelligendis legibus, in inuestiganda iuris naturalis ratione, in exquirendis delinquentium vel clientum arcanis, in deducenda innocentia, in probanda rei veritate, in confutandis Aduersarii cauillationibus, imo vniuerso Icti officio.

37. Nec Theologus sine subsidiis hermeneuticis Dei verbum intelliget, quippe quod vel maxime rationale est, vtut mysteria, quae in eo occurrunt, ratio sibi relicta non adsequatur.

38. Nec sine cogitandi arbitrio nexus sanioris doctrinae concipi potest.

39. Sine illa pro concione non docebit sed clamabit, blaterabit, ex tempore, quaesitus vel timebit vel filebit: aduersariorum tela non introspiciet nec euitabit, eritque Doctor sine methodo, homo sine ratione.

40. Atque haec quidem logica, quem produco non promittit tantum, sed praestabit etiam, & tunc iure suo instrumentum Instrumentorum siue totius Eruditionis vocabitur.

41. Caeterum patet ex dictis quae
B 5 eius-

eiusdem sint partes, de quibus cuilibet ordinandis arbitrium esto.

42. Mihi tria eius esse videntur officia cardinalia: Veritatis cognitio, diiudicatio, & communicatio.

43. Tamen generales quidam conceptus ex methodi regulis praemitti volunt, ut adeo pars alia generalis, alia specialis videatur constituenda.

44. COMENIVS aliam partem facit mathematicae siue discendi, aliam didacticae, siue docendi artis.

45. THOMASIVS theoriam & praxin ab invicem distinguit.

46. BVDDEVVS aliam logicam presse dictam, aliam hermeneuticam, aliam didacticam esse vult: alii aliter, nobis perinde est.

47. Vulgaris partitio, secundum tres mentis operationes. quamvis ratione non careat, insufficiens tamen est & occasionem dedit obliuioni rerum maxime ad hoc negotium spectantium.

48. Qui inter logicam docentem & utentem distinguunt, aut docentis nomine tricas & ineptias Scholasticas intelligunt, aut illam nominant, quae maiori cum accuratione illos decet, qui aliis hac in re faciem praeferre laborant.

49. Ex

49. Ex posteriori vtens logica nil aliud erit, quam breuium praeceptorum, distincte perceptorum iusta applicatio.

50. Nobis, qui breuem & facilem sed accuratam quaerimus cogitandi methodum, haec differentia praeteriri potest, qui docentem fundamenti loco substruimus vtenti h. e. quotidianae applicationi.

51. Coincidit pene cum hac ipsa diuisione, quando eandem in exotericam & acroamaticam dispecunt. Illa elementa, prima tradit, haec iustam requirit accurationem.

52. Separant etiam ab inuicem, qui **ARISTOTELEM** imitantur, analyticam & dialecticam, quarum illa ad cognitionem certam, haec ad probabilem ducit.

53. Illa difficilior, sed praestantior; haec facilior sed & minoris soliditatis: Illa iudicii haec ingenii opus est.

54. Nos utramque coniungendam putamus, nec distinctas disciplinas entia, multiplicando comminiscimur: Veritas enim & verosimilitudo differunt non modo cognitionis, sed gradu: adeoque satis commodè iunguntur.

55. **CLAUBERGIUS** geneticam & analyticam distinguit: illa modum formando cogitationes, haec aliorum cogitata soluendi rationem ostendit.

56. II.

56. Illa utimur primario in discendo:
hac in docendo. Vtraque studioso Philo-
sophiae necessaria existit.

CAP. IV.

De

Intellectu humano.

I.

Dictum est quod Logica formet ac
dirigat intellectum, itaque prima lo-
gicae de intellectu est tractatio.

2. Hic alias equidem & ratio audit,
sed vox est aequiuoca, quippe quae ali-
quando etiam simul voluntatem connotat,
vnde forte insignes errores occasionem
sumpserunt.

3. Nobis Intellectus est facultas men-
tis percipiendi ideas rerum, easque inui-
cem conferendi, collatasque vel coniungen-
di vel separandi, & nouas inde produ-
cendi.

4. Mens est altera hominis pars in-
uisibilis & spiritalis corpus eiusque mo-
tum operans, atque dirigens.

5. Dari talem praeter corpus visibi-
le, motus celerrimi, qui intus contingunt,
probant: nec concipi potest, quomodo cras-
sa

sa humani corporis materia sine tali motore agere queat.

6. Materia enim etiam ex Cartesianorum confessione natura sua, non agit sed patitur. conf. Illustris THOMASII Versuch vom Wesen des Geistes. c. II. & III.

7. Interim essentia mentis humanae mentem ipsam fugit, nec alio modo, quam ex operationibus & a posteriori, ut loquuntur, cognoscitur.

8. Et inde etiam cognoscitur: mentem duplici gaudere facultate intus in corpore agente: intellectus una; altera voluntatis.

9. Intellectus definitionem exhibet, pos. 3. Voluntas vero est facultas res ab intellectu repraesentatas vel appetendi vel auerfandi.

10. Breuius: Intellectus est facultas cogitans: Voluntas facultas desiderans.

11. Motus autem Intellectus, quod suus quemque sensus docere potest, primario est in cerebro, voluntatis in corde.

12. Inde philosophia popularis non dicit: nos corde cogitare sed capite, non dicit: nos capite amare vel odisse sed corde.

13. Intellectus itaque res, quae obueiunt, considerat, Voluntas appetit vel auersatur, iisque fruitur vel dolet.

14. Ille

14. Ille quoad rerum existentiam, necessario semper praecedit, Voluntas sequitur.

15. Aliter circa affectiones rerum, vbi saepissime praecedit voluntas: intellectus praepostere sequitur: hinc proueria: amorem coecum esse, affectus priuare ratione.

16. Patet quoque: Intellectum non adeo esse corruptionis humanae causam, ac voluntatem.

17. Est tamen vtraque facultas corrupta, & hinc vtraque emendatione indiget. Illius correctioni eruditio thetetica, huius practica inseruit.

18. De caetero vtraque mouetur & mouet, & agit & patitur, vnde intellectus aliquando actiuus aliquando passiuus vocatur, & voluntati modo inclinationes, modo passiones tribuuntur.

Pluribus de his quaestionibus egi exproffesso, im unvorgreiflichen Begrieff vom Verstande und Willen. Cum quibus conf. Dn. M. BOETTNER'S diff. de emendatione mentis humanae ab intellectu inchoanda. & M. MVSIG de causis errorum in voluntate quaerendis.

19. Moueri & pati illud dico, quando facultas a rebus externis motum recipit: mouere & agere est, cum facultas ex se producit motum in res externas.

20. Quaelibet facultas in relatione ad alteram est res externa, licet alio sensu vtraque sit interna.

21. Vtraque agit in corpore, quomodo extra illud dum viuimus, vix percipimus.

22. Vtraque agit aliquando cum corpore, aliquando sine corpore.

23. Vtraque Philosophiae obiectum (quod operationis vocant) existit: Voluntas ethicae, Intellectus logicae.

24. Motus intellectus tum actius tum passius consistit in cogitatione, quo vocabulo modo latius modo strictius vtuntur.

25. Cum late, significantur omnes quotquot concipi possunt intellectus operationes, ita vt & sensationes simul comprehendantur.

26. Strictè vero denotat coagitationem idearum siue ratiocinationem, quatenus a sensatione distinguitur.

Hoc sensu vtitur vocabulo Dn. THOMASIVS in der Einleitung zur Vernunft-Lehre. c. III. §. 22. & in prud. cog. III. §. 35. a quo dissentire voluit Dn. D. TITIVS in art. cog. t. II. §. 18. Verum si obserues, quod diximus, omnis lis est in vocibus, in quibus faciles esse decet philosophos.

27. Dum

27. Dum nos intuemur, Intellectus vel ad res extra ipsum existentes vel in ipsum reflectitur.

28. Quando intuetur seipsum cogitatio, cogitat de cogitatione & vocatur Cartesianis vsitata voce Conscientia.

Non obstat GASSENDI censura, qui eadem in re Scholasticis cum sale dicam scripsit, nec enim plane absurdum est: proprium visum videre, minimum proprium sensum sentire nos constat.

29. Dum autem Intellectus vagatur extra se, mouet se vel ad res, vel mouetur a rebus, hinc vel actius vel passius dicitur.

*visum
sine
Cognitione
g. dant
d. idea
ab: d.
Sali*

30. Cum actiuo coincidit cogitatio stricte dicta: passiuo aequiualeat sensio.

31. Intellectus actius se mouet vt lubet, passius vt rerum occasiones ferunt, vnde in morali disciplina cogitationes in voluntarias & inuoluntarias dispescuntur.

32. Intellectus passius vtitur obiectis vel praesentibus vel imagine praeteritorum repraesentatis: actius etiam ad ea, quae plane non existant, se extendit.

33. Passius gignit cognitionem viuam, affectiuam, & sensualem: actius mortuam, cerebrinam & idealem: hinc aliter DEVM cognoscit Dauid sentiendo boni-

*Hac
de re
vid. Praelei Tractatus de
certitudine sensuum,
rationis et fidei.*

bonitatem Dei, aliter Sempronius accurate de Deo disputans.

34. Actius Intellectus venatur ac-
curationem, passius euidentiam: sic aliter
rusticus Lapidis naturam, aliter Physicus in-
trospicit: aliter persona amata quaecunque
sentit amorem amantis, aliter de amore
ratiocinatur philosophus eundem ex signis
probabilibus colligens.

35. Passius Intellectus res intuetur
singulares: actius vero vniuersales: atque
horum est scientia. Sic empiricus tantum
phaenomenon, quod prae manibus est, con-
siderat: medicus rationalis autem cum mor-
bis aliis confert.

36. Interim Intellectus, cum patitur, ma-
iorem sentit iucunditatem, quam cum agit.
Alio modo animus mouetur Hominis specu-
latiui coram fornace de auium cantu eius-
que forma & materia speculantis, aliter ani-
mus hominis per campi nemora exspa-
tiantis.

37. Vterque interim tum actius tum
passius sedulo sunt coniungendi, quippe
quos natura ipsa arctissimo vinculo conne-
xos voluit.

38. Intellectus passius alioquin vo-
catur perceptio, quod idearum siue imagi-
num rerum menti obuientium praesen-
tiam percipiat, ut quando sonum campa-
nae

nae percipit: atque hanc sine dubio cum bestiis communem habemus.

39. Percipitur autem res quaeuis vel interne in mente ipsa v. c. quod cogitem; vel externe extra eandem, vt ignis, calor. &c.

Hinc Theologi deducunt perceptionem internam rerum spiritualium donorumque diuinorum, quam non capit nisi qui sensit. Imo etiam Philosophi interne percipient eam quam honestatis commendant regulae, beatitudinem, tranquillitatem, voluptatemque, si modo illa verementi ad fuerit. Mihi ex hac observatione & Theologi & Philosophi veri ac genuini definitio pendere videtur.

40. Interna perceptio non minus certa ac euidentis existit, quam externa: ita certissimus est amor de amore reciproco personae amatae, aequae ac de visione faciei vocatur haec certitudo alias fides cordis.

41. Intellectus actius res inuicem confert & stricte loquendo cogitatio audit, quia scilicet imagines rerum coagitat i. e. vel coniungit vel separat, vel nouas producit ordinatque.

42. Pendet inde vulgata trium mentis operationum distinctio, quae hactenus non quidem omni fundamento, sed forte utilitate carere videtur.

43. Agit praeterea Intellectus vel ope & instrumentis corporis vel sine iisdem, & sic in imaginationem & Intellectum purum dispecitur.

44. Dari Intellectum purum non ambigo: ita enim a quibusdam cognoscuntur Deus, spiritus, entia moralia: sed rarius est, prout ingenia abstractionibus nata rariora existunt, nec late admodum patet.

45. Nec obstat quod hae ideae per signa corporis innotescant: fiunt enim ex post facto denique ideae purae abstractione & inde ab imaginatione separantur.

46. Interim nec imaginatio negligenda sed saltem coercenda imo quandoque excitanda venit, quippe quae maximum vitae usum praestare apta est.

47. Vti autem mens vel recipit ideas, vel secernit, vel retinet; ita intellectui Ingenium, iudicium, & memoria tribuuntur.

48. Ingenium est facultas Intellectus ideas prompte recipiendi reddendique.

49. Inde, qui ingenio pollent, grati existunt in sermonibus, Oratores & Poetae felices, adeo ut ingenium quasi mel & oleum eruditionis haberi possit, veritati tum inveniendae tum communicandae conuenientissimum.

50. Iudicium est facultas Intellectus prom-

prompte de conuenientia & differentia
idearum iudicandi.

51. Hoc qui possident, spiritu vtun-
tur tardiori sed solido magis, loquuntur,
pauca non verba sed pondera, cunctationi
potius quam praecipitantiæ obnoxii, ha-
bentque quasi sal eruditionis.

52. Memoria est facultas Intellectus
ideas menti cerebroque impressas diu reti-
nendi.

53. Frigidi hi sunt tardique memo-
ria pollentes & cognitionem singularium
praeteritorum ad nauseam vsque ostentan-
tes, veritati nec inueniendae, nec diiudican-
dae, nec communicandae satis apti.

54. Magnus tamen etiam memoriae
vsus est, si reliquis iungatur. Si sola exi-
stat; rei oeconomicae potius & vitae com-
muni quam eruditioni inseruit.

55. Adhaerent interim cuilibet facul-
tati vt virtutes, ita & defectus proprii, indi-
haec illas, illae hanc iuuent, non destruunt.

56. Optime sane iis vtitur, cui ve-
l natura vel arte Ingenium, iudicium, & me-
moria aequalia praestant officia.

57. Distinguunt etiam inter Intelle-
ctum theoreticum & practicum, imo & in-
ter theoretice practicum, & practice pra-
cticum.

58. Sed hac subtilitate vix opus vide-
tur

tur, quae nulli alii vsui seruit, quam vt aliquot antiquata contradictoriae doctrinae sphalmata felicius obregantur.

59. Poteris potius addere: Intellectum aut esse sanum aut morbidum, aut recte aut male cogitantem: haec enim differentia, vt in medicina corporis; ita & doctrina logica, quae menti medicinam parat, insigne fert momentum.

CAP. V.

De

Cognitione.

I.

Prima sani Intellectus virtus est cognitio vt visus oculorum, auditus aurium.

2. Est illa operatio mentis, quae praesentia idearum earumque harmonica constitutione absoluitur.

3. Idea est rei extra mentem existentis in mente & cerebro repraesentatio & alio nomine conceptus vocatur, vt quando Theologus regenerationis, Ictus iurisdictionis, Medicus febris, Philosophus substantiae vel virtutis imaginem quasi mente depingit.

4. Ideae sunt aliae connatae aliae.

C 3

ac-

acquisitae: illae ab ipsa natura intellectui insunt: hae studio vel etiam casu acquiruntur.

5. Ideae acquiritae huius sunt tractationis: connatas, si dantur, logicus & qui ratiocinari discit, supponunt, & si quid circa illas officii est; excitant, detegunt, vsum monstrant vel quaerunt.

6. Mea opinione datur tantum una idea connata vniuersalissima & omnium prima, quam siue quis ideam contradictionis siue contrarietatis vocare velit, perinde est.

7. Dari hanc ipsam ostendit quod aequae omnibus insit hominibus etiam infans, & antequam doceatur. Est in rustico aequae ac erudito: est in infantibus quamprimum numerare sciunt, neque huius vnquam persuadere poteris: tria esse duo vel vnum esse tria.

8. Reliquae, quas allegant alii, aut non adsunt omnibus sub initium rationis vsus: aut ex hac ipsa, in qua virtute latuerunt, demum oriuntur per ratiocinationem siue cogitationem presse dictam.

9. Hinc autoribus suis linquimus ideas connatas, quas aliqui fingunt, Dei, perfectionis, boni, aliaque, quippe quae omnes demum ex idea contrarietatis cogitando eliciuntur, nec necessario in hominibus existunt.

10. Do-

10. Docet hoc experientia ostendens: homines infima de plebe & pecudum more educatos a cognitione Dei existere alienissimos: si non semper, quandoque tamen.

11. Docet id quoque diuersitas rationum, quod ab hominibus circa perfectionem rerum & bonum hominis instituitur, quae sane tanta esse non posset, si daretur eius idea homini connata.

12. Ideae acquisite partim mentis opera producuntur, partim quasi sponte sua eidem obuersantur.

13. Illae sunt in potestate producentis: non hae, sed his requiritur occasio, quae fortunae est. vid. Cap. praeced. ubi de intellectu activo & passiuo.

14. Sunt porro ideae vel simplices vel compositae. Simples ne mente quidem diuidi possunt, ut existentia, substantia &c. Compositae uti ex variis ideis simplicibus componuntur; ita in easdem resolui queunt e. g. Eruditio, quae comprehendit ideam doctrinae, & quidem doctrinae quaerentis felicitatem hominis externam & internam.

15. Vbi itaque nulla compositio, ibi nec ulli resolutioni locus est: hinc ineptae sunt definitiones idearum simplicium.

Quaerit hic IO. CLERICVS: an omnibus hominibus insint eadem ideae simplices, sed ipse

*ad quaestionem nimis subtilem nec satis utilem
non respondet. vid. tamen eiusd. Log. P. I.
c. II. 15.*

16. Nascitur ex compositione diuisio
alia idearum in abstractas & concretas. Ab-
stractae considerantur sine alia idea cui in-
haerent, & a qua hactenus separatae fingun-
tur. Concretas duas ideas quasi coalitas
repraesentant, e. g. si mente reuoluam sa-
pientiam Salomonis, & quatenus conside-
ratur in Salomone, & quatenus extra
ipsum.

17. Multum vero interest in interpre-
tatione alienarum cogitationum, si sciam, an
voces loquantur de idea abstracta an con-
creta v. c. de maiestate regia Galliarum.

18. Posita idea concreta, concipitur
quoque abstracta.

19. Ab existentia abstractae ad exi-
stentiam ideae in concreto vix procedet ar-
gumentatio, quia quaedam in mente, sine
fundamento in natura, fingi possunt.

20. Si essentiam ideae abstractae no-
sti; nota est dimidia pars ideae concretas,
non vice versa: non enim semper partes
intuetur, qui totum oculis usurpat.

21. Naturali nexu sequitur diuisio
idearum alia, in *vniversales* siue generales
i. e. multis rebus, communes, & *singulares*
siue indiuiduas: vt si concipias Spiritum

Ange

Angelum, Gabrielem; Philosophum, Eclecticum, Socratem.

21. Atque hoc vult Peripateticorum doctrina de genere, specie, atque indiuiduo.

23. Ideae vniuersales in se continent singulares: hae vero tantum comprehenduntur.

24. Ideae vniuersales gignunt scientiam; singulares experientiam, illae probationi hae tantum illustrationi inserviunt.

25. Ideas vniuersales considerare debet Metaphysica sanior, quod si facit ut debet; est disciplina & vtilissima & necessaria admodum. vid. IO. AMOS. COMENIVS in praef. Ian. Rerum. §. 12.

26. Licet vero singulares ideae ab vniuersalibus comprehendantur; non tamen qui cognoscit genus, eo ipso ex omni parte cognoscit speciem, vel indiuidui ideam, sed tantum quatenus sub genere continebantur.

27. Ita posita idea hominis, ponitur etiam idea poloni, sed contingenter non, necessario: ponitur & eodem modo Casimirus: interim qui habet ideam hominis non habet ideam hominis Poloni, multo minus Casimiri.

28. E contrario: posita idea indiuidui ponitur necessario & idea particularis, &

C 5

vni-

vniversalis: ratio est, quod ideae singulares sint compositae v. c. Casimirus ex idea, Casimiri, Poloni, & Hominiis: vniversales quo magis tales, eo magis simplices existunt.

29. Ita idea omnis & nihili est vniversalissima, & simul simplicissima, quam nulla mentis accuratione separare poteris.

30. Ostendent haec vsum suum vltius, vbi de demonstratione & duplici veritatem quaerendi methodo praecipiemus.

31. Sunt autem praeterea Ideaе aliae rerum, aliae conceptuum, vel vt alii loquuntur, entium aut realium, aut rationis.

32. Entia rationis certius cognoscuntur, sunt enim ordinario & magis simplices, & magis vniversales: hinc certius demonstratur notionum metaphysicarum nexus, quam causarum physicarum compages.

33. Ideaе conceptuum partim sunt conceptuum propriorum, partim alienorum. Illae certae sunt cognitionis, hae non: aequae: haec enim ad historiam pertinent, vt si quaeram ideam Spinosae de Deo.

34. Vt vero res variant; ita & earum ideae, hinc sunt vel substantiarum, vel modorum, vel relationum.

35. Substantiae generalis conceptus obscurus est, neque definitionem patitur: &
con-

concretae substantiae non in sensus incur-
runt, hinc facilius cognoscuntur accidentia
sive modi.

36. Modi infinitis rationibus variant:
hinc sedulo a rebus ipsis separandi sunt.
conf. *CLERICVS Part. I. c. III. & Dn. THO-*
MASIVS in quaest. an substantia possit de-
finiri.

37. Ideae relatiuae sunt plurimae,
non poteris enim concipere patrem, magi-
stratum, magnum, longum, &c. nisi concipias correlata.

38. Sunt autem hae omnis iustae con-
nexionis ordinisque media: imo hinc quo-
que prouenit, quod idea vna excitata exci-
tetur & altera.

*Ita notum est exemplum pueri cuiuspiam, qui
facto perterritus insolito quopiam, nomen Iesue
inuocauerat, posteaque ad auditum eiusdem sin-
gulis momentis insano quodam furore corri-
piebatur, ab imperitis idcirco pro obfesso ha-
bitus.*

39. Sed propius ad idearum cognitio-
nem veniendum est: hanc itaque si respi-
cias; sunt illae vel clarae vel obscurae. Hu-
ius exemplum habes, dum spiritum, vel
etiam rem corporalem, e longinquo oculis
exhibitam percipis: clara est, quum rem
praesentem cognoscis, vt v. c. quod
dies sit.

40. Sunt

40. Sunt porro vel confusae vel distinctae: illius exemplum sistit idea arboris, quam de fenestra prospicis, cuiusnam sit speciei incurius: distincta aderit, si folia, ramos, &c. oculisprehendere licuerit.

41. Sine dubio superuacuum est admonere: quaerendas esse ideas claras & distinctas ubi illae haberi possunt.

42. Clarae esse possunt ideae modorum, entium realium, singulares, concretae, compositae: distinctae aliquando apparebunt ideae existentiae, substantiarum, conceptuum, vniuersales, abstractae, simplices.

Hinc vides non omnia distincte intelligi, quae clare cognoscuntur, licet existimet Dn. TITIVS in art. cog. c. V. §. III. nouit quis clare fulguris flammam, quae apparet, distincte eandem ne centesimus contemplatur.

43. Denique ideae sunt partim adaequatae, quae rem quoad omnes partes referunt, partim inadaequatae, quae quoad maius vel minus in referendo excedunt.

44. Distinguunt etiam aliqui inter ideam veram & falsam, sed id huc non pertinet. cum falsitas vel veritas menti, non nisi accedente iudicio, appareat.

Hinc idea licet in se vel vera vel falsa sit, tamen, quamdiu idea manet, intellectus quoque veritatem vel falsitatem non percipit: adeoque veri-

*veritas cognitionis potius quam ideae est : quo
obseruato conciliari poterunt BVDDEVS c. II.
§. VII. TITIVS in art. cog. c. V. §. XXII.
& THOMASIVS in introd. ad philos. aul.
c. V. §. IX.*

45. Sed vero non sufficit idea, si cognitionem quaeris, plures requiruntur, & quidem certa gaudentes harmonia & convenientia.

46. Vnde requiritur iudicium, quod est unio vel separatio idearum a mente facta, ut si dicas: Philosophus est Bipes.

47. Regulariter hic duae conferuntur ideae, quarum primam subiectum, alteram praedicatum vulgo vocant, quando scilicet verbis exprimitur & propositio vocatur.

48. Subiectum propositionis est idea prima in ordine considerationis, quae confertur cum praedicato siue idea latiori & notiori v. g. si idea equi conferatur cum idea quadrupedis.

49. Ex harum idearum diuerso situ, & relatione, quam ratione adiectarum particularum, ad inuicem habere solent, variae enatae sunt logicis enunciationum vniuersalium, particularium, singularium, indefinitarum, categoricarum, & hypotheticarum, affirmatiuarum & negatiuarum, compositarum & simplicium species, quae vero ex doctrina idearum superiori, aliisque ex sermonis

monis indole colligendis facillime intelligi poterunt.

Pertinent huc scholasticorum Ingeniorum nitida inuenta: Quae ca vel hyp, qualis ne vel aff, quant vni par in sing.

Afferit A negat E. sed vniuersaliter ambae

Afferit I negat O sed particulariter ambae.

50. Cum autem in propositionibus vniuersalibus contineantur singulares, orta est differentia propositionis subalternantis, quae alias continet, & subalternatae, quae ab alia continetur, vt cum dico: Vitium est fugiendum, E. auaritia est fugienda.

51. Hinc a veritate subalternantis concluditur ad veritatem subalternatae, sed non contra.

52. Eodem modo veritas propositionis vniuersalis, ostendit veritatem singularis, sed non contra.

53. E contrario falsitas propositionis singularis siue particularis infringit veritatem vniuersalis, non vice versa.

54. Propositionis singularis & particularis veritas probatur exemplo: non vero vniuersalis, cuius verosimilitudo demum ex infinitis exemplis, quorum non dantur contraria, inducitur.

55. Porro: Vniuersalium propositionum veritas vnico exemplo infringitur: particularis non item.

56. Quae

56. Quae de propositionibus simplicibus & compositis praecipiunt, non omnivilitate carent in exercitiis interpretationum, sed differentia vel ex grammaticis intelligitur.

57. Obseruanda potius propositionum oppositio, qua alia aliam tollit. Sunt tales vel *oppositae* cum vna affirmat, quod altera negat: vel *contradictoriae*, vbi vna affirmat vniuersaliter vel contra, altera vero aliquid particulariter negat vel contra.

58. Sunt porro vel *contrariae*, quando duae enunciationes contradicentes sibi inuicem sunt vniuersales, vel *subcontrariae*, quando vtraque est particularis. Exemplo est: O. Homo mendax: N. Homo mendax. Q. Philosophus ineptit. Q. Philosophus non ineptit.

59. Contradictoriae nunquam simul sunt verae vel falsae: Si verum est, quod omnes homines errare possint, non est verum, quod Papa sit infallibilis.

60. Contrariae nunquam simul sunt verae, sed aliquando simul falsae. Ita falsum est: Et omnes eruditos esse sapientes, & nullum eruditum esse sapientem.

61. Sub-contrariae simul possunt esse verae, sed non simul sunt falsae. Ita si dicam: aliquis philosophus ineptit, aliquis non ineptit, vtrumque fallere non poterit.

62. Sed

62. Sed haec sufficiant circa doctrinam, quae minutias sectatur, quaeque tot Scholasticorum exercuit manus. Aliquando ad duarum idearum de qua diximus haec tenus, conuenientiam vel disconuenientiam ostendendam animo accedit idea tertia ambabus latior, vnde syllogismus siue argumentatio enascitur.

63. Potest autem syllogismus dupliciter considerari, vel ut huius loci est, & naturali cogitandi ratione sequitur, vel quoad veritatis demonstrandae argumentum existit, variisque artis regulis eliminatus apparet de hoc dicam inferius: ille cognitionis instrumentum & complementum est.

64. Cognoscimus autem res vel ut sunt, vel ut apparent, hinc I. cognitio est vel falsa vel vera.

65. Cognoscimus res vel singulares & in indiuiduo seu concreto, vel vniuersales & in abstractione, vnde II. est vel sensualis vel idealis.

66. Sensualis cognitio ostensiva est, idealis ex principiis vniuersalibus demonstratur. ita: an talpa careat oculis ostenditur: an homo sit creatus demonstratur.

67. Fluit hinc diuisio III. quod cognitio sit vel *actiua*, ubi mens ad cognoscendum se mouet ab interno, vel *passiua* ubi moue-

mouetur a rebus externis. *conf. Cap. praecedens de intellectu activo & passivo.*

68. Cognoscimus vero non omnia, quae cognoscimus, eodem modo. Aliquando cognoscitur existentia & harmonia idearum, sed sine causa harmoniae, aliquando contra cum causa: vnde IV. cognitio est vel superficialia vel solida.

ARISTOTELICI dicant cognosci 1. vel an res sit, 2. vel quid res sit. 3. vel cur ea sit. Huc quoque pertinet quod COMENIVS notat: discere nos res scire (quoad existentiam) intelligere (quoad causas) iisdem vti (quoad usum.) vid. Eiusd. Ianua rerum c. I. n. 4. sqq. primum scientiae gradum ille vocat empiricum, secundum epistemonicum, tertium heurcticum. conf. G. V. N. spicilegium didacticum ex MSptis Comenii collectan. part. I. de arte discendi. p. 1. 2. 3.

69. Superficialiam alias & crassam, vulgarem, dialecticam vocant: solida subtilis, selecta, & analytica audit.

70. Illa cognoscit Physicus motum & extensionem plantae e seminis grano: haec vero ipsi causas eiusdem rei pandit. Illa, vt opinantur, vulgi est, haec eruditorum: sed & hi aliquando Nubem pro Iunone venerantur.

71. Nec vero solida cognitio tantae semper utilitatis est, quanti laboris: nouimus

D

mus

mus aliquando res earumque causas: ignoramus usum, cum homo rusticus e contrario saepe cognoscat usum rei, cuius causae ipsius intellectum latent. Hinc itaque V. cognitio est vel otiosa, vel utilis.

72. Cognitio otiosa Physici est, quando naturam terrae speculatur: utilis esse incipit, dum rustici curas imitatur & ex natura eius diuersos vsus effectusque deducit ac applicat.

73. Otiosa cognitio est res indifferens nec bona nec mala: utilis vero & quae applicatiua est recte inter hominis bona refertur.

74. Ast differt etiam gradu cognitio: hinc VI. vel certa est vel probabilis: utraque ex obiecti habitudine pendet.

75. Certa sine dubio probabili praestat quantum ad cognitionis modum attinet: probabilis vero eandem saepissime utilitatem vincit.

76. Eandem ob rationem VII. cognitio vel clara vel obscura, vel distincta vel confusa erit, sed de his superius dicta ex §. XLII. repetenda.

77. Ex dictis sequitur VIII. cognitionem aliam esse perfectam, & omnibus numeris absolutam, aliam imperfectam, mancam, & requisitis necessariis ex parte carentem.

78. Re-

78. Requiritur autem ad cognitionem perfectam ut sit (α) vera, (β) solida, (γ) utilis, (δ) certa, (ϵ) clara, (ζ) distincta. Qui tali cognitione praeditus, is demum vere Eruditus existit.

79. Interim nec imperfecta abiicienda venit cognitio, praesertim si alicubi melior haberi non possit: tendendum tamen semper ad summa.

80. Ministerio sunt sensus, ratio, revelatio, quaecumque inuestiganda est veritas, tum certa tum verosimilis: pellendaque Ignorantia cum errore.

C A P. V.

De

Cognitionis opposito seu ignorantia.

I.

Ignorantia mera cognitionis priuatio est. Cum autem mens ad cognoscendum non minus, ac oculus ad videndum, nata sit, merito illa mentis vel morbus vel defectus audit.

2. Est itaque proprie magis loquendo ignorantia defectus mentis ortus ex absentia partim idearum ipsarum, partim perceptio.

D 2

ceptio.

ceptionis de earundem conuenientia & disconuenientia.

3. Absentia idearum *Ignorantia* strictius audit, si vero tantum idearum nexus vel relatio desideretur *dubitatio* vocatur. Ita si quis ideam Dei & Spiritus plane ignoret in ignorantia versabitur; si nesciat an Deus sit Spiritus de idearum relatione tantum dubitat.

4. Ignorantia itaque priuat mentem omni cognitione: dubitatio aliquam supponit, aliquam tollit. Si illam totalem hanc partialem vocare placet, non dissentio.

5. Hinc dubitatio propior ad cognitionem gradus est. Ignorantia longius abest.

6. Ignorantia nobiscum nascitur, dubitatio non potest menti, nisi post ideas aliquas impressas, suboriri.

7. Vtraque est vel *generalis* siue universalis, quae omnes conclusiones ex principiis deducendas omnesque singulares perceptiones ignorat: vel *singularis* quae circa vnum quodpiam phaenomenon defectum sentit.

8. Datur etiam Ignorantia stricte dicta, quae aliquando cognitionem sequitur, dum ideae e cerebro anfugiunt quasi, hinc ignorantiam omnem vel connatam vel ortam dicere possumus.

9. Connata omnium hominum est, nec vllius culpam inuoluit, nisi, quatenus eandem quis pellere & debuit & potuit. Orta non omnibus communis est, adeoque saepe aliquam mentis negligentiam demonstrat.

10. Connatam vniuersalem esse sequitur ex superioribus, repetendumque, quod diximus de ideis connatis, reiectis Platoniorum de tabula rasa somniis.

11. Datur talis actu in Infantibus, antequam rationis vsus se exserit, nec non in mente captis: sique praeterea fidem meretur, quod de quorundam *σκέπσει* referunt historiae, exitit quoque vniuersalis dubitatio: haec tamen magis ad ignorantiam ortam pertinebit.

12. Ortam, quam dicimus, Ignorantiam si ideae desint, obliuionem, si relatio idearum deficiat, dubitationem affectatam alias vocant.

13. Affectata dubitatio haud dubie illorum est, quibus insanire iucundum videtur.

14. Praeterea eiusmodi affectatio mentem adeo potest corrumpere, vt omnium idearum relationes quasi exterminet e cerebro, & nil nisi dubia neectere apta maneat.

15. Ignorantia vero stricta, quae si-

D 3

mul

mul affectata & priori contradistincta sit mihi nullibi existere videtur, cum nemo pro lubitu ideas, quas in mente habet, tollere possit: per ea quae superius docentur de intellectu passiuo.

16. Possunt vero ideae a rebus externis motae sedes relinquere, vnde *obliuio* consequitur.

17. Haec est oppressio vel eliminatio idearum e mente vel potius cerebro, ex cuius male sana constitutione potissimum oritur.

18. Quomodo in intellectu puro dari possit obliuio ego non capio: forte tamen est possibilis, licet modus ignoretur. Ego quod mens aliquando sine corporea imagine cogitet, cognosco sentioque obscure: quomodo vero plane sine cerebri humani adminiculo id fiat, id ego me lubens confiteor ignorare.

19. Si mens separata a corpore sentit cogitatque, ab omni obliuione immunis est: nos de mente cum corpore agente nunc agimus.

20. Huius cognitio magna ex parte a constitutione cerebri pendet: hinc pro hoc vel nimia siccitate, vel nimia fluiditate laborat, vel etiam nimio calore agitata ita ideae aliquando obteguntur, distrahantur, confunduntur.

21. Co

21. Confert etiam ad distrahendas ideas earum multitudo, nec non praecipitata impressio, neglecta naturalis ordinis ratio, vel etiam coniunctus vehementior animi imperus.

22. Reliquae causae sunt pure physicae, medicam exoptulantes manum, quam praeter alios porrigit Dn. D. HENR. ERNEST. WEDEL in *diff. de diaeta Litterarum*.

23. Sublata obliuione sequitur iterata cognitio siue reminiscencia, quam idearum similium, vel simili occasione eodem loco, eodem tempore, eodem affectu impressarum repraesentatio, nexusque rerum naturalis, & physica spirituum excitatio apprime iuuant.

24. Quatenus autem obliuionis morbus non in actu suo, sed in promptitudine & aptitudine ad actum consideratur, non obliuio sed obliuiscencia vocatur.

25. Sed redeundum est ad Ignorantiam, haec ratione principii est vel sensualis tantum, qualis est in coeco circa colores, vel idealis tantum, vt in homine rustico vix ratiocinante, vel sensualis & idealis simul vt si quis nesciat: hominem esse alicuius normae moralis capacem, discitur id enim & ex sensu & ex ratione.

26. Iuuat haec curiose distinguere ab inuicem. ne cum ad emendationem earundem ventum erit, inconuenientibus remediis & confuse rem aggrediamur.

27. Sic insanit qui ratiocinando quaerit cognitionem Phoenicis, nec minus ille qui sensu quaerit: an mundus sit a se ipso.

28. Si obiecta spectes ignoramus vel rerum existentiam, vel earum essentiam & causas, vel earum vsum.

29. Qui vsum ignorat, nouit aliquid, sed inutiliter, vt si quis anthliae pneumaticae structuram calleret, vsum vero ignoraret.

30. Qui causas ignorat, caret cognitione solida, accurata & demonstratiua: bene tamen vti adhuc potest reliquo cognitionis, vt si quis Arsenici existentiam & operationes calleat, licet, particularum ex quibus illud componitur, habitudinem ignoret.

31. Qui existentiam alicuius rei ignorat, nihil de eadem nouit: & sic ratione rerum cognoscendarum gradu differt ignorantia.

32. Triplex hic ignorantiae gradus omni attentione dignus est, cum eius obseruatio negotium emendationis facilitare queat.

33. Con-

33. Consequitur hinc quotuplex ignorantia ratione sui effectus appareat: vel enim damnosa est, quae priuat cognitione ad felicitatem hominis faciente, vel indifferens, quae priuat cognitione curiosa sed parum vtili, vel vtilis per accidens, quae priuat cognitione humano generi perniciofa.

34. Patet etiam hinc, quatenam ignorantiae species praecipue tollenda veniat & quam saepe hic stulti vitantes vitia currant in contrarium.

35. Connectitur vero cum hac differentia alia, quod ignorantia quaedam sit emendabilis siue vincibilis, quaedam non emendabilis siue inuincibilis.

36. Qui non emendat eam cum posfit, stolidus is est & temerarius donorum naturaliter ipsi competentium contemtor.

37. Qui impossibilia quaerit & scire gestit, quae sciri nequeunt, ille tempus & ingenium perdit.

38. Valent haec, quae haftenus dicta sunt non solum de ignorantia strictè dicta, sed & quatenus dubitationem comprehendit.

39. Dubitatio vero speciatim est vel continua, quae semper dubitat, vel temporaria, quae ad certum tempus iudicium mentis suspendit.

40. Illa sine dubio morbus est: haec saepissime sapientiae acquirendae existit, medium, nil enim est aliud quam veritatis & cognitionis consecratio.

41. Illa oritur plerumque ex praepostero rationem ultra sensus extollendi studio, vel inchoandi cogitationes ab vniuersalibus: haec compositae mentis est, optimaque errores euitandi cautio.

42. Atque sic differunt scepticismus stultus & sobrius: indeque est, quod perplexitas mater sapientiae & dubitatio cognitionis initium passim audiat: nec male quis eam cum medicorum morbis salutaribus contulerit.

43. Hinc etiam est, quod dubitatio sit vel *voluntaria*, qua mens ad res huc illucue vertendas actiue se mouet, vel *involuntaria*, qua mens commotiones idearum in cerebro patitur.

44. Si mauis: est vel actiua vel passiva: vltima est huius loci: illa magis ad caput de meditatione pertinet: Illius exemplum praebet Cartesius ad tempus studio quasi omnium rerum abiiciens cognitionem: huius vero specimen dedit alius, qui forte tentationes de existentia Numinis sensit. Illa artis, haec morbus est.

45. Distinguitur equidem praeterea inter dubitationem *vniuersalem* & *singularem*: illa

illa de omnium idearum conuenientia dubitat, haec circa specialem aliquam thesin quandoque occurrit.

46. Haec ni fallor laudabilis est admodum: illa an actu vnquam extiterit, ego qui nemini mortalium hoc stultitiae genus tribuendum putem, haecenus quidem adhuc dubito.

47. De caetero actus dubitandi differt, qui enim dubitat, vertit mentem suam vel in se, vel in rem ipsam, vel in rem alienam.

48. Intellectus *in se* vertitur, quando quis de euidencia perceptionis suae siue propria cogitatione dubitat: *in rem* quoties de essentia rei quaeritur: *in rem alienam*, si ad ostendendam duarum idearum relationem idea tertia requiratur, sed hoc ad cap. de meditatione potius pertinet.

49. Ignorantiam dubitationemque insequitur curiositas, siue discendi amor, & admiratio.

50. *Amor sciendi* nobiscum nascitur, & a prudenti Doctore magis magisque excitandus venit, cum sit optimum cuiusuis studii adiumentum.

51. *Admiratio* ex ignorantia causarum potissimum oritur, vnde philosophiae finem dixerunt veteres: nil admirari.

52. In-

52. Incendit haec curiositatem seu amorem sciendi, vnde & ipsa optima quaerendi veritatem magistra audit.

CAP. VI.

De

Veritate eiusque principio.

I.

Sipellas ignorantiam, sequetur cognitio: haec autem ex intentione quaerentis semper vera esse debet, hinc ante omnia de veritate dicendum erit.

2. Veritatis vocabulum aliter in scholis logicis, aliter in philosophia morum supponitur: hic consideratur mentis sermonisque conformitas; isthic vero mentis & rei conuenientia perpenditur.

3. Logica veritas non in verbis sed in rebus est: vnde inconsulte admodum agunt, qui propositionis veritatem hoc in loco cum veritate, quae in ideas cadit, commiscent.

4. Veritas propositionis est conuenientia subiecti, siue Cartesianorum stylo, ideae primae, cum praedicato seu idea secunda, quatenus hae extra mentem considerantur.

5. Veri-

5. Veritas mentis est ideae mentalis cum re extra mentem constituta quae ab idea denotatur, vel etiam duarum idearum, quarum relatio mente percipitur, conformitas.

6. Illa extra mentem constituitur, haec interna est: illa quasi in abstracto est, haec concreta videtur: illa huius causa, haec illius effectus existit. Illa aliquando est veritas & non audit, haec & est & simul audit.

Sic poterit aliquid verum esse in abstracto, ut si dicas: Voluntas corrumpit intellectum, quae propositio est verissima; sed interim aliquando falsitatis arguetur in concreto a Magistris nostris Colonensibus. Clarius: propositio illa per se quidem est vera, sed non pro vera habetur ab hoc vel illo, quod ni fallor veritatis propositionum & mentis differentiam satis declarat.

7. Conueniunt autem ideae vel necessario & per rerum, quas notant, essentiam, vel contingenter, & prout fert occasio, ut si dicas: Imperator est homo, & Imperator est pius.

8. Hinc pendet superius allata cognitionis distinctio in certam & probabilem: ea enim quae contingenter vniuntur, probabiliter, quae necessario, certo cognoscuntur.

Atque

Atque haec videtur mens fuisse ARISTOTELI, cum demonstrationis subiectum voluit esse necessarium i. e. necessario connexum cum praedicato. vid. ARISTOT. L. I. Eth. ad. Nicomach. c. I. & conf. Dn. de PVFENDORF de I. N. & G. L. I. c. II Clarius rem exprimit BARTHOLOMAEVS VIOTTI in tr. de demonstratione L. I. c. II: Vbi probabilem inuenimus aut verisimilem, aut veram rationem, sed quae tamen & aliter se habere possit, tunc dialecticam probationem adduxisse dicemur. At si talem attulerimus, quae sit perpetuae veritatis, nec unquam aliter se habere possit, perfectissimo tunc docendi genere utimur, conf. quae habet idem L. I. c. XII. — XV. quamuis quodammodo iterum rem inuoluat.

9. Interim non sequitur, quod necessario & semper certo cognoscantur, quae necessario conueniunt, sed tantum quod certo cognosci debeant & possint.

10. Illud vero sequitur: neminem cognoscere veritatis certitudinem vel necessariam idearum conuenientiam, nisi qui rerum naturam perspectam habet.

11. Vnde insaniunt, qui cum rei naturam non capiant, tamen certitudinem demonstrationemque iactitant.

12. Est autem certitudo duplex, vel *sensualis*, qua per sensationes res singulares certo cognosco: vel *idealis*, qua vniuersalia men-

mentis ideis exprimuntur: ita illa euidenter
cognosco: me iam vigilare: hac vero con-
vincor, quod a Deo non ad malum sed bo-
num productus sim.

13. *Sensualis* perceptio magis clara
est, *idealis* cognitio magis distincta.

14. *Sensualis* vel sua euidentia per se
radiat, vel ostenditur.

15. *Idealis* partim propria euidentia
innotescit & vocatur indemonstrabilis, par-
tim ex aliarum veritatum cognitione pendet,
& vocatur demonstrabilis.

16. *Sensualis* connectitur cum ultimo
veritatis criterio, *idealis* cum primo veritatis
principio.

17. Vltimum veritatis criterium est
propositio vniuersalis, in qua omnes pro-
positiones singulares tanquam in centro
continentur.

18. Oportet autem, vt haec proposi-
tio sit ea, ad quam omnes ratione sensuque
vntes, cum sensum allegant, prouocant.

19. Omnes homines, si de rebus sin-
gularibus quaeratur, loco probationis adfe-
runt: quod in conscientia conuicti sint,
quod hoc clare perceperint: Sie hätten es
ja deutlich gehört oder gesehen.

20. Ergo absque dubio nobis hoc
praeftabit propositio: Quicquid clare & di-
stincte percipio, illud verum est.

Agno-

Agnoscit & hoc RENATIVS DES CARTES, qui illam propositionem tanquam generalem veritatis regulam commendat in tr. de methode §. IV. & Princip. part. I. §. XXX. conf. RHEGENIVS in specim. log. Cartes. c. XIII. Sed forte differunt sensu, quippe qui pene omnem huius perceptionis eidentiam abiudicant sensibus & soli intellectus iudicio tribuunt. vid. quae buc differit Illustris THOMASIVS de prud. cog. c. VI. Ego enim cum illo ex doctrina rationis P. I. c. VI §. XX. 26. & 100. criterium hoc verae cognitionis & sensibus & rationi simul fundamentum debere persuasus sum. conf. qui illud sub principii indicantis nomine prolixè declarauit Dn. D. TITIVS in arte cogit. c. III §. XXIV.

21. Clare & distincte rem tunc percipere credor, quando vel sensus vel idearum eidentia ita conuincor, vt cur dubitem de rei veritate nil restet. Sic si quaeratur: an sit dies? Resp: vtique. quaeris quare? Resp. quia clare & distincte percipio. Idem valet si quaeratur: quare duo & duo sint, quatuor? Illud exemplum ad sensus, hoc ad idearum eidentiam pertinet.

22. Est vero haec propositio (α) vniuersalis, (β) omnibus hominibus quasi naturalis, (γ) ex terminis clara, (δ) &, quod caput rei est, vera: sed non est indemonstrabilis, cum in primo demonstrandi principio,

cipio, quod mox declarabitur, contineatur: quamuis demonstratione non indigeat.

23. Vfus eius est in conuincendis nobis ipsis, non in aliis, hinc vtimur eadem contra nos, non contra alios: vtimur eadem in sentiendo & meditando, non in docendo vel disputando, pertinetque eadem potius ad inuestigationem quam ad communicationem veritatis.

24. Vtimur eadem in probatione & cognitione veritatum singularium & sensualem, non vniuersalium & idealium.

25. Veritas idealis seu vniuersalium itidem duplex est, vel enim ex aliarum veritatum magis vniuersalium veritate cognoscitur, vel ex seipsa intelligitur.

26. *Ill*a demonstrabilis *haec* indemonstrabilis audit. *Illius* veritas ratiocinatione demonstrari potest, & vtplurimum debet: *haec* nec potest nec debet.

27. Illius generis dantur infinitae: haec vnica est & vocatur primum veritatem demonstrandi principium.

28. Requiritur autem in hoc primo & cognoscendi & demonstrandi principio vt sit indemonstrabile siue vt plane a priori, quod vocant, & per causas demonstrari non possit, etenim non esset primum, si demonstraretur, sique daretur cognitum aliquod ipso prius.

E

2. Re

29. Requirunt 2. vt sit verum, quomodo enim alias veritatis esset principium?

30. Denique 3. necesse est, vt sit vniuersalisissimum, ita vt omnes propositiones vniuersales ex illo deduci queant: ac in idem iterum resoluantur.

31. Nobis hoc suppeditat idea omnibus hominibus, quam allegaui superius, connata Contrarietatis siue contradictionis, cum dicit: Contradictoria non posse simul esse vera.

32. Idem est, vt alii efferunt: *quodlibet quod existit vel esse vel non esse: aut: nihil simul esse & non esse.* vid. Dn. THOMASII *prud. cogit. c. VI. §. 20. 21. & Iprudentia diu. L. I. c. III. §. XVIII.*

33. Quod hoc principium euidens, indemonstrabile, atque sine limitatione vel exceptione verum existat, quantum ego recordor, nullus inficiatur.

34. Vniuersalitatem autem, quam eidem pos. 30. tribui, assero constans donec a quoquam proferatur exemplum propositionis cuiuspiam vniuersalis, quae cum illo non possit vel mediate vel immediate connecti.

Duplici via hic contrarius est Consultissimus Dn. TITIVS, in arte cogitandi c. III. negat enim §. LXXV. dari tale aliquod principium vniuersale, in quo omnes conclusiones disciplina-
rum

rum particularium connecti queant, & praeterea § LXXIX. & LXXX. principii nostri & vniuersalitatem & vtilitatem impugnat: sed licebit hic pro ea, qua ipse Vir doctissimus vtitur libertate haecenus sentire contrarius, postquam rationes eius non adeo stringunt ac ipsi visum fuit. Putat ille meram Ingenii Carnificinam futuram esse, si quasuis veritates particulares ad primum aliquod principium reuocare velimus, & tandem rem non processuram. Verum ni fallor aut contra neminem militat aut contra apertam veritatem. Si existimat esse, qui quaecunque dogmata eo reuocanda ducant sine omni exceptione fallitur, cum & ARISTOTELES cum grege intelligant propositiones ex vniuersalibus fluentes: de singularibus apud omnes constat: easdem reduci ad fontem non debere. Si vero credit, impossibile esse res diversissimas & diuersarum disciplinarum in vno principio connecti, imputet persuasioni suae, quae ipsum ab hac meditatione ut videtur, alienum fecit. Vna est veritas & sibi semper conformis, & nisi hoc esset sequerentur sine dubio contradictoria: Ergo vbiunque ratiocinatio, quae semper ex vniuersalibus procedit, locum habet, ibi progredi poteris vltius ad magis vniuersalia: hic propressus autem non potest esse aeternus, Ergo necessario in propositione vniuersalissima conuenient propositiones. Exemplum obiectum inconueniens est, cum ibi ideae

E 2

phy-

physicae metallorum singulares cum moralibus connectendae dicantur, quod nemo praesumit: quatenus autem & ibi occurrunt idaeae vniuersales, eatenus utique ad primum principium reduci poterunt. Sic v. g. quaeratur: an metallum sit vel esse debeat instrumentum nequitiae humanae? & Resp. negando, quia est creatura Dei: Creatura Dei non debet esse instrumentum nequitiae, quia Deus semper agit propter bonum finem: nisi enim hoc esset, Deus non esset sapiens nec esset bonus, si non esset sapiens & bonus; non esset id quod Deum vocamus, & sic simul esset & simul non esset, nihil autem simul est & non est. Interim facile largior non semper tali deductione opus esse: sufficit tamen, quod sic diuersarum disciplinarum veritates in vnum centrum deduci queant. Carnificinam nemo metuat, nisi artis cogitandi ignarus, praesertim cum aliquando contra praefractum Aduersarium indigeamus hoc medio. Quod vero idem consultissimus Vir nostram propositionem pro nuda assertionem habet, qua aduersario contradicimus, illud a vero abludit: omnes idaeae, quae subiectorum vel praedicatorum locum sortiuntur sub idea entis & non entis comprehenduntur: Ergo & omnes propositiones, nisi sint indiuiduales, hinc deducuntur. Sic Ontologia est thesaurus mille subsumtionum, si recte sit instructa, qualis mihi videtur ea, quam doctissimo IOANNI CLERICO debemus.

mus. Dum vero Dominus TITIVS principium nostrum principio suo iudicandi subordinat, confundit criterium veri, & principium verum demonstrandi. Hoc est: Vniuersalisissima propositio: illud clara & distincta perceptio. Huius veritas ex illa contra Aduersarium demonstrari poterit, si quaeratur: quare illud pro vero habeam, quod clare & distincte percipio. Illius vero interna conuictio pendet a criterii claritate: Ergo sic dicendum: Criterium veritatis, quod ipsi principium iudicans audit, contra alium demonstrari ex principio demonstrandi: principium vero demonstrandi coram iudicio proprio diiudicari ex veri criterio: sic utriusque suum munus intaminatum manebit. Sed in viam redeundum est, licet maiorem fortassis declarationem materia desiderare videatur.

35. Modus progrediendi ad hocce principium mihi quidem facillimus videtur, licet non negem plurimis eundem incognitum fuisse, qui in libellis logicis ridicule admodum eius vsum ostendere fategerunt. nec mirum: cum solenne sit eruditis quibusdam negligere facillime peruia, & interim nescio quas subtilitates & phantasmata venari.

36. Nec obstat, quod hoc principium non tam monstrandae veritati, quam detegendae falsitati inseruiat, cum rite formata contradictione ostensaue vnius propositionis falsitate necessario alterius oppositae veritas innotescat.

E 3

37. Ne-

37. Nexus autem generatim sic habet: omnium disciplinarum, in quas ratio-
cinatio cadere potest, conclusiones conue-
niunt in propositione quadam fundamen-
tali: omnes disciplinae ulterius fundamen-
tum sumunt ex canonibus metaphysicis:
omnes vero hi canones ex primo principio
demonstrantur.

Optime huic negotio inservire poterunt IO. CLERICI Ontologia, & IO. AMOS COMENII ianua rerum reſerata: hi enim autores principia metaphysica non sine insigni studio a vaniloquiis scholasticis & nugis terminiloquis vero ratiocinationis vsui rite vindicarunt. Ut vero mens methodusque mea clarius pateat subiiciam exemplum rem euidenter declarans, ex iurisprudentiae naturalis disciplina: & cum haec vel abstrahat a notitia Dei vel eam supponat, duplici quoque via procedemus:

Nihil simul est & non est.

E. nihil est causa sui ipsius.

Ergo quicquid esse coepit, non est a seipso.

Ergo, datur prima Causa rerum

Ergo: datur ens perfectius rebus.

Ergo datur Deus.

E. Deus est sapiens.

E. Deus est bonus.

E. vult ut Hominibus bene sit.

E. Vult ut homines viuant tranquille.

E. Vult

E. Vult ne quis aliquem laedat.

E. Pacta sunt seruanda.

Poteris ratiocinando retrogradi, & videbis has omnes propositiones iusto nexu cohaerere: tentabo interim idem exemplum alia via: quam etiam Atheus absque dubitatione sequi poterit.

Pacta sunt seruanda:

quia nemo est laedendus,

quia tranquillitati publicae est studendum.

quia vita beata est quaerenda:

quia quicquid agit, propter finem agit,

& quia finis semper habet respectum boni:

alias enim & esset finis & non esset finis,

& homo ageret & simul non egisse vellet.

Sicque aliquid in eo simul esset & simul non esset.

38. Distinguendum autem est hoc principium vniuersale a primo cognito siue prima veritate, quae etiam particularis & singularis esse potest.

39. Principium ideo primum vocatur, quod in naturali rerum ordine inter vniuersalia primum obtineat locum: Prima veritas hoc nominis fert, quod in ordine cogitandi aliquando primitus appareat.

40. Atqui talis erat Renati des Cartes, quam primi cogniti loco supponebat, propositio: Cogito ergo sum.

41. Distinguenda sunt porro ab vniuersali nostro omnis sapientiae ratiocinantis principio, specialium disciplinarum principia ex illo orta, & cum illo connexa.

42. Patet vero ex obseruatis duplicem esse philosophandi rationem progrediendi vel a singularibus ad vniuersalia, vel ab vniuersalibus ad singularia, quam inferius declarabimus.

43. Est etiam vt diximus veritas vel certa vel probabilis, sed cum illud quod falsum est etiam aliquando appareat probabile, de hoc cum de falsitate prius dixerimus praecipiemus.

Sic enarrata de principio ratiocinandi doctrina facile erit iudicatu, quomodo hic litibus Eruitorum obuiam eundum sit. Scilicet aut confuderunt illi principium & criterium veritatis; aut primam veritatem cum principio: aut in principio quod adhuc alteri subordinandum erat, constiterunt. Exemplum Autorum allegare odiosum foret, nec est necesse, cum ex recentioribus Scriptoribus logicis facillime addiqueant. vid. interim Dn. THOMASIVS de prud. cog. 2. VI. TITIVS loc. cit. COMENIVS in prodrom. pansoph. p. 26--29. Dn. de TSCHIRNHAVSEN in medicin. ment. p. I. BATER in Cynosura mentis, part. I. c. II. §. IIX. IOACHIMVS LANGIVS in medicin. ment. L. II. c. II. & Dn. D. SCHNEIDER in fun-

*fundam. philos. rational. c. II. §. VI. sq. conf.
quae circa hanc materiam pro more suo egre-
gie ineptit larvatus REALIS DE VIENNA ad
THOMAS. philos. aul. c. VI. p. 185 sq.*

CAP. VII.

De

Falsitate siue errore.

I.

Vod de veritate diximus maxima ex parte ad falsitatem applicabitur.

2. Hinc ut veritas logica & ethica ita & ab inuicem differunt falsum & falsiloquium: hoc vocamus, quoties mens & sermo non conveniunt, estque moralis considerationis: illud huc pertinet.

3. Est autem falsum aliud propositionis, quando subiecti & praedicati voces non conveniunt: aliud mentis, quando idea mentis a rei natura abit.

4. Hoc iterum vel in abstracto vel in concreto apparet: in abstracto est duarum idearum ab inuicem discrepantia: in concreto est idearum mentis & rerum externarum discrepantia. Illud huius causa est, non hoc illius: illud falsum est per se: hoc falsum est in cognoscendo.

E s

5. Ideae

5. Ideae ab inuicem discrepant natura sua, mens differt a rebus propter inconuenientem applicationem.

6. Ideae autem vel discrepant necessario, ita vt natura sua alia aliam tollat, quales sunt idea boni Viri & furis.

7. Vel eadem ab inuicem abeunt contingenter & per accidens, ita vt nil impediatur, quo minus aliquando data occasione iungantur, vt Homo & avarus.

8. Si discrepant necessario; dissimilitudo earundem certo cognoscitur; sin contingenter, falsitas quoque vero similiter tantum ostendetur.

9. Falsitas siue discrepantia idearum quandoque incurrit in sensus, vt si quis vniat ideam quadrupedis & ideam turdi.

10. Quandoque vero ex vniuersali idearum nexu demum colligitur eadem.

11. Illud vel sentitur per se, vel ostensione opus est: hoc vel itidem vel intelligitur per se, vel ratiocinando colligitur seu demonstratur.

12. Datur itaque & falsitatis vltimum criterium, & primum, per quod demonstratur, principium.

13. Sed non datur primum falsum, quod reliqua contineat in sese: veritas enim vna est: aberrationum mille figurae.

14. Vltimum falsi ostendendi criterium

terium idem est quod veri: scilicet, quicquid clare & distincte percipio non conuenire, illud si componatur, falsum est: v. g. si quis componat ideam ignis & humiditatis.

15. Eodem modo & idem falsi demonstrandi principium est: nihil simul esse & non esse.

Hoc consistunt etiam illi, qui alias principii huius vniuersalitatem negant. vid. cap. praeced.

16. Per quod enim cognosco, rem, se hoc modo necessario habere, per illud etiam intelligo, quod aliter esse non possit.

17. Et negato contradictoriorum vno, affirmatur alterum: & contra.

18. Falsum autem, quamuis non, omne contineatur in vno; tamen est aliquando vel generale vel speciale.

19. Generale est, quod cateruam errorum post se trahit: vt supposito: omnes Germanos esse truncos, atque de hoc valet: data vna absurditate, dantur mille.

20. Falsum speciale seu singulare, est, quod circa certum quondam & peculiare obiectum versatur, vt si dicas: Socratem fuisse Atheum.

21. Generale prius tollendum, hoc enim auferet secum specialia plura: Cognito
vno

vno cognoscuntur multa: sublato vno tolluntur multa, sed non omnia.

22. Dixi modo falsum esse multiplex, verum vnum, hinc sequitur: cognito vero, cognosci falsum: & eum qui nouit vnā, veritatem nosse simul & per consequentiam remouere omnes falsitates oppositas.

23. Ast non valet contrarium: qui nouit omnes falsitates nouit etiam oppositam veritatem: quamuis enim id largiar in ideis necessario connexis, id tamen non valet in reliquis. Sic qui cognoscit errores huius vel illius religionis, ideo non statim cognoscit quae sit vera religio.

24. Vides hinc: in quo conueniant differantque veritas & falsitas: eodem modo falsitas se habet ad ignorantiam.

25. Conueniunt priuatione veri: & ignorantia & error carent veritate: sed ignorantia est mera priuatio: error simul ponit contrarium.

26. Hinc ignorantia erit minus, error vero erit maius malum.

27. Hinc ignarus veritatis facilius ad illius cognitionem perducitur, prae illo, qui simul erroribus est immersus.

28. Hinc quo citius quis ad emendandum intellectum appellit animum eo, facilius res procedit.

29. Dif-

29. Differunt porro: Ignorantia nobiscum nascitur: error seu falsa cognitio aliunde suam nanciscitur originem.

30. Omnis falsitas in concreto siue falsa cognitio oritur ex praecipitantia mentis.

31. Omnis praecipitatio mentis ex ambitione & inde orta nimia confidentia, aut ex voluptate siue potius eiusdem filia impatientia nascitur.

32. Hinc recte Cartesius ortum errorum ex voluntate deriuat. vid. *Princip. part. I.* & conf. si placet *Schediasma nostrum* von Verstand und Willen des Menschen. §. LXI.

33. Interim vt ignorantia, ita etiam falsitas non semper damnosa, sed aliquando indifferens, aliquando proficua esse potest. vid. *Dn. THOMASII Grund-Lehren vor einen Studios. Iuris. c. I.*

34. Obseruari hoc debet circa correctionem errorum, ordinemque emendationis.

35. Quod reliquum est, vt falsitates quaedam certo cognoscuntur; ita aliae tantum verosimiliter innotescunt.

36. Sed de his vna cum verosimili veritate iamiam coniungenda erit tractatio.

CAP. IIX.

De

Verosimili & dissimili.

I.

Um vtique nexum idearum mens nostra certo non percipiat, nascitur inde probabilitas seu verosimilitudo, & dissimilitudo, quae quasi inter veritatem & falsitatem certam interiacent.

2. Requiritur autem ad verosimile, vt possit esse verum, tum & vt menti sub specie veri appareat.

3. Si plane non posset esse verum, esset necessario falsum: ita non est verosimile: hominem fieri asinum vel canem.

4. Quomodo autem quid dicetur verosimile, si plane a vero abludat?

5. Sunt qui praeterea in probabilitate actualem veritatem requirunt, sed illud mihi quidem videtur inconueniens, cum errores etiam vero apparere similes quotidiana doceat experientia.

6. Ergo verosimilitudo non tam in conuenientia idearum, quam in habitu mentis ad res ipsas consistit.

7. Verò

7. Verosimile semper consideratur in concreto, quatenus scilicet verosimilem cognitionem notat, & sic palam est etiam falsam cognitionem aliquando videri vero similem.

8. In abstracto verosimile est, quod possibile est, possibile vero neque verum, neque falsum est.

9. Quaecunque itaque ideae continenter possunt coniungi, de illis datur verosimilis cognitio.

10. Cum autem subinde possibilis idearum coniunctio non satis appareat, menti potius quaedam seiungendi eadem ratio suppetat, hinc enascitur vero dissimile, quod verum quidem esse potest, sed aliquando non videtur.

11. Ex quibus fontibus oritur verosimilitudo, ex illis etiam dissimilitudo deduci poterit.

12. Fundamentum vero omnis tum verosimilitudinis, tum dissimilitudinis posuimus in idearum coniungendarum vel separandarum conuenientia vel discrepantia.

13. Ea autem quae cognitionem verosimilem reddunt, vel versantur circa propositiones singulares vel circa vniuersales.

14. De vniuersalibus sunt regulae:

1. quarum idearum nexum natura rerum patitur, illarum coniunctio est verosimilis: vt si dicatur: Pauonem volitasse per aethera.

15. 2. Quarum idearum harmoniam qualiscunque ratiocinatio ostendit, illa est verosimilis v. g. si aliquis vocetur doctus, quia frequentauit academias: huc pertinet praesumptio de eo quod fit vtplurimum.

16. De singularibus idem faciet (α) Experientia nostra praecedens, v. g. si quis iridis figuram arte repraesentatam se vidisse narret, illud verosimilius videtur illi, cuius experientia praecessit, quam aliis, qui ne fando quidem tale quid audiuerunt.

17. Tandem (β) narratio aliena & testimonium hominum praecipua solet existere verosimilitudinis ratio, vnde fides historica nata est.

18. Regulae vniuersalium nituntur conceptu accidentali, sed pluribus subiectis communi. vid. *Dn. THOMASII Verumstehre. L. I. c. X. n. 52.*

19. Regulae singularium fluunt ex doctrina de perceptione singulari superius declarata.

20. Declarabo interim rem vltterius: quicquid est per naturam rerum possibile, illud eatenus quoque non est improbabile.

bile. v. c. Constantinum M. fuisse Tyrannum.

21. Hinc sequitur: quo quis maiores progressus in cognoscenda rerum natura fecerit, eo verosimiliorem eius esse cognitionem circa easdem res.

22. Est & aliqua verosimilitudo, si quis rei substratae naturam superficialiter tantum noscat, sed est valde exigua.

23. Quicquid aliquali ratiocinatione modo non aperte sophistica nititur illud est probabile, ut si argumenteris: Sempronius est doctus, quia triennium in academiis consumpsit.

24. Pertinet huc inductio, quae est argumentatio a pluribus ad unum, siue est collectio ideae ex parte vniuersalis sed accidentaliter ex pluribus singularibus, eiusque ad ideam singularem aliam applicatio.

25. Quo rariora sunt exempla in contrarium, eo maior ex inductione hac oritur verosimilitudo, quo plura, eo magis eadem infirmatur.

26. Vides hinc, quod ratiocinatio circa probabilitatem duplex existat, vel enim ex idea vniuersali contingenter cum singulari connexa, vel ex pluribus ideis singularibus collectis & applicatis ad unam argumentamur.

27. Illi ratiocinandi methodo inseruire vulgo putant locos, quos topicos & dialecticos appellant, quosque PETRI RAMI affectae pene omnis argumentationis principia esse voluerunt.

28. Hoc vero, licet aliquem eorundem usum non negem, oppido falsum est: si rem paulo altius inspiciamus.

29. Alii plures alii pauciores numerant: *ALLSTEDIVS* *logic. L. II.* rem fuscè admodum pertractans sequentes enumerat locos 1. causae & causati. 2. Subiecti & adiuncti, 3. Antecedentis, consequentis & concomitantis. 4. Oppositi & diuersi. 5. Comparationis & disparationis. 6. Coniugatorum. 7. Totius & partis. 8. Generis & speciei. 9. Testimonii & testati.

30. Poterant addi & plures, sed res utilitate esset caritura. conf. *Obs. sel. Halens. Tom. II. Obs. I.*

31. Interim Tyro iisdem vti poterit, vt reminiscendae & aliquali ordini consulat: exercitati his talibus non indigent.

32. Praestat longe argumentatio inductionis cum debita attentione instituta, de qua prolixè & erudite agunt *VERVLAMIVS* in *organo* & *BATERVS* in *Cynosura mentis*.

33. Debite autem instituitur, si vtriusque ideae, quae cum altera connecti debet, pro-

proprietates aliunde iam notae inuicem conferantur: oportet itaque illas prius nosse.

34. Hinc apparet nec verosimiliter recte differere eum, qui rem plane ignorat, in quo peccauit tum Scholasticorum tum Ramistarum logica, vtraque vanae loquentiae Magistra.

35. Valent haec circa propositiones constantes ex ideis vniuersalibus, circa singulares locum inuenit Experientia propria praecedens.

36. Talis est si audiam factum, quale autem iam ipse contigisse recorder,

37. Quo frequentius aliquid factum esse recorder, eo maior est probabilitas: & vice versa.

38. Quo certior est recordatio, eo maior est probabilitas & contra.

39. Quo magis conueniunt argumentum quaestionis & argumentum pristinae experientiae, eo maior nascitur probabilitas & contra.

40. Verosimilitudo, quae narratione aliena nititur, vocatur fides vocabulo & Theologis & Ictis, & Philosophis communi.

41. Theologis aliquando dicitur confidentia intellectualis, quam alii cerebrinam vocant, in Dei reuelatione quae cum

philosophorum fide in aliis doctrinis quodammodo conuenit.

42. Aliquando iisdem notat confidentiam cordis & voluntatis ortam ex opinione de alterius beneuolentia & coniuncta potentia: quo in sensu uocabulum uenit, cum de fide saluifica quaeritur.

43. Talis est filii de amore Patris erga se persuasio, talisque erat fides Iobi, Ioannis, Pauli, aliorumque piorum de gratia diuina cordiciter certorum, sed linquamus hoc Theologis. uid. interim accurata *Dn. THOMASII de fide iuridica tractatio. c. I.*

44. Fides iuridica est determinatio assensus circa narrationem testimoniumque alicuius, Superioris autoritate iniuncta.

45. Talis adhibetur registraturis, archiuis, testibus duobus, iuramento, rei iudicatae &c. Sicque aliter iudicare dicuntur leges, aliter philosophi.

46. Fides philosophica & historica conueniunt, suntque uerosimilis persuasio de rei alicuius existentia vel conuenientia cum rebus aliis.

47. Quatenus enim philosophica fides aliquando coecum notat assensum omnique ratione destituitur, eatenus non fides sed praeiudicium audit, de quo dicitur inferius.

48. Fi-

48. Fides haec philosophica etiam probabilem vniuersalium cognitionem, comprehendit, de qua dixi superius *pos. XVIII. & seqq.*

49. Interim nil impedit, quo minus & circa singularia occupetur, quoad scilicet haec philosophicae considerationis sunt.

50. Historica semper versatur circa singularia, estque praesumptio veritatis circa actiones humanas & effectus naturales ex verosimili circumstantiarum connexionem, & confidentia in alterius relatione orta. vid. doctissimus *BIERLING* in *diff. de iudicio historico. §. X.*

51. Nititur illa 1. notitia referentium. 2. monumentorum, quibus vtuntur integritate. 3. iusto & possibili circumstantiarum nexu.

52. Circa referentis personam distinguendum: an vnus tantum an plures quid referant? an integritatem alias probauerit an secus? an potuerit notitiam rei habuisse, an falso praetendat? an fuerit affectibus de-
ditus an non?

53. Plurium, qui inuicem conferre non potuerunt, conueniens testimonium praestat quae narratione vnus.

54. Qui veritatis studiosum saepe se ostendit, ille & hactenus meretur praesumptionem, nisi aliunde adsit ratio dubitandi.

55. Praesentia referentis circa negotium de quo quaeritur, facit praesumptionem notitiae: hinc Scriptores antiquiores prae recentibus in antiquis valent.

56. Qui alioquin notitiam suam probavit, in simili negotio maiorem prae aliis meretur fidem, & contra contradictio historici eandem infirmat.

57. Affectus quam maxime impediunt probabilitatem hinc odio, amore, metuque vacare historicum iubet *CICERO L. II. de oratore c. XV.*

58. Vbi tamen scriptor contra affectum, quem alias non satis dissimulavit, loquitur veritatem haud dubie dixisse praeter intentionem credendus est.

59. Hinc inimici quoties laudant, amici quoties vituperant, narrationem produnt verosimilem.

60. Et ob eandem rationem historiae publicae ut plurimum verosimilitudine cedunt privatis & arcanis seu anecdotis, si abstrahamus ab effectu iuridico, conf. *BIERLING in diss. citat. §. XIV.*

61. Circa res, quae referuntur, consideratur possibilitas & connexio earundem antehac nota.

62. Hinc circa res naturales cognitio physica, circa actiones humanas philosophia

phia moralis fidei formant iudicium. Sed de his alibi.

43. Ut credo, ex notatis haecenus de verosimilitudinis ac dissimilitudinis ratione graduque diuerso constare poterit.

CAP. IX.

De

Diuersis rerum cognoscendarum speciebus: seu obiecto cognitionis.

I.

T autem cognitio, quam formare nitimur, ordinata existat, iuuabit hic nexum earum rerum, quae in considerationem venire queunt, leuiter adumbrasse.

2. Opem ferre poterunt: IO. CLERICVS in *Ontologia*, IO. AMOS COMENIVS in *ianua rerum reſerata*, IO. BAYER in *cynofium mentis Part. I. c. I.* & illustris THOMASIVS in *philos. ant. c. VII.*

3. Res hic ſumitur generaliter, pro omni eo, quod eſt, dicitur, & cogitatur.

4. Omne itaque, quod concipi, vel de quo cogitari poteſt, eſt vel Ens vel non-Ens.

5. Non-entis nullae regulariter sunt affectiones nulla praedicata scilicet vera & positiua.

6. Constat enim multa imo infinita de nihilo posse praedicari seu dici negatiue & remotiue.

7. Imo aliquando quaesitum fuit, an nihil reuera existat, an vero sit mera priuatio. vid. *EILHARDI LVBINI tractatus hyper-metaphysicus de nihilo.*

8. Non ens etiam vel plane nullibi, vel nullo modo existit, vel est in ratione hominis.

9. Hinc nonens vel mere tale est, vel vocatur ens rationis, & hoc iterum in ens rationis ratiocinantis & ratiocinatae distinguitur vulgo.

10. Ens, quod caute loquentes, insuper reale nominant, est id quod vere, & praeter conceptum hominis, existit.

11. Huius consideratur vel existentia vel Essentia.

12. Existentia est conceptus abstractivus, per quem cognosco an res sit.

13. Essentia est conceptus abstractivus, per quem cognosco, quid res sit.

14. Vna est rerum omnium existentia: essentiae tot concipi possunt, quot sunt res.

15. Ra-

15. Ratione existentiae itaque omnia, quae existunt conueniunt.

16. Huc pertinet generalis omnis cognitionis regula: quodlibet quod existit, non potest simul non existere, vel: nihil simul est & non est.

17. Ratione essentiae res sunt vel substantiae vel accidentia siue modi.

18. Substantia in abstracto considerata, non poterit aliter definiri, quam quod sit: Ens per se subsistens & aliis entibus existentiam largiri valens.

19. Per se subsistere idem est, ac non dependere in esse suo a re aliena.

20. Existentiam largiri aliis, alii dicunt sustinere accidentia.

21. Substantia in concreto abstrusa, manet, nosque non nisi modos rerum cognoscimus.

vid. Dn. THOMAS. quæst. invid. philos.: quid sit substantia? conf. CLERICVS in log. c. III. quibus hætenus a contra sentientibus non est satisfactum.

22. Sunt autem substantiae vel visibiles & materiales vel inuisibiles & immateriales: materiales corpora; immateriales spiritus vocant.

23. Spiritus existunt vel cum vel sine materia.

24. Sine materia existit Spirituum. Spiritus, quem DEVM vocamus.

25. An dentur Spiritus alii, sine corporibus existentes rationi incognitum est, nisi quod illos inter entia possibile referenda eadem suadeat.

26. Spiritum mundi, qui asserunt, eundem cum materia existere aiunt.

27. Spiritus hominis regulariter existit in corpore, ad quod coordinatus est.

28. Inter res materiales homini occurrunt vel corpus proprium, vel mundus.

29. Mundus continet vel corpora, motu praedita, vel ad sensum quiescentia.

30. Suntque iterum vel simplicia vel composita.

31. Ad sensum corpora vel in coelo apparent, vel nos in terra circumstant.

32. Haec sunt vel animata vel inanimata, illa vel lucida vel opaca, de his Astronomia, de illis physica disserit.

33. Accidentia sunt modi per se existere inepti, aliisque rebus natura sua inhaerentes.

34. Modi sunt vel sensuales vel ideales.

35. Sensuales modi sunt exteriores substantiarum, singularium modificationes seu qualitates.

36. Per-

36. Pertinent huc motus, quies ratione loci & temporis;

37. Motus autem est vel actiuus vel passiuus.

38. Pertinent etiam huc relationes rerum ad se inuicem, vt magnitudo & paritas, multitudo & vnitas, & quae sunt alia.

39. Modi ideales sunt relationes variarum substantiarum ad se inuicem, quae mente saltem concipiuntur, pluribusque conueniunt.

40. Hinc res dicitur vel causa, a qua res alia dependet quodammodo, vel causatum, quod ab illa dependet.

41. Dependere aliquid dicitur vel in fiendo, vel in essendo, vel in cognoscendo.

42. Et hinc etiam quid principium & principiatum significant constare potest.

43. Causae numerantur: materia, efficiens, forma, finis, quibus opponuntur: materiatum, effectus, formatum, finitum, siue id quod intentio assequitur.

44. Cum autem res omnes vel conueniant secum, vel pugnent, inde aliud est idem, aliud diuersum, aliud est contrarium, aliud conueniens.

45. Quae inuicem conueniunt sibi inuicem bona, quae non conueniunt mala dicuntur.

46. Bo-

46. Bonitas si rem spectes vna est, si conceptus philosophantium alia est honestatis, alia vtilitatis, alia iucunditatis.

47. Haec itaque in mundo Cognitionis studioso obuientia qui considerat, ille cognoscere debet: 1. quae sint res? 2. quid illae sint? 3. ex quibus illae constent? 4. & quomodo debeant vsurpari.

48. Habes itaque quae cognosci possint, & quid de iis cognosci debeat, quae si superioribus de modis cognoscendi iungas his mihi generalia & communia omnis veritatis cognoscendae perpendendae & communicandae principia absolui videntur.

49. Antequam tamen hinc discedamus, restat vt ea quae cognitionem humanam vt plurimum impedire solent, distinctius videamus: si velimus de eorundem remotione salutare concipere cogitationes.

C A P. X.

De

Cognitionis impedimentis.

I.

mpedimenta humanae cognitionis, partim in rebus cognoscendis, partim

tim in hominibus ipsis. partim in rebus aliis concurrentibus existunt.

2. Impediunt autem cognitionis vel veritatem vel certitudinem, vel claritatem, vel accurationem.

3. Inter illa, quae in rebus cognoscendis existunt eminet: *Rerum absentia* siue remotior obiecti cognoscendi ab intellectu vel sensu constitutio.

4. A sensu abest, quicquid in idea vniuersali cognoscitur, vt Deus qui spectatur sub Entis summi; seu Causae primae idea.

5. Ab intellectu abest quicquid singulariter & sensu cognoscitur: ita ab intellectu actiuo siue iudicio mentis abest: odor rosae.

6. Interim ea, quae sensu percipiuntur, possunt intellectui fisci praesentia, sed non vice versa.

7. Sunt etiam quaedam ab utroque aliena, vt e. g. Constantini Pietas & Impietas.

8. Absentia vero modo totalis modo partialis existit: illa nullam haec imperfectam admittit cognitionem.

9. Hinc statim Impedimentis addenda: *nimia Obiecti distantia*, quae pene eadem admittit praedicata.

10. Hinc incerta vel etiam obscurasaepe est hominum cognitio, hincque euitandae de rebus nimis distantibus disceptiones.

Vul-

*Vulgo dicunt. In die Ferne leigt sichs gutt
 & hinc prouenit, quod plurimi eruditorum
 ex phantasiae propriae somniis multa asserant,
 quae licet fundamentis careant, tamen ab aliis
 solide confutari nequeunt. Talis v. c. est opi-
 nio THEOPHRASTI PARACELSI in archi-
 doxis de virunculis metallicis & spiritibus in-
 termediis, & huc collimebat ingeniosum Moli-
 toris Galli coram Rege Francia de numero stel-
 larum responsum ap. SCHVPPIVM im Res-
 genten Spiegel. c. IV. & vid. exempla plu-
 ra in Dn. D. TREVNARI diff. de somniis vi-
 giliantium.*

11. Distat autem hoc modo a sensu
 nimium Saturnus, ab intellectu res distare
 dicitur, cuius veritas cum principio primo
 multis aliis veritatibus demum mediantibus
 connectitur.

12. Impedit porro: *Nimia rei propin-
 quitas* tum sensus, tum intellectus.

13. Ita oculi litteris propius apppositi
 obtunduntur: intellectus vniuersalissima
 principia nimium speculans quandoque,
 quasi nimio lumine ad coecitatem vsque
 percellitur.

14. Inde enim prouenit, crassa quo-
 rundam de veritatibus dubitatio, quod ra-
 tionem quaerant, vbi ob euidenciam dati
 nulla potest.

15. Meretur quoque huc referri *sub-
 tilitas*

tilitas vel sensum vel intellectum excedens: qualis est Atomi, Spiritus, idearum simplicium.

16. *Motus etiam obiecti & inconstancia* huc pertinet: hinc difficilior cognitio aqua est prae terra: Angeli prae Deo.

17. Imo etiam nimia obiecti Extensio & diffusio difficultatem parit: ita infiniti Dei difficilis cognitio.

18. Eodem modo Commixtio vel coniunctio plurium rerum confusionem inducit impeditque cognitionem distinctam, ut in odoribus coniunctis.

19. In homine ipso reperiuntur itidem varia Impedimenta cognitionis, quae vel a corporis habitu vel a mentis in congrua constitutione pendent.

20. Sic a corporis & praecipue cerebri constitutione pendet *naturalis mentis hebetudo*.

21. Talis an etiam in mente detur, ex causis spiritualibus deducenda, Ego quidem nescio.

22. Corporali autem defectu impeditur mens in cognoscendo, si nimio calore agitetur cerebrum indeque cognitio confusa & praecipitata sequitur: imo aliquando ideae plane dispelluntur, adeo ut & iudicii & memoriae defectus simul appareat.

23. Eadem est ratio, si caloris defectus

Etus sit ingens: sic enim cognitio erit tardior, ingeniumque deficiet.

24. Ita & ingenium impeditur, ubi cerebrum nimia laborat siccitate.

25. Memoriae hebetudo partim ex nimia siccitate partim etiam ex nimia humiditate, partim ex nimio calore nascitur.

26. Ab his differt: stupor, fatuitas, furor similesque morbi, qui omnem cognitionis accuratioris modum excludunt:

27. His morbis medelam adferent physicorum & medicorum consiliae: nos saltem a reliquis separare debuimus eosdem.

28. Referunt aliqui huc quoque *mentis humanae angustiam*, sed haec omitti poterit, cum superius extensionem rerum absentiamque inter impedimenta rebus ipsis adhaerentia retulerimus: interim non disputo; an visus sit in oculo, an in re spectata.

29. Quae a mente proxime pendent vel immediate ex intellectu, vel ex voluntate procedunt impedimenta.

30. Illa dicimus praeiudicia i. e. praecipitata iudicia, de re non satis intellecta.

31. Hinc licet omne praeiudicium possit esse erroris causa, semperque aliqua ex parte falso iudicet, tamen committitur non tantum circa theses falsas, sed etiam veras.

32. Qui-

32. Quilibet enim committit praeiudicium, siue praecipitanter iudicat, qui rem veram vel falsam credit, antequam de veritate vel falsitate satis constet.

33. Causa praeiudiciorum semper est in voluntate quae vel impatientia, vel amore, vel odio intellectum ad iudicium praeceps ferendum impellit. conf. Schediasma nostrum vom Willen und Verstande.

34. Speciatim praeiudicia vel ex nimia confidentia vel ex nimia diffidentia oriuntur.

35. Vtraque partim erga se ipsum partim erga alios se exerit.

36. Atque ad has praeiudiciorum classes omnia reliqua referri poterunt: poteris itaque adscribere praeiudicia praecipitantis, autoritatis, electae hypotheseos, contradictionis, impatientiae, imitationis, pertinaciae, antiquitatis, nouitatis, & non ero contrarius.

37. Sufficit mihi, quod omnium nominum praeiudicia ex dictis fontibus procedant, singulaque veritatis cognitioni variis modis officiant.

38. Qui aliis nimium diffidit, ille cognitionis suae terminos nunquam late extollere poterit.

39. Si diffidat sibi ipsi & ignorantiae & scepticismo immergetur.

G

40. Con-

40. Contra qui sibi nimium confidit, ille incerta pro certis, obscura pro clavis habebit.

41. Et qui aliis nimium confidit, ille errori semper proximus manet, seque ab omni solidiori cognitione ipsemet excludit.

42. Atque hinc ignorantia continuata, error, confusio, dubitatio, obscuritas, cognitio superficialia, & quae sunt alia, ut plurimum pendent.

43. Voluntati propria est negligentia, contemptus rerum quotidianarum, neglectus rerum ad animum pertinentium, quorum illa voluptuosis, iste ambitiosis, hic avaris recte tribuitur.

44. Verum haec consideratio ad philosophiam morum potius spectat, itaque hic eadem iudicasse sufficiet.

45. Obstant denique ea quoque impedimenta, quae in rebus extra nos positae, itemque a rebus considerandis alienis se nobis offerunt, inter quae primum est: Stulta Parentum Praeceptorumque educatio.

46. Pertinet huc quoque: mira disciplinarum confusio, & praepostera discendi

di docendique methodus, vulgo a verbis
ad res progrediens.

47. Nec minus stulta de eruditione
persuasio, quae vulgo regnat, hic in cen-
sum veniet.

48. Imo cōincidunt: multitudo li-
brorum, multitudo eruditorum, schola-
rum, Academiarum, instituta inueterata,
distinctio facultatum, status eruditorum,
& alia de quibus latius disserui in diss. de
impedimentis sapientiae.

49. Emendatio eorundem vel re-
motio non tam doctrinae quam fortunae
plerumque est, ideoque circa haec
consilia logica frustra
expectabis.

LIBER II.

De

Negotiis logicis singularibus.

CAPVT I.

De

Remotione impedimentorum.

I.

Ictum est, cognitionis impedimenta vel in rebus externis concurrentibus, vel in rebus cognoscendis, vel in ipso homine esse quaerenda.

2. Priorum remotio aut ad Imperantium aut ad docentium prudentiam spectat: illis vero doctrina politica, quae de ratione status praecipit, his doctrina logica, quam aliqui traditiuam vel didacticam vocant, regulas suppeditabit.

3. De reliquis vero, quae vel in homine ipso vel in rebus cognoscendis se offerunt, nunc est agendi locus: prima itaque praxeos logicae cura esto: Ut mens sit sana in corpore sano.

4. De

4. De Corporis sanitate consilia sup-
peditabunt medici. Interim non in con-
gruum erit legisse *BONTEKOE tractatum*
de vita humana vel *Dn. D. RICHTERS tracta-*
tum de sanitate & praecipue Dn. de TSCHIRN-
HAVSEN medicinam corporis, nec non *Dn.*
M. GENTZKEN in der Anleitung glücklich
zu leben. c. IV. p. 2.

5. Praecipue vero somni, cibi, potus,
motusque conuenientis habenda est ratio,
multumque interest, vtrum quis ad cogno-
scendum vel somnolentus, vel alacris, vel
pleno ventre, vel ieiunus, vel potu plenus,
vel plane siccus, vel laboribus delassatus vel
spiritibus in motum agitatis accedat.

6. Itaque ad cognoscendam quae-
rendamque veritatem non nisi spiritibus ani-
malibus bene habentibus otiosis, atque in
motum ordinarium agitatis accedas.

7. Curandum porro, vt organa sen-
suum recte se habeant, vel vt iis debita &
conuenientia quaerantur auxilia.

8. Hinc cauenda, quaecunque sen-
suum officia turbare apta sunt, vt libido
venerea, ebrietas, nimius labor &c.

9. Illi vero qui naturali mentis he-
betudine laborant, mechanicis potius in-
cumbent artibus, contenti si ea quae vitae
quotidianae sunt, cognoscant, reliqua, quae
altioris existunt indaginis aliis potius relin-
quentes.

10. Reliqui vero perpendent probe, quam intellectus facultate praecipue polleant, indeque iudicium, ingenium, & memoriam paribus applicabunt negotiis.

11. Imo danda erit opera: ut facultates dictae diuersis modis mixtae sibi inuicem subueniant, quam in rem facient: lauta passionum moralium excitatio vel depressio: Scriptorum siue iudicium siue ingenium singulare ostendentium lectio, conuersatio cum variis: exercitationes cuilibet facultati conuenientes: quae omnia sagax sinceri Doctoris prudentia moderabitur.

12. Praecipua vero cura circa praeeiudicia versabitur, partim ut eorum effectus errores scilicet inde orti tollantur, partim ut fontes obstruantur.

13. Sapientiae pars est velle sapere: praeiudicia erroresque facile auferentur, si modo serio quis eorum fugam mente concipiet: Sedulo itaque, sincere, atque serio, nec nimis sero quicumque huc venerit, quaerat veritatem!

14. Hoc ut fiat circumspiciendum, est parum in scholis, libris, tabernis, videntumque quantae sint vulgi pariter ac eruditumque disidentium inter se opiniones.

Faciet huc & quotidianae conuersationis experientia, & historia artium ac disciplinarum, qua nihil efficacius ad cognoscenda praeiudicia opera.

operatur. conf. quae de eius utilitate habet Dn. BIERLING in diff. de iudicio historico & si placet dissertatio nostra de studio historiae philosophicae in Academ. Ienens. ventilata.

15. Diximus autem superius: errores esse infinitos, vnicam tantum esse veritatem: Cum itaque contradictoria simul non sint vera, & tamen in infinitum ab inuicem abeant hominum opiniones, inde sponte sua sequitur: quod plurimi mortalium in errore versentur.

16. Ergo sine dubio aliquando fefellerunt nos alii, quibus praecipitem adhibuimus fidem, imo & nos alios, & cum iis, nos ipsos exposuimus ludibrio: itaque pristinae repetendae erunt cogitationes & vt verbo dicam: *dubitandum* est: quod voluisse videntur, qui perplexitatem sapientiae matrem dixerunt.

Ingressi sunt hac via omnes, qui veritatem sectati sunt, Philosophi. quod de antiquis erudite ostendit M. WITTER in diff. de dubitatione via ad veritatem, Helmstadii. a. 1205. habitata: adeo vt quis non sine ratione miretur, qui factam fuerit quod Cartesius vel hac vnica ex ratione nostris tam exosus fuerit, vt IO. CLAVBERGIUS integro tractatu illius dubitationem defendere necesse habuerit. Sit enim, quod non negamus: illum dubitationem aliquando latius, quam par erat, extendisse, caput rei

tamen, de qua disceptatum inter illam & aduersarios non nouum est, sed potius communis vere philosophantium semita.

17. Ut autem veritatis studiosus optatum finem consequatur, haec dubitatio 1. non sit passiuā tantum sed etiam actiuā id est data opera instituta.

18. 2. Non sit negatiua, qualem Cartesio tribuebant Aduersarii, sed mera iudicii suspensio.

19. 3. Non sit sceptica & aeterna, quae omni cognitioni infesta est, sed temporaria & eclectica. conf. Dn. THOMASII introd. in philos. aul. c. VI. §. 12. & Dn. TITIVS in arte cogitandi c. III. §. 59.

20. 4. Non sit de principio primo, aut rebus euidētia sensuum clavis, sed de conclusionibus cum principio connectendis, & quaestionibus demonstrationem ferentibus.

Sic stultum est dubitare velle: (α) an aliquid simul sit & non sit. (β) an vigilemus, an dies, sit &c. Exempla plura veritatum, in quas non cadit disputatio nec dubitatio vid. apud THOMASII in der Vernunft- & Lehre. Part. I. c. V. §. 7. 8. Stultum enim esset descendere de monte, cognitionis gratia, quod mons sit mons, eumque denuo ascendere. Interim circa principium primum poteris etiam dubitare de eius vniuersalitate, licet non de veritate.

21. 5. Vnde consequitur nec debere esse vniuersalem sed particularem, & de iis tantum, quarum primo intuitu nulla obuenit menti euidencia.

Hic iterum excessum commisit Cartesius, idcirco notatus THOMASIO in introd. ad philosoph. aul. c. VI. qui & ulterius, cum ex illis vniuersalem commendare dubitationem videri posset, mentem suam declarauit in der Vernunftsehyre. L. II. c. I. Cartesium quoad dubitationem circa sensualia defendere conatus est RHEGENIVS in specimine Logicae Cartesianae c. XIII. p. 274. qui vero & statum controuersiae paululum immutat, & praeterea rem non probat sed simili allato tantum illustrat. Defendit etiam vniuersalem dubitationem TITIVS c. III. §. 64. sed nullam attulit rationem, quae id suadeat. Qui omnem abiicit veritatem vt separatim rursus quaerat, similis videtur illi, qui margaritas cum stercoribus abiicit in viam publicam, vt inde separatim easdem & ordine possit repetere.

22. Sic instituta dubitatio sobriam quandam progignet, & erga Te & erga alios diffidentiam, excitabit incitabitque & perficiet iudicium, ac commodum veritati quaerendae parabit locum.

23. Vt vero etiam in posterum obuiam eatur praeiudiciorum stultitiae cogitandum est:

1. Neminem adeo vesanae mentis esse, ut non aliquando dixerit veritatem.

2. Nec ullam tam diuini esse ingenii, ut non quandoque errare possit.

24. Impedimenta, quae in rebus ipsis apparent remouebuntur (α) si curetur, ut res sint praesentes.

25. Praesentes autem esse possunt, vel approximatione ad sensus siue criterium veritatis, vel ad mentis ideas, siue principium demonstrandi.

26. Haec approximatior differt gradu, itaque quo propius res sistitur, eo perfectior euadet cognitio.

27. In rebus sensualibus opera se. ent instrumenta arte facta, quae inseruiunt vel resolutioni, vel dissolutioni, vel attractioni.

28. In rebus intellectualibus mera sufficit attentio, cum ratiocinatione, de qua inferius.

29. Curandum (β) ut res sint praesentes in debita distantia, nec nimis e longinquo, nec nimis propinque apparentes.

30. Hanc distantiam debitam non aliter inuenies ac focus speculi caustici, tenendo scilicet, & rem modo huc modo illuc vertendo, ubi facile erit videre, quando res propius accedat, vel quando auertatur.

Crite-

*Criterium dari non potest, quia homines quo-
ad sensuum perfectionem infinitis modis dif-
ferunt, & praeterea propria euidencia optima
iudicium existit.*

31. Si etiam ipsum solis lumen ferre
non possis, contemplari poteris in speculo :
sique principia generaliora huc illucue ver-
tere difficultate laboret, meditare quae inde
sequuntur.

32. Hinc pendet cognitio, quam vul-
go a posteriori vocant & methodus dispu-
tandi scholae megaricae consueta, quam
erudita dissertatione Ienae Dn. M. GVN-
THER illustravit.

33. Quaerendum dein erit, (γ) ut
res sint ad cognoscendum iusta proportio-
ne conformatae.

34. Erunt vero tales, si non nimium
subtiles vel infinitae: si hae sint, in cassum
laboratur.

35. Ad evitandam confusionem ne-
cessum est (δ) ut quaelibet res exhibearur
sola & in abstractione.

36. Abstractio est actus mentis, quo
ideas singulares aliis iunctas, ab iisdem se-
paramus separatimque consideramus: ut
quando Diogenis philosophiam considero,
non quatenus in Diogene, sed quatenus in
omnium ratione versatur.

37. De

37. Denique (ϵ) danda est opera, ut res appareant quoad singulas earundem species partesque.

38. Species apparebunt meditatione generis: in partes vero singulatim erit inquirendum.

39. Praecipue opus est ut ideas essentiales ab accidentalibus, partes integrantes secernas a reliquis.

40. Vno verbo: oportet res cognoscendas obiter cursorio quasi lustrare oculo, antequam illas interius rimari tentes.

41. Reliqua clariora fient, visis praeceptis logicis, quae se suo in subsequenti-
bus ordine sequentur, ubi de mediis cognoscendi dicendum erit.

C A P. II.

De

Cognitione sensuali suae experientia.

I.

Mnis cognitio sine dubio a sensu incipit, omnisque homo naturaliter prius sentit quam ratiocinatur & loquitur.

1. Hinc nihil (excepta idea contrarieta-

rietatis, de qua supra) est in intellectu, quod non quodammodo prius fuerit in sensu.

3. Dico: quodammodo, aliter enim fuit in sensu idea plantae, aliter pietatis, spiritus: illa cum concreto: haec ordinario non nisi per abstractionem. vid. THOMAS. de prud. cog. c. III. §. 34. & c. V. §. 34.

4. Ergo ineptiae sunt notitiae insitae & habitus connati Theologiae scholasticae, nisi dicantur tantum adesse in potentia, ut docuerunt B. MVSAEVS & B. BAYERVS in comp. theolog. pos. c. I. conf. THOMASII Iurisprudentia diu. c. I. & prudentia cogitandi. c. V. §. 35.

Dubia hic mouet TITIVS in art. cog. c. II. §. 8. sqq. verum notata superius allata limitatione amplius non dissentit, quamuis videri voluerit.

5. Differunt autem sensio, sensus, sensualis cognitio; quamuis vocabulum sensus aliquando etiam promiscue de omnibus dicatur.

6. Sensio est facultas mentis res externe oblatas recipiendi, & quasi principium.

7. Sensus est externum instrumentum corporis, cuius fabrica ministerium ferente menti res accommodantur.

8. Sensualis perceptio est effectus sensationis siue cognitio ministerio sensus producta.

9. Sen-

9. Sensio nec fallit nec fallitur, sed mere patitur, & receptionem admittit.

10. Hinc recte de eadem asserit Epicurus, quod nunquam fallatur. *vid. GASSEN. DVS in Syntagm. part. I. c. II. can. I.*

11. Sensus non fallit nec fallitur, occasione tamen errandi suppeditat.

12. Ertor enim iudicio constat: sensus vero non iudicat, sed est saltem instrumentum perceptionis ad iudicium mentis deferendae.

13. Praeterea sensus tantum percipit existentiam: semper autem aliquid est siue existit, id quod sensui sistitur. *vid. THOMAS. prud. cog. c. V. §: 31.*

14. Interim errori praebet occasionem, si sit mutilus, vel quocunque modo corruptus.

15. Atque de hoc forte intelligendus est CARTESIVS quando de fallaciis sensuum disserit *medit. I. & III. nec non in princip. part. I. n. 4. & diff. de methodo.*

16. Differunt autem fallere & occasionem fallendi praebere, uti differt fur & seruus praenegligentia fores non occludens, vel ut differunt homo errandi viam monstrans, & signum aliquod indifferens, quod quis erroneus ad aberrandum a via abutitur.

17. Hinc

17. Hinc stulta est censura *REALIS*
DE VIENNA in discurs. ad THOMAS. prud.
rog. p. 172.

18. Hinc etiam coincidunt quae in-
congrue pro *CARTESIO* disputat *RHE-*
GENIVS in specim. log. CARTES. c. V. p. 82. sq.

19. Sensualis perceptio vero utique
errare potest, sed nec hic erroris causa est
sensus, sed praecipitatum mentis de sensu
iudicium.

20. Vera autem tunc erit habenda,
si menti constiterit interne de sensus eviden-
tia. vid. *GASSENDVS l. c. can. III. & IV.*

21. Ex aliquot repetitis perceptioni-
bus sensualibus tum internis tum externis
nascitur experientia.

22. Experientia saepius repetita gignit
inductionem, quam tantopere in studio phi-
losophiae naturalis commendat *VERVLA-*
MIVS & BAYERVS saepius citatus.

23. Ut haec recte se habeant, neces-
sum est prius antequam iudicium mentis ac-
cedat, remoueri omnia sensuum impedimen-
ta capite superiori iudicata.

24. De caetero circa experientiam
regulis vix opus est, modo notetur: expe-
rientiam esse cognitionem euidentem & in
se certam.

25. Sed tamen Experientia nouam
cognitionem, quam producit, tantum gignit
proba-

Hinc

probabilem. Scilicet vbi ex singulari experientia vniuersalium inferimus veritatem.

26. Hinc pendet regula: exempla & experimenta non probare, sed illustrare.

conf. quae habet THOMASIVS im Versuch vom Wesen des Geistes. c. I. & inde iudica de certitudine doctrinae physicae, quam vulgo iactant, & quam optime reiecerunt in physicis suis CLERICVS & BVDDEVS.

27. Nec enim inductio est argumentatio demonstratiua sed probabilis.

28. Interim idcirco non contemnenda, monitum enim est ab aliis iam diu: aliquando veritatem probabilem praestare prae certa. *vid. Dn. D. BVDDEVS in philos. instrum. part. I. c. III.*

29. Idcirco experiundi occasio apprehendenda est, quoties occurrit: occurreret autem quotidie, & quorsum te siue intra te ipsum siue extra te veritas.

30. Experimenta tamen circa nosmet ipsos praeferenda alienis.

Loquimur de experimentis quietis: alias enim optime obseruauit CLERICVS: experimenta ex vehementioribus sensationibus orta impedire potius quam inuare veritatis cognitionem. vid. Log. part. III. c. III. §. 8.

31. Itidem experimenta sumtuosa magis luxui & curiositati quam verae sapientiae inseruiunt, quamuis haec illa non plane respuat.

32. Ex-

32. Experimenta tutiora quoque eligenda prae iis, quae cum humano periculo coniuncta sunt.

33. Maximum vero experientiae adiumentum est patientia indefessa.

34. Inseruit insuper Experientiae parallelismus rerum, ubi similitudo casuum confertur.

35. Immo ni fallor totum experimenta tentandi artificium conficitur (α) res sensui obversantes resoluendo. (β) easdem componendo cum aliis. (γ) comparando cum similibus.

36. Oportet tamen haec omnia fieri ordine, procedendo gradatim a primis ad ultima, a cognitis ad incognita.

CAP. III.

De

Meditatione: eiusque partibus, definitione, & diuisione.

1.

Ognitis sensu experientiaque singularibus mens attollitur ad vniuersalia, ac cum iis vel iam perceptas veritates connectit, vel ex iisdem deducit, hactenus incognitas, quod meditari dicimus.

H

2. ER

2. Est itaque meditatio presse dicta actus mentis veritates singulares cum vniuersalibus conferendi, nouasque ex iisdem deducendi.

3. Dico: *actus mentis*, in eo enim differt ab experientia, quae maxima ex parte non tam actiua quam passiua existit.

4. Finis meditationis duplex esse potest, vel incognitae veritatis detectio, vel cognitae certior confirmatio.

5. Vnde methodus meditandi quoque duplex constituitur: analytica & synthetica, vti his vocabulis congrue vtitur *CLE. RICVS. part. III. Log. c. I. sqq.*

6. Putant analyticam methodum inventioni, syntheticam communicationi veritatis inferuire: sed qui rem curatius perpendet experieturque, ille insignem vtriusque in vtroque negotio vsum facile perspiciet.

7. Enimuero, tum in docendo tum in discendo progredi licet, partim a singularibus ad vniuersalia, partim ab vniuersalibus ad singularia.

8. Analytica autem meditatio a particulari veritate ad magis vniuersalem, synthetica ab vniuersali ad particularem progreditur.

9. Si res nondum satis liquet, addam definitionem ad captum eorum qui vulgari-
ribus

ribus libellis logicis asfueri sunt: Analytica particularium thesium rationes vocabulo *quare?* quaerit, synthetica ex thesi sat cognita concludit ad veritatem alterius vocabulo *Ergo*.

Sic analytice meditatatur, qui cogitat: an DEVS interno obsequio sit colendus? & Resp. quia Conseruator est colendus: hoc vero quia conseruatio supponit finem, hic enim alius concipi nequit in creatura intellectu & voluntate praedita. hic supponendus, quia Conseruator credendus est sapiens, hoc quia est ens perfectissimum: hoc, quia est causa prima omnium rerum: alias enim & simul esset & simul non esset: siue esset DEVS & non esset DEVS.

E contrario synthetice proceditur sequenti modo: Nihil simul est & non est. Ergo posito effectu ponitur causa. Ergo posito mundo ponitur causa vniuersalis omnium rerum. Ergo datur DEVS. Ergo datur ens perfectissimum: Ergo hoc ens est sapiens. Ergo suarum operationum finem intendit. Ergo intendit obsequium: Ergo est colendus.

io. Vtimur autem methodo vtraque tum in veritatibus certis, tum in thesibus verosimilibus cognoscendis.

ii. Circa verosimilia nulla subest difficultas, cum sufficiat si duarum idearum connexio possibilis saltem existat.

Adiuciam interim exempla, primum est si dicas: Socrates fuit felix, quia fuit sapiens, fuit sapiens, quia didicit artes & Philosophiam; didicisse cum has constat, quia professus est. Alterum hoc cape: Pii sunt beati, ergo sapientes sunt beati, ergo Philosophi sunt beati, ergo Socrates est beatus.

12. Sed alia ratio est veritatum certo cognoscibilium vnde quaelibet methodus suis vtitur regulis, aliquando & vtraque iisdem.

13. Vtraque methodus progredi debet a cognitis ad minus cognita.

14. Vtraque ratiocinatur tantum de iis, quorum clarae mentibus nostris obuersantur ideae; vel etiam de rebus aliquatenus obscuris, quoad nobis notae sunt.

15. Vtraque requirit vt nulli assensus praebeatur propositioni, quae non sit euidentis.

16. Vtraque in vno quoque progressionis gradu requirit propositionis consequentis cum antecedente euidentem necessariamque connexionem.

Ita recte cohaerent hae duae propositiones: Humana anima pollet intellectu & voluntate, ergo & anima Cartesii pollet intellectu & voluntate.

17. Vtraque denique colligit veritates, ex idearum collatione, vel separatione,

18. Sic

18. Sic obiectum meditationis est quaestio constans ex duabus ideis, quarum relationem quam vel inter se, vel ad alias ideas habent, ignoramus.

19. Circa has ideas meditando mens nihil aliud agit, quam quod quamlibet earundem separatim considerat, vt si quaeram: An homo sit animal miserum? Separatim sub incudem vocandae erunt idea *miseriae*, idea *animalis*, & idea *hominis*.

20. Ergo circa hoc meditationis negotium, omne ferent punctum definitio & diuisio. Illa ideas quaestionis cum aliis confert, haec easdem ab aliis separat.

21. Definitio est vel circa nomen, vel circa rem occupata.

22. Circa nomen occupantur definitiones nominum, & nominales, illae nihil aliud sunt, quam explicationes mentis nostrae, vocibus quibusdam diuersimode vtentis: Hae resolutionem vocis, quae rem de qua agimus, denotat, continent.

Sic definitio nomen, quoties eloquor quod verbi causa sub voce corporis intelligam & tales definitiones sunt eorum, plerumque, qui methodo mathematica vtuntur, quod institutum ad euitandas logomachias & cauillationes apprime utile est. Rem vero nominaliter definire dicor, quoties in originem alicuius vocis, vel significationem inquiror, vt cum quaero, vnde dicatur

conscientia? & quoruplex sit eiusdem significatus?

23. Definitio nominis toties necessaria est, quoties infermocinando ab usu communi recedimus, ita necessario Grotius debuit definire Iustitiam attributricem.

24. Imo tale nomen eo usque definiendum erit, donec nos cum iis, coram quibus verba facimus, sensu nos convenire, deprehendamus.

25. Maior eius usus est in veritate, cum aliis communicanda, vel ab aliis haberienda, quam in iis quae per nos ipsos cognoscimus.

Sic recte in disputando, olim quaerere solebat Beatus ERHARDVS WEIGELIVS: Quomodo vteris vocabulo?

26. Definitio nominalis, vel vocis originem, vel eius varium significatum, vel eiusdem cum aliis vocibus convenientiam euolvit. Illa dicitur Etymologia, ista Homonymia, haec Synonymia.

27. Etymologiae aliquando usus esse potest, in inveniendis argumentis Dialecticis, seu probabilibus, nec non in aliorum scriptis explicandis. Sed dico aliquando, & raro.

28. Hinc quidem ineptiunt qui ubique hos allegant flosculos, puerulis formandis, quam libris scribendis, aptiores. Adde-
rem

rem hic Triboniani & Sequacium illustra-
exempla, nisi alias nota essent in vulgus.

29. Homonymiae vero & aequivo-
cationis euolutio vitilitigiis vitandis quam-
maxime necessaria est.

*Qualem hoc negotium praestet usum optime
suo exemplo docuerunt THOMASIVS in der
Ausübung der Sitten-Lehre Cap. von der
Wollust. in diss. variis speciatim de fide iurid.
pietate iurid, &c. & TITIVS in arte cogitan-
di, Iuris Ecclesiast. & feudal. specim. nec non
in obs. ad PVFEND. de off. H. & C. Pertin-
et etiam aliquatenus huc tractatus superius
laudatus doctissimi WERENFELSI de logo-
machiis eruditorum qui exempla ex antiquo-
rum Philosophorum suppeditabit disidiis.*

30. Pertinet tamen haec cura magis
ad Grammaticos, & Lexicorum Scriptores,
non ad Philosophum qui circa res non ver-
ba occupatur, sed tantum hisce ad illa-
rum declarationem tanquam instrumentis
vitur.

*Interim hinc patet locum hic esse usumque lexicis
Philosophicis, quibus ideae Philosophicae expli-
cantur, quae quidem haecenus poterant desidern-
ri, cum praeter ALSTEDII, CHAVVINI & MI-
CRAELI labores, vix quicquam suppetat, hi
vero quoad hoc negotium neutiquam sufficiant.
Requiretur autem Viri in historia Philosophi-*

ea omnigena, versatissimi industria, si verum Lexici nomen sit explendum.

31. Idem valet circa Synonymiam, quae dialecticis inuentionibus & declarationibus quandoque inferuit.

32. Definitio itaque, realis proprie, ad hunc locum pertinet, estque ideae obscurae per clariores iusta & methodica declaratio.

33. Est ea vel Analytica seu accurata, quam proprie definitionem esse volunt, vel dialectica, quam descriptionis nomine insigunt.

34. Descriptio itaque est qualiscunque declaratio alicuius ideae, ut si hominem definias, quod sit Animal bipes.

35. Accurata vero definitio, est resolutio idearum plurium, compositione vna, contentarum internam rei essentiam declarans.

36. Hinc duo praecipue continet, (1) in quo conueniat idea definienda, cum aliis eiusdem generis, (2) in quo differat ab iisdem.

Ita in definitione iuramenti dicendum erit, quod iuramentum sit oratio & significatio mentis, (quae est conuenientia,) secundo, quod fiat certis solennitatibus coram iudice cum voto, vel execratione, ob peculiarem finem. (haec enim differentias exhibebunt.)

37. Se.

37. Sequitur hinc (α) ideam definiri non posse, nisi sit composita, (β) nec, nisi sit quoad essentialia requisita cognita, (γ) nec opus esse definitione circa ideas rerum singularium.

38. Atque his notatis mea opinione omne definiendi artificium absolvitur, nec opus esse videtur regulis, quas vulgo hic tradere consueverunt.

39. Proderit tamen ut cum vulgo Logicorum loqui possimus, ea paucis notasse, scilicet: (1) Omnem definitionem constare genere & differentia, (2) debere notiozem esse definito. (3.) debere definito reciprocam esse; (4) debere esse affirmatiuam. (5) debere definito esse propriam.

40. Definita hoc modo idea prima, siue subiecto & idea secunda siue praedicationis, plurimae veritates, sponte sua se inuicem sequuntur.

Exempla si desideras, haec ipsa opella tibi quaedam suppeditare poterit, idemque praestabunt omnia philosophemata, curatiori Stylo formata. videatur etiam delineacio Iuris Civilis secundum Instituta, quam celeberrimus BEYERVS euulgauit, ubi exempla iuridica copiose se offerent.

41. Idem fiet si recte instituatur idearum quaestionis diuisione, quae est iuxta eandem ab aliis separatio.

H 5

Haec

Haec vero praeterea & hoc commodi habet, ut labor cogitandi diuidatur, quo ea cogitationis obiecta feligere possimus, quae prae ceteris vel necessaria vel vtilia existunt, quod optime obseruauit Dominus D. TITIVS in arte cogitandi cap. I. §. II. Propter hanc enim rationem, commendabitur alio loco a nobis distinctio disciplinarum, curatiorque iusti, honesti, & decori, ab inuicem separatio.

42. Haec itidem est vel dialectica, rem quocunque modo discernens, vel analytica, peculiaribus regenda legibus.

43. Et hoc quoque duplex est, vel enim distinguimus rem a speciebus aliis, vel partes coniunctas separamus.

Vnde accuratius loquendo, genera rerum distinguimus in species, totum aliquod diuidimus in partes.

44. Ut recte distinguas diuidasque, opus est primo ut subiectum sit cognitum, secundo, ut sit cognitum quoad partes & species.

45. De caetero, diuide rem in tot partes speciesque, quot potes: Hoc autem te docebit cognitio rei.

46. Non diuides autem distinguesque, nisi ubi distinctio, vel nouae veritatis inueniendae, vel iam cognitae, rectius ordinandae, inseruiat.

47. De caetero, diuide rem in partes sibi inuicem, oppositas.

Ita vt, hoc non contineatur sub illo: Sic incongrue mihi diuidisse videtur COMENIVS in ianua rerum cap. IIX. n. 8. & 9. inter existentiam conceptus & sermonis, quae ni fallor co-incident.

48. Porro diuide rem in partes aequales, ita vt non distinguas, inter aues & alia animalia.

Exempla iuridica ineptarum diuisionum, ex neglectu huius regulae peccantium, exhibet TERTIVS in arte cogitandi cap. VII. §. 48.

49. Partes vero exhauriant totum diuisum, ne verbi gratia animam diuidas in facultatem intellectus & facultatem mouendi corpus.

50. Denique membra diuidentia positive sunt determinanda.

Ita inconueniens est Triboniani diuisio hominum sui iuris, vel in tutela, vel in cura, existentium, vel neutro iure obligatorum.

51. Atque sic definito diuisoque ca-
rebit facile artificiis aliis, quae vulgo ratio-
cinantibus commendantur, nec opus erit,
tibi conscendere celebrem illam Asinorum
pontem, quo rumpente, saepius viri subtilis-
simi, luto immerguntur.

CAR.

CAP. IV.

De

Ratiocinatione & Syllogismo.

I.

Ratiocinatio occupatur circa obie-
ctum quodammodo cognitum, non
poterit autem esse incognitum, si
prius rite fuerit definitum diuisumque.

2. Cognitionem inchoat experientia,
per sequitur definitio & diuisio, & tandem
his utitur argumentatio, siue ratiocinatio.

3. Est haec iuxta diuersarum idea-
rum ad inuicem comparatio, quo, scili-
cet idea cognita, incognitas magis de-
claret.

4. Dicitur alias Syllogismus, quem
hactenus non tantum pro medio commu-
nicandi, sed etiam pro modo quaerendi
cognitionem, vel eius conformationem,
habeo.

*Quamuis enim utique in Syllogismo veritas iam
adesse debeat, nec amplius quaeratur, quaeritur
tamen utique eius confirmatio, & fundamen-
tum, & saepissime nota esse dicitur thesis, cu-
ius fundamentum nondum cognoscimus. Talis
autem cognitio, vix cognitionis nomen meretur.*

Ita-

*Itaque Syllogismus, quo fundamentum thesios
examinatur, recte etiam medium quaerendi ve-
ritatem dici poterit*

5. Ad omnem autem Syllogismum
requiruntur, primo, duae ideae, quarum
conuenientiam quaero. Secundo idea me-
dia, quae istam conuenientiam osten-
dat. e. g.

*Vt si quaeratur, an preces pertineant ad cul-
tum naturalem numinis, separandae sunt idea
precum, secundo, idea cultus naturalis, qui de-
nique per latiore conceptum, siue ideam ter-
tiam explicandus est.*

6. Duae ideae priores constituunt,
quaestionem, idea media fundamentum
decisionis suppeditat.

7. Hinc sequitur, ideam mediam re-
liquis semper debere esse notiore, & ma-
gis vniuersalem; primam subiectum, secun-
dam praedicatum, tertiam fundamentum
quaestionis vocant.

8. Eodem recidit, quod communi-
ter per terminum maiorem, minorem, &
medium intelligunt.

9. Idea medians autem, cum vtra-
que priori debet conferri.

10. Hinc nascuntur tres Syllogismi
propositiones, maior, & minor, quas prae-
missas vocant, atque conclusio.

Ita

Ita si quaeras; An eruditio sit colenda? Ideo eruditionis & colendi sunt mente ruminandae; donec exsurgat idea media, quae erit promotio felicitatis: Has conferes inuicem hoc modo:

Omne quod promouet felicitatem est colendum.

Eruditio promouet felicitatem.

E. Eruditio est colenda.

11. Hae praepositiones prout facile ex superioribus iudicatur, quocunque ordine possunt proferri nihilque impedit, vtrum maiorem, vel minorem proponas.

12. De caetero ratione materiae; argumentatio, est vel dialectica, vel Analytica. Illa tendit ad probabilem veritatis cognitionem; Haec ad certam: Illa confert ideas accidentales, siue contingenter conexas, haec necessario conuenientes, vel pugnantes.

13. Atque haec simplex & naturalis argumentandi ratio, qua omnes homines, qui mente pollent, vtuntur, sufficiens certe veritati cognoscendae, communicandaeque esse potuisset, nisi in altercationis instrumentum, vsurpata fuisset.

14. Regulas tradere circa rem pure naturalem, est soli viam monstrare, itaque homo ratione vtens, non opus habet, magno regularum apparatu.

15. Interim vt moribus morem geram, prae-

praeceptiones vulgares declarabo, in praelectionibus futuris, oretenus, quam in rem harum deliciarum amatores, notare poterunt sequentia, quibus tamen solidiora fundamenta miscere placet.

16. Syllogismi regulae sunt, vel generales, vel Speciales, a quibus differunt adhuc tria axiomata, quae omnium harum regularum fundamenta existunt, quae exhibet *CLERICVS Logic. P. IV. cap. II.*

17. *Primum*: Propositiones particulares contineri in vniuersalibus eiusdem naturae, non vniuersales in particularibus.

18. *Alterum*: prout subiectum propositionis particulariter, aut vniuersaliter sumitur, propositio quoque aut vniuersalis, aut particularis est.

19. *Tertium*: Cum attributum propositionis affirmatiuae nunquam latius pateat subiecto, & sumitur particulariter, quia non nisi per accidens vniuersaliter sumitur.

20. Regulae generales, vel respiciunt terminos, vel propositiones. Ad priores pertinent: (1) In Syllogismo non debere plures esse terminos quam tres. (2) Terminos non debere mutari. (3) Medium terminum non debere ingredi conclusionem.

21. Ad posteriores autem notandum,
primo,

primo, medium debere semel saltem vniuer-
saliter sumi, non bis particulariter.

22. *Secundo* : Termini conclusionis
non debent vniuersaliter sumi, in conclusio-
ne quam in praemissis. Alii sic efferunt:
Conclusionem debere sequi partem debi-
liorem.

23. *Tertio* : Ex puris negatiuis nihil
sequitur.

24. *Quarto* : Ex puris particularibus
nihil sequitur.

25. *Quinto* : Ex propositionibus dua-
bus affirmatiuis non potest negatiua inferri.

26. Sunt hae regulae, vt vides, veris-
simae, sed nisi omnia me fallunt superfluae,
modo notes, quae nobis commendatissima
est, cautelam: *Non debere nos ratiocinari, nisi
de rebus magna ex parte cognitis.*

27. Regulae speciales supponunt di-
uersas Syllogismi *figuras*, seu medii termini
dispositiones, diuersosque *modos* siue certam
propositionum quantitatem, vel qualitatem.

28. Ad haec declaranda excogitarunt
homines otiosi versiculos aetate Homeri vel
Virgilii dignissimos, sic canentes:

*bArbArA, cELArEnt, dArII, primae, fErIOque,
tEsArE, cAmEstrEs, fEstInO, bArOcO secundae
Tertia grande sonans edidit: dArAptI, fE-
lAptOn,*

adiungens: dIsAmIs, dAtIsI, bOcAr dO, fErIsOn.

29. Nec

29. Nec minus egregii sunt versiculi
superius recensiti:

Afferit A, negat E, sed vniuersaliter ambae,

Afferit I, negat O, sed particulariter ambae.

30. Tribus figuris addiderunt alii quartam, quam galenicam vocant, quaeque non nisi inuersio primae est: sed reuera superfluam.

31. Interim & huius peculiare modos tradere consueuerunt, vnde versiculus:

*BarbArI, cAlEntEs, dIbArIs, fEspAmO,
frEsIsOm.*

32. De singulis speciales notantur regulae: circa primam: 1. minorem debere esse affirmatiuam. 2. maiorem vniuersalem.

33. Circa secundam: 1. alterutram praemissarum oportere esse negatiuam. 2. conclusionem debere negatiue inferre. 3. maiorem debere esse vniuersalem.

34. Circa tertiam: 1. Minorem debere esse affirmatiuam. 2. conclusionem debere esse particularem.

35. Circa quartam: 1. quando maior est affirmatiua, minorem debere esse vniuersalem. 2. quando minor est affirmatiua; conclusionem esse semper particularem. 3. in modis negatiuis maiorem oportere esse vniuersalem.

36. Atque hinc apparet, quomodo Syllogis.

logismus in verum & falsum, seu bonum vel malum diuidatur.

37. Distinguunt porro syllogismum in perfectum & imperfectum: ille est, quando tribus propositionibus absoluitur.

38. *Hic* vel abundat aliqua propositione vel caret. Abundant vero *Inductio*, quae ex singularibus infert conclusionem vniuersalem: *Sorites*, qui argumentandi modus plures propositiones ita inter se coniungit, vt praedicatum vnius sit subiectum alterius propositionis, donec in conclusione subiectum primae & praedicatum vltimae praemissae coniungantur.

Inductionis exemplum est: Socrates, Epicurus, Aristoteles, caruerunt summo bono. E. Philosophi carent summo bono. Sorites sic argumentatur: quicumque ambitioni litat, peccat, quicumque peccat, caret summo bono, qui caret summo bono, non est beatus. E. qui ambitioni litat non est beatus.

39. Defectu vero laborant: *Enthymema* & *Exemplum*, quorum vtrumque propositionem vel maiorem vel minorem omittit.

Vt si dicerem: Aristoteles meretur laudem. E. & Epicurus: Quicumque philosophatur cum fructu publico, ille est defendendus. E. Cartesius fuit defendendus.

40. Denique syllogismus est vel simplex vel compositus: ille vtitur propositionibus simplicibus, *hic* compositis.

41. Vt

41. Ut itaque propositiones compositae sunt vel conditionales vel disiunctivae, ita & tot sunt syllogismi compositi species.

42. Videtur & huc referendum *dilemma*, quod est syllogismus mixtus, cuius antecedens est conditionale, consequens disiunctivum utrinque probatum.

Exemplum suppeditabit disputatio celebris Protagorae & Euathli contra iudices: ille inquit: si viceris dabis mihi ob pactum: si non dabis ob iussum iudicis, cui hic respondebat: si viceris non dabo ob pactum; si vero causa cadendum est tibi, liber ero ob iussum iudicum, vel accuratius: Si iudicio standum erit nihil dabo: aut enim causa cadem, quod nititur pacto & nihil dabo: aut iudicium obtinebo quo standum erit: E. nihil dabo. vid. Apuleius in floridis p. m. 360.

43. Ultimo loco notandus est syllogismus sophisticus cuius praecipue sunt species: 1. petitio principii. 2. fallacia consequentis. 3. non causae ut causae. 4. fallacia accidentis. 5. ignoratio elenchi, 6. compositionis & divisionis. 7. & aequiuocationis: sed ad haec pervidenda sanae mentis naturalis intellectus sufficit. exemplis notabilibus illustrat Autor *Artis cogitandi*.

44. Quod reliquum est sapiens non verbis sed rebus studet, hinc utitur simplicissimo & naturali ratiocinandi medio, adeoque

que his regulis non nisi coram hominibus, quorum gustus vix alia fert, vtitur: & sic maxima syllogisticae vulgaris parte sine dispendio carere licet. Dandum tamen aliquid fuit illi ingenio, quibus antiquatiss immori ineptiis iucundum videtur:

CAP. V.

De

Lectioe & auscultatione:

I.

Fuerunt praecipua veritatis proprio Marte cognoscendae media: sed vero multitudo rerum obstat, quo minus omnia queamus experiri: vnde Hippocratis aphorismus: ars longa vita brevis.

2. Praeterea diuersa meditandi methodus impedit quo minus omnes veritates ratiocinando nobis innotescant:

3. Hinc coniungenda est sapientiae studiose aliorum hominum & experientia & meditatio.

Dicendum hic de periculo Autodidactorum & philautia quorundam, qui omnem aliorum operam spernere in sapientiae partibus ponunt.

4. Hae vero vel ore tenus vel scriptis nobis cum communicantur: itaque, vt his rite vtamur, inter media inuestigandi & cognoscendi

cognoscendi veritatem iure suo referuntur
Auscultatio & lectio.

5. Auscultatio est actus mentis ideas ab aliis collectas communicatasque ope auditus in imagine sibi repraesentandi.

6. Lectio est actus mentis ideas ab aliis collectas communicatasque ope oculorum sensus in imagine certorum signorum sibi exhibendi:

7. Utraque in actiuam & passiuam dispesci potest: sed nos nunc agimus tantum de iis quatenus in actuali quodam mentis sensuumque motu constituuntur.

8. Auscultatio vero alia est communis & omnibus hominibus quouis loco & tempore conueniens: alia litteraria, quae eruditis propria existit.

9. Communis maximam partem passiva est, adeoque nec regulis indiget.

10. Interim eadem sapientiae studio, so saepissime & quidem admodum inseruit.

11. Hinc nunquam negligenda, sed etiam ambienda quaerendaque est.

12. Reperies autem eius occasionem quotidie in conuersatione communi cum omnis generis hominibus, quibus omnibus saepissime cum magno fructu uti poteris.

Sic Theophrastus Pancelsus alicubi confitetur se multum sapientiae Cingaris, Erronibus, Circumforaneis, Mulierculis, Militibus, Rusticis-

que debere. Nec impedit quo minus aliquando Rusticus homo verissimae sapientiae semina spargat: quae nunquam contemnenda, praecipue in rebus ad experientiam physicam pertinentibus. Et sapiens quidem nunquam quis, sed quid dicat? quaerit.

13. Auscultatio litteraria est vel exoterica vel acroamatica.

De utraque pluribus ex antiquitate philosophica differunt IO. CŒNRAD. DVRRIVS in *Isagoge ad lectionem Aristotelis*, & MELCHIOR ZEIDLERVS in *Introduct. ad Analyt. Aristotelis*.

14. Auscultatio exoterica Tyronum est: acroamatica studii progressus supponit.

15. Exoterica tum ratione materiae, tum ratione personarum maximam partem fortuita est: hinc regularum directio vix fortitur locum.

Hic enim sequimur ut ducimur, nec aliud quid quam obsequii gloria & patientia commendari potest.

16. Acroamatica liberius de doctoribus & materiis, quibus studium impenditur, iudicat: hinc doctrinam de arte communicandi veritatem supponit, quam mox trademus.

17. Utraque autem ex natura negotii & fine quem intendit, debet esse sciendi cupida.

18. Cu-

18. Cupido tamen 2. moderata, cum nimis vehemens affectus cognitionem, potius impediat.

19. Sit quoque 3. ordinata, ne quis omnia simul, vel quadrata rotundis mista, quaerat.

20. Sit 4. attenta & constans ne huc & illuc vagetur.

21. Sit 5. a praeiudiciis libera, nec odio vel amore occupata: videtur interim amor minus nocere quam odium.

22. Denique necesse est 6. ut meditationi experientiaeque iungatur: nec illae hac, nec haec illis sine damno carere, queunt.

23. Cum vero multa quoque superiorum seculorum experientia constent, necessario iungenda erit librorum lectio, quippe qui priscae & alienae experientiae meditationisque monumenta existunt.

24. Valent & de hac, quae de auscultatione *pos. XVII. sqq.* dixi, quae distincta, cum applicatione repetenda.

25. Speciatim legenda sunt pauca, sed saepe & cum studio: nusquam est, qui ubique est.

26. Legenda prius recentia, quippe quae & facilius intellectu sunt, & praeterea ad antiquiora viam commonstrant.

27. Legenda potius quae ad memoriam

riam quam quae ad iudicium vel ingenium spectant; cur enim ab aliis sumamus, quae ipsi possidemus.

28. Sub initium legenda ea quae consulta existimat Doctoris prudentia: ubi iudicium est formatum, omnia poteris probare, ut bona retinere queas.

29. Ne vero, in tanta librorum multitudine impedimento sit inconueniens lectio, iudicandum est, & cum legis, & antequam legas, unde boni libri amalis cum iudicio separandi.

De multitudine librorum egregie disserit, Dominus M. SCHVEFFNER in dissert. de hac re Iennae habita. Inferuiet vero hic studium historiae litterariae, & cura bibliothecarum in quibus viam monstrat post alios Dominus BURCARD GOTTHELF STRVVE, In introduct. ad rem litterariam.

30. Sub initium sufficit, si liber, qui legendus est, vel ingenii vires exerceat, vel ingenii vires exerceat, vel iudicium quodammodo acuat, vel memoriae subueniat, vel etiam attentionem & studium sciendi excitet, vel praeiudicia tollat, & sic forte nullus liber tam malus est, ut non aliqua ex parte proficiat.

31. Ut autem liber recte finem suum expleat, requiritur, (1) ut tradat vera: qui enim legere quaerit veritatem: requiritur secundo,

cundo, vt tradat vtilia, sapientiam enim quaerimus propter vsum. vid. c. I. de erudit. superius.

31. *Tertio*: necesse est vt tradat eadem
solide & cum fundamento, cognitio enim
quae fundamento caret, est superficialia, &
stultiae proximior quam sapientiae.

33. *Quarto*: neque tradat confuse, sed cum ordine debito. Manuductio quae confundit ex communi omnium hominum sensu est seductio.

34. Imo, *Quinto* etiam oportet, vt non iniucunde proponat, quae legenda sunt: Spinosa sapientia & meticulosa, non allicit homines sed fugat, adeoque nec vera esse potest.

35. Sed de his non est iudicium Tiro-
nis, nec de eo ulterius hic dicendi locus.

36. Curandum est potius, ut quae quis legit, intelligat quodque, non bruto oculo legat, Itaque huc faciet doctrina interpretandi, quam hermeneuticam appellant, quamque ob naturalem nexum logicae partem existimamus, licet & hic sine ratione dissentiat *Dn. TITIVS in arte cognandi, cap. vltimo.*

CAP. VI.

De

Interpretatione.

I.

15

püis

piis iudicans de sensu sermonis vel etiam, signi alius cuiusdam, ab alio haud distincte clareque prolato.

Constare hinc poterit, quo iure doctrinam hermeneuticam ad logicam referamus, in quo sequimur

IO. CLAVBERGIVM, CHRISTIANVM WEISIVM, CHRISTIANVM THOMASIVM, SAMVELEM GROSSERVUM, IOACHIMVM LANGIVM: interim nemini litem moramus, qui peculiari disciplina hoc negotium exequi malit, uti fecerunt B. DANHAVERVS in Interprete, IO. CLERICVS de arte critica, BVDDEVS in hermeneutica, LVNGERSHAVSEN & ERNESTI in hermeneutica, quod certe conuenientius, quam si haec doctrina vni tantum alicui facultati applicaretur, quod a FRANTZIO, BAYERO, OLEARIO, GLASSIO, PFEIFFERO, Theologis & HOPPERO IO. a FELDEN atque HORNIO Ictis factum est: interim & hi ipsi potius laudem quam vituperium merentur, qui rem a Philosophis male derelictam boni publici causa occuparunt.

2. Quod actus intellectus sit: innuit, eandem non vt passionem eiusdem forte fortuna contingere, adeoque artis regulis quam maxime indigere.

3. Iudicare dicitur ideo, quia Interpretatio dubitativa non est declaratio sensus, sed potius declaratio ignorantiae: interim non sum contrarius, quo minus etiam Interpretes aliquando eam confiteatur.

Imo

Imo requiritur haec modestia saepe in Interprete sacro.

4. Indicat autem ex coniectandi principiis, quae non nisi verosimilia sunt.

5. Vnde consequitur, quod interpretatio nunquam gignere possit cognitionem philosophice certam & demonstratiuam.

6. Vbi vero principia iudicandi de sensu sunt manifesta, ibi superflua est interpretatio, eademque videtur stultitia declarare velle clara, quae est demonstrare inde monstrabilia.

7. Signa mentis sunt vel verba vel facta: hinc regulae explicandi, sermonis maxima ex parte ad nutus quoque & signa alia extendi possunt.

8. Finis eiusdem est declaratio cogitatorum sub signorum externorum inuolucro latentium.

9. Quaerimus vero sensum non proprium, quod hominis insanientis, vel somniantis esset, sed alienum, itaque interpretatio authentica est ignis frigidus & huc non pertinet.

10. Si interim aliqua detur interpretatio authentica, pertinebit ea ad caput sequens, nec differet, a quocunque modo docendi.

11. Distinguunt quoque inter explanationem artificialem & inarteficialem, sed sine utilitate.

12. Re-

12. Rectius : omnis interpretatio est partim grammatica, partim logica.

13. Interpretatio grammatica subsidiis lexicorum & artis grammaticae nititur : logica tantum huius loci est.

14. Interim logica supponit grammaticam, nec ullus interpretabitur logice sermonem lingua certa conceptum, cuius non est peritus.

15. Vt linguam quis rite calleat requiritur 1. vt noscat vsum quorumlibet vocabulorum de quibus quaeritur.

16. Requiritur 2. vt noscat vsum diuersum abusumque eorundem.

17. Necesse est quoque 3. vt structuram quoad genium linguae & idiotismos calleat.

18. 4. Discernere debet voces alienas a propriis, obsoleta a nouis, vsitata ab inusitatis & rarioribus, impura a puris.

19. 5. Denique commendandum est diuersae Calligraphiae studium, cuius vsus latissime patet, vbi monumenta antiquitatis mspta sunt peruestiganda.

20. His suppositis Interpres rem aggregetur logice si (α) noscat conditionem loquentis (β) finem sermonis, (γ) naturam materiae substratae.

21. Vides hinc in Interprete vero & genuino requiri veram & realem polyhistoriam

riam siue polymathiam & eruditionis omni-
genae notitiam non perfunctoriam.

22. Conditio loquentis eiusdem statum
tum physicum, tum moralem, tam quoad
interna, quam externa comprehendit.

23. Hinc consideranda in eo: sanitas
corporis, sensuum integritas, aetatis men-
sura, iudicii, ingenii, memoriaeque facultas,
voluntatis vel quiescentis vel turbulenta consti-
tutio, affectus, locus, tempus, auditores,
fortuna, viuendi conditio &c. summam
quot dari possunt hominis relationes.

24. Aliter enim loquuntur diuites ali-
ter pauperes: aliter docti, aliter indocti:
aliter superiores, aliter inferiores: aliter co-
ram his, aliter coram aliis: hic, ibi: nunc,
tunc: amantes, odio incitati, quieti, turbidi:
iudiciosi, ingeniosi, memoria praediti: senes,
iuuenes: sani, morbidus: adeo ut recte ser-
mo character hominis luculentissimus ha-
beat.

25. Exemplis non opus est: attenda-
tur modo sermo communi vitae frequen-
tatus.

*Ita longe alius est sensus verborum: Ich wil
dir den Hals brechen/ si proferantur ab ani-
cula, alii si a Duce bellico audiantur.*

26. Ita aliter Iacobus Apostolus, aliter
Pater Societatis Loioliticae bona opera com-
mendat.

27. Ali-

27. Aliter Ictus actionem dicitur itam, aliter Theologus: plura suppedietur discursus.

28. Ex iis autem, quae superius de verosimilitudine diximus consequitur; quemlibet, quamdiu aliae & quidem clariores non extant rationes, statui suo conuenienter loqui velle praesumendum esse.

29. Quaecunque itaque sententia cum reliqua loquentis conditione conuenit, illa ipsi hactenus recte tribuitur.

30. E contrario: quae sententia cum reliqua loquentis conditione pugnat, eam nec intendisse credendus erit.

31. Quaecunque sententia magis conuenit cum eadem, quam alia, illa ipsi quoque magis prae altera videtur tribuenda.

32. Itidem minus conueniens loquendi ratio praesumenda non est, si magis conueniens haberi possit.

33. Cum vero omnes homines ratio cinandi facultate gaudeant; inde nemo, nisi apertam prodat stultitiam, absurda statuere voluisse praesumitur.

34. Ergo benigna explicatio tutius eligitur prae odiosa: in quo culpatur haeretificandi studium.

35. Ast vero, quoniam ethica docet, homines raro quieta voluntate uti, passionibusque suis non raro indulgere; inde sequitur

tur : studium partium & affectuum sine magno argumento recte praesumi.

Conf. quae CLERCK in Parrhasianis, THOMASIVS de fide iuridica, BIERLING de iudicio historico, STRVV de scepticismo historico & naevis historicorum notarunt.

36. His obseruatis Interpres futurus scrutari debet finem sermonis, quippe qui ex natura negotii Scriptori semper ob oculos fuisse creditur.

37. Quod itaque huic congruit, illud tribui potest auctori : quod ab eo discrepat, sententiis eiusdem male adiudicatur.

38. Vt vero finem verborum scriptorum reperias, lege & meditare eadem curatius, quoad singulas partes.

39. Lege antecedentia & consequentia proxime : ita pene omnem sacram hermeneuticam ex hac vnica regula deduxit FRANZIVS cum quo conf. Dn. FRANKIVS in *manud. ad lect. Scripturae sacrae.*

40. Antecedentia autem & consequentia vt rite & quantum sufficit percipias, lege & relege plus vice simplici.

41. Imo notes : antecedentia & consequentia aliquando totum librum constituere.

Poterit hoc illustrari exemplo Epistolarum Paulinarum, libri sapientiae, & libri Siracidis.

42. Denique & in hunc finem repete iterum historiam scribentis.

43. Con-

43. Confer etiam ab eodem alio loco prolata & parallelismum & analogiam doctrinae, quam prae oculis habuit, euolue.

44. Tandem explica mentem prout substrata materia suadet, & ob illud negotium iterum meditare naturam subiecti & praedicati.

45. Si una via non processit, ingredi alteram: si hoc sensu subiectum & praedicatum per rerum naturam non possunt coniungi, tenta alium proferre, & applica superius dicta.

46. Pluribus non opus est, sed sensus sponte se prodet, nisi plane sit imperscrutabilis.

47. Sensus autem distinguitur in proprium & mysticum: uterque verus esse potest etiam ex intentione scribentis, sed maior ut plurimum pro illo videtur existere praesumptio.

48. Igitur nisi superius tradita necessario a sensu proprio abire suadeant, mysticum prudens non sectabitur.

49. Haec si ob oculos habuerit Lector, & iucunda & fini suo inveniundo apta erit lectio.

50. Imo his observatis utilior quoque iucundiorque erit auscultatio, percipienturque plura, quae cum aliis communicare iubebit sapientiae studium.

CAP.

CAP. VII.

De

Diuidicatione Opinionum.

I.

Ntequam autem communicentur ea, quae lectione atque auscultatione percepta sunt, opus est, vt vera a falsis, certa a verosimilibus, probabilia a dubiis probe secernantur.

2. Interim hic non nouae expectandae sunt regulae, cum haec diuidicatio nil aliud sit, quam superius traditorum ad alienas cogitationes applicatio.

3. Hinc definiri potest, quod sit iudicium intellectus de sententiis aliorum determinans quoad illae vel clarae vel obscurae, vel confusae vel distinctae, vel verae vel falsae, vel probabiles vel dubiae, vel solidae vel superficialiae, vel connexae vel distortae videantur.

4. Aut breuius: Est iudicium de intellectu aliorum, an veritatem cognoscant? annon? Idque an bene, vel male?

5. Iudicatur vel de sententiis singularibus, vel de toto cogitationum systemate, vel de libro, seu scripto publico.

6. Iudicium de libris instituendum, supponit doctrinam sequentis capitis, de

K

pru-

prudencia docendi. Itaque priores duae materiae, tantum huius loci sunt.

7. Virumque iudicium fertur, de cogitationibus alienis, eodem modo, quo iudicandum est de propriis.

8. Hinc nemo iudicare potest de aliorum sententiis, nisi prius iudicauit de suis.

9. Qui vero recte nouit diiudicare, cogitata propria, is facillime iudicabit de alienis.

10. Dein necessum est, vt iudicaturus prius mentem loquentis vel opinantis rite calleat, ne alteri tribuantur, de quibus ne per somnium cogitauit.

11. Hinc supponitur hoc capite, doctrina capitis praecedentis, de interpretatione, tum Grammatica & Critica, tum etiam Logica.

12. Ex eadem ratione patet, stultum iudicare de iis opinionibus quas prima vice audit, aut quas non legit.

13. Patet quoque, quantum ex relationibus nouellis litterariis de aliorum cogitationibus iudicari liceat, quamuis omnem earundum vsum non negem.

14. Sequitur etiam hominem praeiudiciis occupatum vel Affectuum perturbationibus obnoxium, inepte iudicare.

15. Quemadmodum vero in interprete requiritur cognitio rei de qua sermo est,

est, ita hic quidem nemo iudicare potest de cogitatis, nisi calleat disciplinam, ad quam ea pertinent.

16. Non inficior equidem, aliquando etiam eum, qui disciplinam ignorat, naturali mentis sagacitate de eius conclusionibus iudicare, sed quod aliquando fit, non est ordinarium.

17. Etenim aliquando etiam homines qui de conclusionibus disciplinae incognitae iudicant, miras proferunt ineptias.

18. Ut quis disciplinam recte callere existimeretur, requiritur, (1) ut noscat eius finem, usum, & compagem.

19. Requiritur (2) ut praesentes habeat ideas eiusdem, communissimas, principiaque quibus utitur.

20. Denique (3) opus est, ut de principiis iis conuictus sit, conclusionesque vniuersas ad ea reducere valeat.

21. Vulgo magis iudicatur de sententiis singularibus, quam de systemate cogitationum, quia hoc videtur magis operosum, illud facilius.

22. Verum res aut inuertenda, aut omittenda erit; Perfecte enim sententiam mentemque auctoris nemo capiet nisi qui Systema doctrinarum eiusdem prius recte concepit animo.

23. Ergo videndum est vt iudicaturò innotescant omnia, quae ab autore prolata sunt.

24. Prolata autem sunt, vel dogmatice, & nexu Systematico, vel sparsum: Si sparsum; redigenda sunt in ordinem, non quemcunque, sed qui auctoris reliquis cogitationibus conueniens sit. videatur si placet diss. nostra de studio *hystor. philos.* §. 5.

25. Si hoc debito modo factum fuerit, meditari vltcrius decet, nexum systematis, vel quoad omnes conclusiones inter se, vel quoad relationem earundem ad principium supposito.

26. Primum suppositum scribentis vero exigetur, si singulare sit ad vltimum euidetiae criterium, si propositio vniuersalis ad primum veritatis principium.

27. Et sic vel verum, vel falsum vel dubium apparebit.

28. De hinc videndum est, an conclusiones sint connexae an non, itemque an cum eodem connectantur necessarie, an contingenter.

29. Vltcrius videndum est etiam quo ad conceptus auctoris differant a communibus & vulgatis, quoad cum iis conueniant.

30. Non enim ex ea existimandum est, omnem conceptum a communibus receden-

cedentem peccare, cum saepe sufficiat, si ille reliquis auctoris cogitatis conueniat.

31. De caetero, si systema confici non queat, vel ob auctoris confusionem, vel ob monumenta deperdita; Poterit etiam aliquale iudicium fieri, de opinionibus singularibus, sed aliquale & minus plenum, & minus perfectum.

32. Ad hoc sufficit, curatio*r* idearum inuicem coniunctarum separatio, in tot, quot continentur propositiones, & circa harum praedicatum subiectumque singulari opera instituenda meditatio.

33. Quaeres hic (1) rerum confideratarum definitionem, ut iudices, an conceptus sit obscurus vel clarus.

34. Quaeres (2) Diuisionem, ut idem an distinctus vel confusus sit, appareat?

35. (3) Ratiocinando reduces ad primum principium, ut an verum, an falsum, an probabile, an dubium sit cogitatum, cognoscas.

36. Denique (4) poteris illustrationis gratia eiusdem conceptus conferre cum similibus, praecipue si probabili tantum nitantur fundamento.

37. Si haec obseruaueris, non facile te peccaturum in iudicando credo.

CAP. VIII.

De

*Communicatione veritatis
generatim.*

I.

Sed veritas cognita diiudicataque ob communia humanitatis officia, cum aliis quoque communicanda est: hoc autem non minus ac cognitio & diiudicatio regulis artis dirigitur.

2. Communicatio haec est expositio cogitatorum nostrorum coram aliis, eos erudiendi causa instituta.

3. Itaque finis eius proximus est eruditio in animos aliorum prompte introducenda, unde utilitas necessitasque huius doctriinae cognosci potest.

4. Hinc sapientius eruditi de peculiari disciplina hanc in rem excogitanda laborarunt, quam didacticam, methodologiam, artem docendi, Traditionam &c. vocarunt.

Notz hic sunt SCHARFII, MARTINI, CALOVII, COMENII, BVDDEI, aliorumque nomina: plures sunt qui hanc materiam curis logicis vindicarunt, vt: BAYER in Cynosuramentis: IO. CLAVBERVS in Log CHRISTIANVS WEISIUS, CHRISTIANVS THOMASIUS, IOACHIMVS LANGIUS, & forte plures.

5. Mi-

5. Mihi commodissimum videtur ea disciplina, quae veritatis inuestigationem & diiudicationem dirigit, tractare quoque de eiusdem communicatione, quippe quae communi instrumento ab omnibus diiudicatur.

Accedit etiam, quod pene ut cognoscitur ita & communicetur veritas: neque ab instituto movent, quae opponit Dn. TITIVS in art. cog. c. XVIII. §. 61. 62. cum utique methodus meditando & differendi non differat, cogitationumque propositio quoque dirigi possit abstrahendo a regulis iustitiae prudentiaeque. Et quid tum? etiam si prudentiae regulae aliquando iis, quae artis sunt, misceantur: ita enim & Faber non distinguit regulas artis fabrilis a regulis prudentiae (von Handgriffen und Bortheil/). quodlibet, quod in practicis & effectivis docetur disciplinis tendit ad finem eoque ducit media, ergo quodam respectu prudentia doctrinaque cautelarum dici potest, ita etiam logica non plane distat a prudentia & cautelarum doctrina: nec comprehendo quorsum referat TITIVS praeceptum de ordine, perspicuitate & plenitudine c. XIV. §. XI. ad has enim etiam, ni fallor, requiritur prudentia.

6. Vti autem cum viam quaerimus, optamus brevem, rectam, certam nec molestem; ita qui doctrinam appetunt rectam, certam, brevem nec incommodam aptant philosophandi methodum.

K 4

7. Cum-

7. Cumque nemo sanus iter ingreditur periculosum & inutile; ita & doctrinae adesse debet utilitas.

8. Hinc cum 10. AMOS COMENIO viro prae aliis didactico deducemus regulas generales, quae omnem docendi artem constituunt 1. qui docere cupit, doceat vera ut vera, falsa ut falsa, dubia ut dubia.

9. Requiritur itaque in omni Doctore artis, quam docere nititur, vera notitia, ne pro auro scorias obtrudat discipulis.

10. Ergo antequam doceas discas oportet, nec existimandum est: omnia docendo disci posse.

11. Sequitur ex positione generali 2. non sufficere multa proferre, sed probare, siue fundamenta doctrinarum demonstrare.

12. Demonstrare est ostendere, quod asserta vel cum criterio evidentiae, vel cum principio contradictionis necessario connectantur, quod quomodo fiat docui superius.

13. Equidem non opus erit semper progredi usque ad ultima fundamenta: sed si haec semel pateant ostendendum erit tantummodo, quod asserta connectantur, cum propositionibus iamiam cognitis.

14. Alio vero modo demonstrantur certo vera, aliter ostenduntur verosimilia: ideoque distinctio superius inculcata semper versetur ob oculos.

15. Quae

15. Quae dubia sunt, relinquenda erunt in medio, ne discantibus imponere velle videamur.

16. Requiritur 3. ut doctor viam monstret prae aliis breuem, & sine omni ambage ducat ad eruditionem.

17. Ergo quicquid praecipies esto brevis: philosophandum paucis est: nimia doctrinae extensio pellit discantium patientiam.

18. Brevis vero erit (α) si necessaria tradiderit, praecisis minus necessariis, (β) Si certas rerum proponendarum classes constituerit. (γ) Si quodlibet ex proximo duxerit fundamento. (δ) Si cuilibet intellectus facultati obtulerit obiectum ipsi idoneum.

19. Hinc peccat qui ineptias subtilitatesque venatur, & logomachias instituit, de quibus erudite egit WERENFELS in tract. de Logomach. eruditorum.

20. Peccat qui res vel ad minutias redigit, vel confuse prout in buccam veniunt, proponit.

21. Peccat qui dogmata reuelata ex ratione, rationabilia ex sensu, sensualia ex ratione probat.

Hinc patet in simul, quid sit μεταβασις εἰς ἄλλο γένος, seu transitio in aliud genus.

22. Peccat etiam, qui ea, quae decora sunt, deducit ex principiis honesti, vel iusti, vel utilis, & contra.

K 5

23. Pec-

23. Peccat, qui sensu cognoscibilia offert discentium rationi, rationabilia sensui, vel fidei.

Quomodo differat haec positio a positione XXI. declarabit discursus, ostendentque exempla tunc afferenda.

24. Et haec est origo ineptae prolixitatis, plurimis qui ore scriptoque nocent, quam maxime consuetae, haec ex rhetorum vaniloquiis repetitae.

25. Requiritur (4) ut via reddatur facilis, commoda, atque grata: Minus discitur, quod cum molestia discitur.

26. Facilius vero discitur, quicquid ordine, perspicue & iucunde proponitur.

27. Ordo seu methodus est iusta docendorum inter se mentemque proportio.

28. Potest quidem veritas aliquando communicari eo ordine, quo eam percepimus, sed res procedit non semper.

29. Vna veritas eodem modo docetur, quo cognita fuit, plures iunctae requirunt ordinem & gradationem.

30. Interim ordo hic ac methodus, neutiquam tot utitur regulis, quot proferunt libelli vulgares, nec opus est ut methodum in Analyticam vel Syntheticam, sensu vulgari dispescas.

31. Quaelibet methodus est arbitraria; & quilibet ea gaudet libertate, qua usus est Aristoteles vel alius.

32. No-

32. Notetur saltem: Methodum pendere a natura rei, ac ineptias agere illos, qui res methodo, non methodum rei accommodant.

33. Porro bona methodus incipit a magis notis progrediturque ad ignotiora.

Nescio quare hoc inter ineptias methodicas referat TITIVS, in arte cogitandi, cap. 15 cum nihil magis rationi conforme sit, quam sensus huius canonis, quocunque etiam modo capies. Quod etiam adiicit Dominus TITIVS: Incognitorum non dari methodum, petit id, quod quaerebatur in principio; Etenim canon aut loquitur de methodo cogitandi, aut de methodo tradendi cogitata. Si de priori, de qua capere videtur TITIVS, concedo quidem, plane incognitorum non dari, methodum, dabitur tamen progrediendo a cognitis ad minus cognita. Sed vero iam de hac non quaeritur si autem agatur de methodo tradendi cogitata, de qua canon ex mente autorum suorum intelligendus erit, plane non quadrat censura TITII. Loquitur enim de incognitis non quae ignorat docens, sed quae haecenus discantis animum fugiunt, adeo ut hic sit sensus: Qui docet, semper praemittere debet cogitata, quae discanti sunt notiora, & ab his ad ea procedere, quae minus nota existunt. Adderem exemplum, nisi res iam manibus palpari posset.

34. Denique bona methodus praemittit generalia, & vniuersalia, indeque deducit particularia & singularia, in iis in quibus vniuersalitas certa est.

35. In

35. In reliquis a singularibus progreditur ad vniuersalia.

Habes hic rationem methodi quam IOANNES CLERICVS & Dominus BVDDEVS in physicis suis praeceptionibus sunt secuti.

36. Atque hoc sensu admitto distinctionem methodi analyticae & syntheticae.

37. De caetero, methodus est vel vniuersalis, vel particularis: Illa est totius disciplinae, haec particularis materiae.

Distinguunt aliqui, inter methodum naturalem & Schematicam, sed haec distinctio tantum homiletica est adeoque huc non pertinet.

38. Perspicuitas quam requiro est vel verborum, vel rerum.

39. Perspicuitas verborum docetur a Grammaticis, ac consistit in vsu vocabulorum recepto, ac eorundem conuenienti ad res applicatione.

40. Perspicuitas rerum superius a nobis declarata est, quae inde repetenda sunt.

41. Iucunditati inferuit prudens methodi variatio, apposita similium exemplorumque conuenientium declaratio, admirationis, ac curiositatis, in tempore facta excitatio.

42. Tandem requiro (5) vt iter suadeatur vtile, itaque non docenda, quae nulla utilitate se commendant, & quae tantum in spem futurae obliuionis inculcantur.

43. Vti-

43. Utilia autem sunt, quae felicitatem hominis, siue aeternam, siue temporariam, siue internam, siue externam, siue necessariam, siue accidentalem, vel immediate, vel mediate iuuant.

44. Ergo ubicunque ostendendus est assertorum genuinus usus ac abusus.

45. Atque haec sunt, quibus mihi quidem docendi negotium confici videtur, quae in summam contraho: doce cogitatorum, tuorum sensum, fundamentum atque usum vere, breuiter, ordine, perspicue, & iucunde, ita docuerunt, CHRISTVS, PAVLVS, & SOCRATES.

46. Ut facere hoc possis necesse est, sis (1) sincerus, (2) doctus, (3) prudens, (4) patiens & constans, (5) affabilis, & humanus; quae docentis virtutes sunt.

47. Docemus autem, vel ore vel scriptis, vel coram discipulis, vel coram contradicentibus. Vnde specialia & diuersa huius doctrinae capita oriuntur.

CAP. IX.

De

Communicatione veri oretenus instituenda.

I.

Re communicamus veritatem partim
in conuersatione quotidiana, partim
in

in schola, quo nomine iam templa, academias, & scholas stricte dictas comprehendere licebit.

2. Illa methodus, quae in vita obtinet sine dubio antiquior prae altera, quam scholasticam nuncupare licebit.

3. Illa etiam homini magis naturalis est, prae altera.

4. Itaque & magis conuenit ipsi cum vera sapientia, quam alteri, quae interdum somniis Artificum maxime corrupta fuit,

5. Hinc etiam magis est simplex, nec multis indiget regulis.

6. Interim eo magis commendanda venit, quo maior eius, (quod experientia constat,) est utilitas, idcirco etiam sapientissimo Christo, & prudenti admodum Socrati usurpata.

7. Consistit illa utilitas in facilitate, iucunditate, perspicuitate, ac euidentia.

8. Ergo sapientiae Cultor nullam praetermittet occasionem in conuersatione communi veritates communicandi cognitae: occasio autem se offeret quotidie.

9. In hunc finem apprehendet occasionem in conuersatione communi loquendi de veritatibus cognitis.

10. Disimulabit autem scopum sermonis omni studio, ut omnia quasi aliud agendo conficiantur.

II. Hinc

11. Hinc loquitur non de veritatibus quibusuis, sed de iis, quae conueniunt sexui, aetati, conditioni, affectibus & ingenio personae, qua cum loquitur.

12. Habebit quoque accuratam temporis ac loci rationem.

13. Imo & se ipsum intuebitur, quaeretque quae statui proprio conuenientiora videantur.

14. Cum his connectet alias differendi materias modo non inconuenienti.

15. Huc facilet: nosse relationes varias idearum inter se, quibus cognitis facillimum est v. c. a ciuitatum flore descendere ad infortunia familiarum & singulorum hominum.

16. Commendant alii vsum locorum dialecticorum, qui mea opinione non adeo magnus est licet omnem non negem.

17. Circa veritates autem dissimulando animi sensa potius colloquentis exquiret iudicium.

18. Hoc dato interrogabit ex eodem definitiones saltem nominales.

19. Denique fundamenta sententiae falsae, quam alter asserit, narrari rogabit.

20. Hinc ex concessis coniectaria eliciet, eademque sermoni miscebit.

21. Habebit insuper in parato similia, fabulas, historias, argutias, & si quae sunt
huius

huius generis alia, gratiam colloquentis conciliare apta.

22. De caetero semper ob oculos habeat regulas generatim superius traditas, & res carebit difficultate.

23. Poterit etiam in hos usus euoluere, scriptores dialogicos, qualis praecipue sunt PLATO, CICERO, LVCIANVS, FONTENELLE, FRANCISCI, WEISE, THOMASIVS & alii.

conf. PASCHII diss. de methodo tradendi sapientiam per dialogos. & tractatus de variis modis tradendi moralia.

24. Maioris adhuc momenti est frequentatio conuersationum cum viris doctis & prudentibus.

25. Institutio scholastica vel circa voces, vel circa res occupatur: Logica instruit hanc, non illam.

26. Dum veritates autem reales communicamus, vel loquimur coram auditorio communi, vel coram selecto.

27. Coram utroque, per ea quae dicta sunt capite praeced. tradere debemus sensum, fundamenta, usum, breuiter ordine & perspicue: sed diuersus hoc faciendi modus est.

28. In utroque tamen vna est regula, fundamenti loco substituenda: quicquid intellectum auditorum emendare, voluntatemque

que eruditioni conciliare aptum est, illud est faciendum, quod impedit hoc, est omittendum.

29. Ergo si quod impedimentum superius notatum in auditorum mentibus appareat, illud remouendum erit: remotio ipsa pendebit a prudentia docentis, quae varias ob rationes non debet doceri.

30. In docendo autem omnibus succurrendum est Intellectus facultatibus, praecipue tamen iudicio.

31. Hinc peccant qui dictitando vel sua vel aliorum somnia discipulorum delassant manus: nisi habeant quaedam singulatim notatu digna.

32. Nec minus & illi, quibus sufficit, si Auditores probata memoria teneant: an vero de iis conuicti sint interne, non curant.

33. Vt discipulorum voluntas eruditioni concilietur, illique attentioni necessariae assuescant, omnium humanarum inclinationum vires sunt in auxilium vocandae.

34. Cum vero sensibilia mentem nostram imagine sua magis afficiant, in hoc negotio creberrimus eorundem usus erit.

35. Eandem ob rationem coram Tironibus non decet diu immorari ideis abstractis, sed potius concretis, quae facilius comprehenduntur.

36. Plurimum quoque conferet instituta

L

tuta

tuta comparatio, praecipue si res speculemur incorporeas, easque cum corporeis comparemus. vid. *IO. CLERICVS in Log. Thef. III. §. 12. 13. 14.*

37. Docemus autem vel vnum & paucos, vel plures, in quo maxima subest differentia.

38. Vbi cum paucis agimus, optime res colloquendo procedit, ita vt tota institutio sit legitime instituta dialogus.

39. Haecce methodus viua impressione memoriae, non coacto materiarum nexu ingenio, & continua ratiocinatione iudicio succurrit, praeterea discipulum attentum reddere apprime aptum est.

40. Prudens hic maxime Auditorem, noscere studebit quoad ingenium, iudicium, memoriam, diligentiam, cupidinem discendi, studia acquisita, quod informationis negotium mirum quantum iuuat.

41. Hisce suppositis cauebit, ne animos vel delasset, vel obruat, vel turbet.

42. Cum vero plurium congregationem formandam habemus defunt haec commoda, nihilque restat, quam methodus continui discursus.

43. Hoc vtere puro & perspicuo eoque sermone concepto, qui auditoribus cognitissimus est.

44. Accommoda eundem omnibus, ita vt & accuratioribus & reliquis satisfacias,

vt omnibus res grata appareat, vt omnibus
clarae res offerantur.

45. Maior tamen erit ratio habenda im-
becillum, quam maiorum & doctiorum.

46. Hinc cadet multorum doctorum,
inanis eruditionis ostentatio.

47. Sensum declaraturus varia sugge-
re exempla, similia profer plura, autores in
subsidium voca varios.

48. Rationem causamque dum indica-
re cupis, rationibus solidis adde quoque pro-
babiles: misce methodum syntheticam ana-
lyticae.

49. Vsum ostende qui non sapienti-
bus saltem sed & stultis auaris, ambitionis,
& voluptuosis primo intuitu sit ad palatum.

50. Dubiis auditorum occurre, & si qui-
bus occurrere nequeas illos ad dubiorum
oppositionem lubens admitte.

51. Idem vero est siue propria siue alio-
rum cogitata explanemus. Pluribus regulis
non opus est.

CAP. X.

De

*Communicatione veri, quae scriptis
libris instituitur.*

I.

nitissimus quoque communicandi
verum modus est, qui scriptis libris
obtinetur.

L. 2

2. Hoc

2. Hoc non tantum quae ratiocinando cogitamus, sed & ea quae nostra experientia nobis constant, communicantur.

3. Omnium autem librorum, quibus sana subest ratio, finis est vel prodesse vel delectare, vel praestare vtrumque.

4. Librorum, qui delectationis gratia conscribuntur, scriptio magis a gustu legentium, quam regulis artis pendet, nec proprie huius considerationis est, ubi de communicando vero agitur.

5. Sufficit: si scribantur modeste, de rebus curiosis, ingeniose, & facili stylo.

6. Itaque magis huc pertinent, qui eruditionis communicandae gratia scribuntur.

7. De horum utilitate multi admodum magnifice multi abiecte sentiunt, multi de multitudine conqueruntur.

8. Mihi recte dici videtur: nos & abundare libris, licet recte multos adhuc desideremus.

9. Interim prudens nec facile auget eorum numerum: nec ambitiosa aut inuida opinione suppressit si quae habeat communicatu digna.

vid. huc Dn. BIERLINGS diff. cur nonnulli eruditi nihil scripserint?

10. Cauendum vero: ne scribantur, vulgo nota: ne alius tractata centies repetant.

tantur: ne scibantur ineptiae non nisi obli-
vioni sequuturi temporis inseruire aptae.

11. De caetero repetendae & huc regu-
lae generales superius traditae: itaque 1. scri-
bendum est solide & res e suis fundamen-
tis deducendo.

12. Scribendum est. 2. perspicue & ver-
bis notis, puris, atque rerum naturae con-
gruis.

13. Denique 3. ordine & iusto nexu:
reliqua sunt arbitrii: non omnibus omnia
conueniunt. diuersus est gustus hominum,
diuersi quoque esse debent inseruientium
studia, quo singulis seruiatur.

14. Dum autem vel de singularibus
vel de vniuersalibus scribimus libri alii ma-
gis meditatione, alii sensu & reuelatione ni-
tuntur, suntque hinc vel dogmatici vel hi-
storici.

15. Qui aliorum consignat relata, me-
minisse debet, se probabilia scribere non cer-
ta: hinc si alicubi, hic commendanda scriptu-
ro modestia.

16. Necessum vero erit, vt nominet il-
los a quibus ea hausit, quae profert.

17. Si plures sint citandi praecipuos
nominet: nauseam enim lectorem excitat
magis quam attentionem nimia allegatorum
multitudo.

18. Qui autem sint testes praecipui
docui-

docuimus superius, ubi de verisimilitudine actum est.

19. Si quis scribat de sensu siue experientia propria, rem narret quoad omnes circumstantias.

Poterit experientiam propriam, cum ea, quam alii instituerunt, conferre maioris & declarationis & confirmationis gratia.

21. Si vero scribendi materia ad iudicium magis pertineat, scribendum est ex cerebro proprio non alieno.

22. Hinc allegatio Autorum, qui idem sentiunt, superflua est, & impedit saepius quam iuvat animi meditationes.

23. Poterit tamen & hoc quandoque existere proficuum: valet enim & hic, quod Practici dicunt: superflua non nocere.

24. Saepe enim aliquid dandum est generio seculi, & opinioni hominum praeiudiciis adhaerentibus laborantium.

25. De caetero libri in tot diuiduntur classes, quod eruditionis constitutae sunt species.

26. Ratione methodi diuersimode etiam differunt: alii enim continuo sermone, alii quaestionibus & responsionibus delectantur, alii thesibus & ecthesibus, alii aphorismis vtuntur.

27. Alii quoque annotationibus, alii commentariis, alii observationibus magis delectantur.

28. Mi-

28. Mihi perinde est, cum de gustibus non sit disputandum: quaeuis commoditas sua & habet incommoda.

29. Quomodo singularis harum procedat methodus norunt eruditi: itaque nostris illud sat commode oretenus declarari poterit.

30. Etenim & haecce in eum vsus tantum consignare placuit, ut ansa suppeditetur discursibus, quibus Auditores nostros in rem litterariam communem introducere studebimus.

31. Eandem ob rationem non adduntur quoque prudentiae regulae circa eligendam materiam, constituendum titulum, instituendam partitionem, praemittendas praefationes & dedicationes, quae aliunde satis nota sunt.

De usu abusuque & structura monebimus in praelectionibus.

C A P. XI.

De

Arte disputandi & confutandi.

L

ltimus veritatem communicandi cum aliis modus est Errorum confutatio & veritatis contra eosdem vindica-

L 4

tio:

tio: quas vno verbo Disputationem vocare licebit.

2. Est haec curatior duarum propositionum sibi inuicem contradicentium vel oppositarum cum fundamentis suis instituta collatio, vt quatenam prae altera verior sit vel probabilis, elucescat.

3. Atque ex hoc fine, in quo disputantes conuenire, praesumi volunt, sequitur 1. disceptationem debere esse amicam. 2. modestam. 3. veritatis studiosam.

4. His quoad voluntatem suppositis in intellectu eorundem requiritur: (α) vt quilibet alterum rite intelligat (β) vt quilibet rationes dissensus sui habeat.

5. Quomodo enim opiniones conferent, quas non capiunt: & quomodo disputationi aptus esset, qui tantum pertinaciae suae opinando litat?

6. Itaque requiritur in utroque (α) methodus generalis cognoscendi verum. (β) habitus interpretandi sensa aliorum. (γ) ars tradendi & exponendi animi sensa clare distincte & neruose.

7. Quantum ad disputationem ipsam attinet, necesse est, vt is qui confutare falsum aggreditur, noscat atque intelligat 1. thesin, quae ipsi cum veritate pugnare videtur.

8. Requiritur 2. vt intelligat praetensum thesios istius fundamentum, quod primario

mario impugnandum est, vt inaedificata, sponte corruant.

9. Dehinc 3. vt recte contradicat, & statum controuersiae debito modo formet, ne in cassum militantes appareant, & aerem feriendo tempus consumant.

10. Item vt 4. disputet de propositionibus euidentia destitutis, dum enim disputamus quaerimus euidentiam: qui itaque, contra euidentia disputat sine, quem superius posuimus fundaminis loco, destituitur: & haecenus recte dicitur: contra negantem principia non esse disputandum.

11. Tandem 5. non disputandum est, de veritatibus, quarum non datur utilitas nec vllum est momentum.

12. Imo & hoc addo 6. non disputandum esse de singularibus quae propria experientia cuilibet constant: harum enim non est demonstratio sed ostensio: demonstrando autem omnis disputationis neruus absoluitur.

13. Omnis autem disputatio est, accurata & analytica, vel minus accurata & dialectica. *illa* veritatis diiudicandae causa, *haec* ingenii exercendi gratia instituitur: vtraque vsibus suis non caret, quamuis illa disputantium vitio saepe suis defraudetur.

14. Vtraque aliquando oretenus mistis colloquiis, aliquando scriptis libris & con-

L 5

trouer-

trouertendo instituitur. quae praefet prae altera, disputari potest: nos primo agemus de priori.

15. Modus eam instituendi variat, de quo videri potest eruditum IO. ANDR. SCHMIDII de procesibus disputandi programma olim Ienae editum.

16. Communior interim & receptissimus disputationum instituendarum processus syllogismis vtitur, quamuis & methodus quaestionaria & megarica, de quibus inf. laude non careant.

communem disputandi processum tradunt optime B. IACOBVS THOMASIVS in app. logic. erorem. de methodo disputandi, & Dn. D. BOEHMER in processu disputatorio iuridico. conf. TITIVS in art. cog.

17. Circa hoc negotium conueniunt Respondentis siue defendentis, & Opponentis, qui illius theses impugnat personae, quibus accedit Praefes qui tamen cum persona Respondentis haecenus coincidebat.

18. Opponentis regulariter incipit contradicere, itaque partes eius priores sunt: hic itaque 1. eligat thesin ad oppugnandum aptam.

19. Huic 2. vt recte contradicat, opponat antithesin iisdem constantem terminis.

10. In-

20. Inde 3. producat argumentum, forma syllogistica breue, perspicuum, & regulis bonae ratiocinationis conforme.

21. Hoc 4. si postuletur tum quoad maiorem, tum quoad minorem propositionem nouis argumentis demonstret, donec res redeat ad euidentiā.

22. Maior propositio regulariter ex ideis vniuersalibus probabitur: minoris subsumtio magis redibit ad singularia.

23. Si 5. allata fuerit responsione apte excipiat, ostendendo quantum responsio antithesin infirmet vel non.

24. Respondens contra (α) Opponentis antithesin repetat distincte, & si minus recte se habeat, animaduertat contradictionem tantum apparentem.

25. Inde (β) si haec recte se habeat, assumat argumentum, idque iisdem in terminis repetat.

26. Post (γ) addat responsionem negando primo propositionis maioris post minoris veritatem.

27. De hinc (δ) prolatam assumat probationem eiusque vniuersalitatem infringet instantia, vel determinabit limitatione, vel alterius neget.

28. Tandem (ϵ) Exceptiones eodem modo assumat, reperat, & quantum contrariantur vel non, ostendat. quae omnia deinceps repetitis vicibus se iterum inuicem insequentur.

29. Methodus disputandi megarica praecipue usum in oppugnando habet: etenim illa ex thesi oppugnanda elicit consequentias & ab harum falsitate ad falsitatem principii, unde emanarunt, argumentatur.

30. Leges autem consequentiarum deducendarum non sint aliae, ac illae, quas superius de demonstratione & via cogitandi synthetice tradidimus, ideoque ulteriori declaratione supersedere poterimus. vid. interim iam laudata Dn. M. GVNTHERI ConRectoris Illfeldensis *dissertatio Ienae de methodo disputandi megarico habita.*

31. Ab hac non multum differt methodus disceptandi socratica, quae quaestionibus utitur, quam commendant ac illustrant D. THOMASIVS in der Ausübung der Vernunft-Lehre/ cap. V. & IO. CLERICVS *Logic. part. IV. c. IX.* exempla habes ap. XENOPHONTEM in *memorabilibus Socratis.*

32. Regulas eius has tradit CLERICVS: I. ita te gere, quasi ab eo, quo tum res tibi est, velles id, de quo certatur, discere.

33. II. Oportet de verbis obscuris interrogationem rogare.

34. De hinc III. quaerendum est de omnibus doctrinae partibus, earumque confectariis.

35. Et sic pergendum est, donec Respondens sibi met ipsi contradicere cogatur: qui vero, si iusta causa vitur, sine omni regula se defendet.

36. Interim ut credo palam est: 1. in disputantibus requiri accuratam materiae, de qua disceptatur, notitiam. 2. summam in quaerendo & respondendo attentionem: 3. hanc methodum & esse facillimam (his scilicet suppositis) & falsitati ostendendae aptissimam.

37. Nunc ad controuersias eruditorum quae scriptis agitari solent. Sed prudentia circa has magnam partem ex generalibus huius capitis pendet, & de caetero est arbitraria.

38. Notetur modo 1. in confutando necessariam esse detectionem primi falsi.

39. Hoc detecto 2. ostende illius falsitatem vel a priori vel a posteriori: hoc est vel demonstra: illud cum primo principio communi non connecti, vel ostende: conclusiones falsas inde deduci posse. De utraque via vid. *Dn. THOMASIVS in der Vernunft-Lehre. Part. II. c. 5.*

40. De-

40. Dehinc 3. non nocebit etiam ostendisse veritatem suae sententiae, cum a falsitate vnius thesios ad veritatem alterius non semper argumentari liceat.

41. Vnde his maxime prudentia controuertendi erudite absolui videtur: I. historica thesios, quae disceptatur, recensione. II. momento & vtilitate controuersiae. III. accurata status controuersiae formatione. IV. falsorum fundamentorum confutatione. V. thesios verae, oppositae sufficienti declaratione. VI. vtilium consuetudinum annotatione.

42. Plura non addo quantum enim credo, haec sufficient, vt si qui mea hoc in negotio opera vti velint, illi ad veram intellectus sui cognitionem, emendationem, atque vsum manuduci queant: de quo & ipsis & mihi licebit gratulari:

LIBER

LIBER PRIMVS

De

Conceptibus logicis communibus.

- Cap. I. de eruditione.
- Cap. II. de philosophia generatim.
- Cap. III. de philosophia rationali.
- Cap. IV. de intellectu humano.
- Cap. V. de cognitione.
- Cap. VI. de ignorantia.
- Cap. VII. de veritate, & certitudine.
- Cap. VIII. de falsitate.
- Cap. IX. de verosimili & dissimili.
- Cap. X. de obiecto cognitionis.
- Cap. XI. de cognitionis impedimentis.

LIBER SECVNDVS

De

Negotiis logicis specialibus.

- Cap. I. de Impedimentorum remotione.
- Cap. II. de experientia.

Cap.

- Cap. III. de meditatione.
- Cap. IV. de ratiocinatione.
- Cap. V. de lectione & auscultatione.
- Cap. VI. de Interpretatione.
- Cap. VII. de opinionum diiudicatione.
- Cap. IIX. de veri communicatione generatim.
- Cap. IX. de communicatione veri quae ore
tenus fit.
- Cap. X. de libris scribendis.
- Cap. XI. de arte disputandi & confutandi.

ACCESSIT
DISSERTATIO

De

*Praecipuis sapientiae
impedimentis.*

INDEX

Rerum & Verborum.

AD DELINEATIONEM PHILOSOPHIAE RATIONALIS.

E. G.

A.

Abstractio quid?	167
Accidentia quid?	90
quomodo distinguenda?	ibid.
variant infinitis modis	43
Admiratio unde oriatur?	52
est magistra quærendi veritatem	60
Affectus impediunt probabilitatem	86
Amor sciendi nobiscum nascitur	59
Analytica quid?	27
Analytica argumentatio quid?	126
meditatio	114. seq.
Ars disputandi	167. seqq.
Auscultatio quid & quotuplex?	132. seqq.
Auscultationis requisita	134. seqq.
Bonum quid? B.	91
Bonitatis diuisio	92
Breuitas in docendo commendatur	103

M

C. Ca-

Index Rerum

C.

Canones metaphysici	70
Causa & causatum quid?	51
Cerebri constitutio quid valeat	54
Certitudo quid & quotuplex?	62. seq.
Cogitatio quid?	31
voluntaria & inuoluntaria	32
Cognitio quid?	37
quotuplex?	48. seqq.
Cognitionis obiectum	87
impedimenta	92. seqq.
quomodo remouenda?	100
Cognitio a posteriori	107
sensualis	108
Communicatio veritatis	150. seqq.
eius requisita	151. seqq.
quomodo oretenus instituenda	157. seqq.
Communicationis veritatis vsus	158
Communicatio veritatis quomodo in scriptis tradenda?	163
Conceptus quid?	37
Confidentia	83. seq.
Confutatio errorum quomodo instituenda?	173. seq.
Conscientia Cartesianis quid?	32
Contraria propositio quid?	47
Contradictoria	ibid.
Corpus quid?	90
quotuplex?	91

Cor.

& Verborum.

	Corporis sanitas tuenda	161
70	Criterion veræ & falsæ Philosophiæ	17
51	Criterion veritatis vltimum quid & quale?	63
54	est demonstrabile	64
. seq.	est etiam criterium falsi	74. seq.
31	Criterii veritatis vltimi vsus	65
32	Curiositas quid?	59
37		
seqq.		
87	D.	
seqq.	Definitio quid	117
100	Definitio nominis	ibid.
107	quando necessaria?	118
108	Definitionis nominis vsus	ibid.
seqq.	Definitio nominalis quid?	118
seqq.	realis quid sit & quomodo diuidatur?	120
seqq.		121
158	Definitionis realis requisita	121
riptis	Demonstratio principii Iur. Nat.	70. seq.
163	Descriptio quid?	116
37	Dialectica	27. 126
. seq.	Diuidicatio opinionum quid?	145
nda?	quomodo instituenda?	146. seqq.
. seq.	Dilemma quid?	131
32	Disputatio quid?	168
47	quomodo vtiliter instituenda.	168. seq.
ibid.	Disputandi methodus Megarica	107
90	Diuisio quid?	117. 121
91	quomodo instituenda?	122. seq.

Cor. M. Do.

Index Rerum

Doctōris requisita	152, 157. 160. seqq.
Dubitatio quid?	52
commendatur	103
quotuplex?	52. seqq.
Dubitationis requisita	104. seq.

E.

Ens quid?	87
Entis essentia & existentia	88
Entia rationis quid?	42
Enthymema quid?	130
Enunciatio quid & quotuplex?	45. seqq.
Errorum confutatio	173. seq.
Eruditio quid?	1, 2
quomodo differat a sapientia?	2
est vel doctrina vel habitus	3, 4
Eruditio quotuplex?	7. seqq.
Eruditionis finis	5
Eruditus quis?	10
Essentia quid?	88
Etymologia	118
Exemplum	130
Existentia quid?	88, 89
Experientia	4, 108
vnde nascatur?	101
quomodo instituenda?	112. 113

F. Fa.

F.

seqq.		
52		
103	Facultates IV. in Academiis	11
seqq.	Falsiloquium quid?	73
1. seq.	Falsitas quid & quotuplex?	73
	vel intelligitur vel demonstratur	74
	Falsitas in quo conueniat cum ignorantia	76
87	quomodo differat ab eadem	76. 77
88	Falsitas vnde oriatur?	77
48	est interdum indifferens & proficua	ibid.
130		
seqq.	Falsitatis vltimum criterium	74. seq.
3. seq.	Felicitas hominis quomodo distinguenda	6
1. 2	Fides cordis	34
2	historica vnde oriatur?	80
3. 4	quid sit. & quibus fundamentis ni-	
seqq.	tatur?	85
5	de Fide historica quid obseruandum?	85. 86
10	Fides philosophica	84
88	Theologica & iuridica	83. seq.
118	Figura syllogistica	728. seq.

H.

88, 89		
4. 108		
101	Habitus connatus scholasticorum quid?	109
112. 113	Hermeneutica quid?	137
	quomodo tractanda	138. seqq.
	Homonymia	118
F. Fa.	Homonymia necessaria euolutio	119

Index Rerum.

I.

Idea quid	37
Idea vnica tantum connata	38
Idea Dei connata an detur?	38, 39
Idea quotuplices sint?	37. seqq.
simplices definiri non possunt	39, 111
conueniunt vel necessario vel contin-	
genter	61, 74
Idealis certitudo	61
Ignorantia quid?	51
mentis morbus	52
quotuplex?	52. seqq.
Ignorantia & falsitas in quo conueniant?	76, 77
Imaginatio	36
Impedimenta cognitionis	92. seqq.
Impedimentorum cognitionis remotio	100
Inductio quid?	81
vnde oriatur	111, 130
est tantum probabilis	112
quomodo instituenda	82, 83
Ingenium quid?	37
Ingenii defectus vnde?	96
Intellectus humanus	28
quid sit	29
agit in cerebro	ibid.
num voluntatem precedat?	39
est obiectum Philosophiz	31
vel actius vel passius	32. seqq.
purus	35, 54
	vel

5^a Verborum.

	vel theoreticus vel practicus	36
	fanus & morbidus	37
37	Intellectus humani motus in quo consistat?	31
38	tres facultates.	35
38, 39	Interpretatio quid?	137
seqq.	grammatica & logica.	140
9, 121	Interpretationis regulae	143. seq.
ntin.	Interpreti quid observandum?	140. seqq.
61, 74	Iudicium quid?	35, 36, 45

L.

seqq.	Lectio	132
iant?	quid sit	133
6. 77	quomodo instituenda	135. seq.
36	Liber bonus & vtilis quis?	136
seqq.	Libri quomodo scribendi	164. seq.
100	sunt vel historici vel dogmatici	165
81	Loci topici.	82
1, 130	Logica vnde dicatur	19
112	est pars eruditionis.	2
82, 83	Logicae variae denominationes & definitiones	19. seqq.
37	partitiones variae	26, 27
96	Logica est certa.	21
28	quid doceat?	ibid.
29	Logica scholasticorum notatur	83
ibid.	Logomachiae	153
30	in Loquente quid observandum.	141, 142
31		
seqq.		
35, 54		
vel		

M.

Malum quid?	91
Materia	29
Mechanici qui fieri debeant?	101
Medicina quid?	12
Meditatio quid?	113
analytica & synthetica	114. seq.
Meditationis finis	114
obiectum	117
Mens hominis quid?	28
quomodo cogitet	54
Mentis existentia probatur	28
essentia ignoratur	29
duae facultates	ibid.
Methaphysica	70
Methodus disputandi Megarica	107, 171
analytica & synthetica	114. seq.
Socratica	171
Methodus disputandi quomodo rite insti- tuenda?	171. seq.
Methodus docendi quid?	154
duplex	156
Modi	43
quid & quotuplices?	90
Modi ideales	91
syllogistici	128. seq.
Motus actiuus & passiuus	91
Motus intellectus in quo consistat?	51
Mouere quid?	30
	N. Na.

U Verborum.

N.

Natura humana duplex	6
Non ens	87, 88
Notitia insita scholasticorum	109

O.

Obiectum cognitionis	87
Oblivio quid?	53. seq.
vnde oriatur?	54, 55
Obliviscentia quid?	55
Opinionum diiudicatio quid?	145
quomodo instituenda	146, 152
OppONENTI in disputando quid faciendum?	170. 171
Oratores	35
Ordo docendi	154. seq.

P.

Pasfio quid?	30
Perceptio quid?	33
interna & externa	34
Perplexitas	58
Perfpicuitas	156
Philosophia quid?	11. seq.
de huius vocis origine & fignificatione	12. 13
quomodo innotefcat?	14
Philosophia finis & vfus	15. seq.
diuifiones	16. seq.
vera & falſa criterium	17
	Phi-

Index Rerum

Philosophandi ratio duplex	72
Philosophus verus quis?	18
Poetae qui sint?	35
Præcipitancia	77
Prædicatum quid?	45
Præiudicia quid?	96
nimia & confidentia & diffidentia	79, 98
quomodo tollenda	102, 105. seq.
Præiudiciorum causa in voluntate quaerenda	97
Principum Iuris Nat.	70, 71
veritatis primum quid & quale?	65. seq.
veritatis cur dicatur primum	71
differt a prima veritate	ibid.
stabilitur contra Titium	66. seqq.
Principii primi veritatis requisita	65. seq.
Principium & principiatum	91
Probabilitas	78, 80. seq.
Probabilitatem impediunt affectus	86
Propositio quotuplex	46. seqq.
R.	
Ratiocinatio quid?	124
Relationes rerum	91
Reminiscencia	55
Remotio impedimentorum cognitionis	100. seqq.
Res quid?	87
Respondentis in disputando officium	170. seq.
Ruditas	2
S.	
Sanitas corporis tuenda	101
	Scepti-

& Verborum.

72	Scepticismus	18, 58
18	Scientia	41
35	Scrutinium ingeniorum commendatur	102
77	Sensio quid?	109
45	non fallit nec fallitur	110
96	Sensualis cognitio	108. seq.
79, 98	errare potest	111
5. seq.	quando vera	ibid.
endæ	Sensus	109
97	Spiritus	89
70, 71	an e Philosophia innōtescant?	90
. seq.	Sophisma	131
71	Sorites	130
ibid.	Subcontraria propositio quid?	47
seqq.	Subiectum propositionis quid?	45
. seq.	Substantia quid?	89
91	duplex	ibid.
. seq.	num definiri queat	42
86	Syllogismus	84, 124
seqq.	quotuplex?	130
124	Syllogismi regulæ	125, 127. seq.
91	Synonymia	118, 120
55	Synthetica meditatio quid?	114. seq.
100.	Theologia quid?	42
seqq.	V.	
87	Veritas quid & quotuplex?	60. seqq.
. seq.	Veritatis principium quid & quale?	65. 66
2	vindicatur contra Titium	66. seqq.
101	cur dicatur primum?	71
cepti-	Veritas prima	71
	Veri-	

Index Rerum & Verborum.

Veritatis communicatio quid?	150
quomodo oretenus instituenda?	157
in scriptis quomodo tractanda?	163
	seqq.
Verosimile quid?	78. seq.
de Verosimili regula	80. seq.
Vero disimile quid?	78. seq.
Voluntas quid?	29
quomodo & vbi agat	ibid.
an intellectum præcedat	30
est obiectum Philosophiæ	31
causa præiudiciorum	97
Vtile quid?	151

ERRATA

Vt beneuolus lector corrigat roga-
mus. exstantiora nobis hæc visa sunt.

In præf. pro recordo l. recordor.

p. 4. lin. 5. pro conditionem l. eruditionem.
p. 20. lin. 19. pro verbis l. verbis. p. 90. l. 31. pro
copora l. corpora. p. 102. l. 1. pro perpendicular l. per-
pendeant. p. 103. l. 23. pro 1205. l. 1705. p. 136. lin. 21.
del. vel ingenii vires exerceat. p. 136. l. 11. pro ama-
lis l. a malis. p. 154. l. 8. pro nocent l. docent. ibid.
lin. 9. pro hæc l. & p. 159. lin. 12. pro facilet l. faciet.

SS (0) SS

DISSERTATIO ACADEMICA
De
PRÆCIPVIS SAPI-
ENTIÆ IMPEDI-
MENTIS

IN ACADEMIA IENENSI HABITA

d. XV. Nov. anno M DCC V.

RESPONDENTE

JO. FRIDERICO Neufirch/
Olsnenf. Siles.

iamiam auctior recusa.

Litteris MÜLLERIANIS.

N° 8085 ❖

DISSENTIO AD ACADEMIA
IN ACADEMIA
LIBRARIUS
SINCE 1717

ra
ris
ni
m
xi
re
qu
qu
m
ip
no
ea
ra
de
na
pl
de

Q. D. B. F.

PRAEFAMEN.

Vod dudum omnes docuit tristes
experientia : nihil eorum, quæ
ad hominum bona referuntur,
sine multo labore ac cura cui-
quam contingere, id non sine
ratione speciatim de vera genuinaque dixe-
ris sapientia. Quemadmodum enim illa
nil nisi viua & efficax verae felicitatis hu-
manæ cognitio est adeoque utique ad ma-
xima hominis bona pertinet ; ita & hoc cum
reliquis commune habet, ut maximis ubi-
que circumsepta reperiatur difficultatibus,
quæ cursum ad ipsam tendentium innu-
meris modis impedire sultinent. Equidem
ipsa, quam loquor, sapientia natura sua
non nisi simplex est & facilis, aditusque ad
eam, quod ipsius spectat arbitrium, deside-
ranti unicuique optimo patet : ast tot aliun-
de se offerunt vanitatis stultitiaeque machi-
nae, quæ multos terrent, plures morantur,
plurimos ab eo, quem assequuti sunt, gradu
deiciunt. Atque hinc credo, factum est,
quod

quod antiquissimi sapientiae cultores sub
 ipsis fabularum inuolucris fuerint conque-
 sti: dum aureum vellus suum tot periculis,
 tot malis circumseptum ob oculos posue-
 runt nobis. Nil enim impedit, quo magis
 apud eos sapientiae, quam artis chemicae
 aut historiae mosaicae imagines quaera-
 mus, uti FRANCISCVS BACO B. de VE-
 RVLAMIO pluribus ostendit.* Interim
 quidquid huius sit, res ipsa nobis omnibus
 constat, nec facile reperietur quispiam, qui
 studia sapientientiae emensus, de eo non
 conqueratur. Licet hoc simul dolendum
 sit, impedimenta hæc curatius a paucis per-
 pendì, adeoque a plurimis ignorari. Mo-
 uerunt hæc subinde pensitata animum no-
 strum, ut constituerimus praesenti scriptio-
 ne de nonnullis sapientiae impedimentis
 paucis agere, eorumque pro virili detegere
 origines, praesertim cum, qui idem antea
 ex professo quod aiunt, fecerint, nobis ha-
 tenus cogniti sint pauci. Nouimus equi-
 dem eruditissimas meditationes, quas hanc
 in rem insumserunt venerabilis D. JO.
 ANDR. SCHMIDIUS in *dissert. de Sapientia*
Ienae 1694. habita, & clarissimus SAMVEL
 GROSSER in *diss. de difficultatibus cursum sa-*
pientiae hodie morantibus Lipsiae 1690. habita, nec
 dissi.

* in tractatu de sapientia Veterum. opp. p. 1248.
 seq.

disimulamus illas aliquando nostris cogitationibus occasionem praeuisse. Ast quilibet tamen facile perspiciet, nos plane alia ratione alioque instituto in hac materia esse versatos, adeo ut neque doctissimorum virorum laboribus quid detraxisse, neque scriptum scribere aut actum agere iure insimulari queamus. Quemadmodum autem impedimentorum nomine significamus actiones, consuetudines, opiniones, quae causae & occasiones existunt, cur plurimi in corruptione intellectus voluntatisque maneant; ita odiosum quandoque suscipere coacti fuimus negotium, tangendo vitia non vni sed plurimis communia. Fecimus tamen id cordate & sine acerbitate, nec vnius hominis arrosimus famam, quippe qui non inglorium tantum, sed & indecorum existimamus, in singulorum vitiis enarrandis, sine causa laborare. Ideoque eo magis veniam merebimur, si quandoque de vitiis multis communibus, ut res postulat, significantia fecerimus verba, *malentes cum SENECA * veris offendere, quam placere adulando.* Poteramus multa quae notauimus, propriis meditationibus experientiaeque vindicare, ast hac quidem vice satius existimauimus, aliquid seculi concedere moribus, & aliorum quandoque implorare subsidium,

a 3

* *Lib. II. de Clement. c. 2.*

fidium, qua in re ita ingenue fuimus versati, ut ne quenquam tacuerimus, qui nobis vel minima ex parte praestitit auxilium. Exemplum hoc negotium illustrantia, ubi se sponte obtulerunt, adducere nec inutile duximus nec iniucundum. In allegandis quibusdam Graecorum Autorum cogitatis abstinuimus data opera a graeci textus longa recitatione, quum harum rerum periti facile fontes ipsos adeant, reliqui vero nauscam exinde contrahere possint. Condonabunt etiam Ciceronianae latinitati consecrata ingenia, si quandoque ad ipsorum palatum accommodata minus fuerit oratio. Praeter id enim quod haec festina opera & subcisiuis quasi horis fuerint consignata, rerum fuimus studiosi, parum verborum, Philosophos agentes, a quibus vel ipse summus CICERO eloquentiam si non habeant, non admodum flagitat. * De caetero Tu B. L. vale & conatibus nostris veritatis virtutisque amantibus faue.

* *Lib. I. de Fin. p. III.*

Con-

Conspectus Dissertationis.

- §. I. Inter Impedimenta primum notatur : inconsideratus parentum ad generationis aelium accessus. §. II. Prava infantiae educatio. §. III. Vanae pueritiae factae persuasiones. §. IV. Immatura pueritiae studia. §. V. Praeceptorum seueritas. §. VI. peruersa methodus discendi a verbis ad res progrediens. §. VII. Occultatio rerum physicarum & oeconomicarum. §. VIII. Solius memoriae cultura. §. IX. Nimia Latinitatis cura. §. X. Neglectus culturae voluntatis. §. XI. Neglectus scrutinii ingeniorum. §. XII. Nimius eruditorum numerus. §. XIII. Academicarum multitudo. §. XIV. Dignitatum academicarum abusus. §. XV. Multitudo Librorum. §. XVI. Odium Libertatis sentiendi. §. XVII. Humilis de literis humanioribus & Philosophia persuasio. §. XVIII. Ignoratio verorum conceptuum de eruditione generatim. §. XIX. Deprecatio specialioris tractationis.

§. I.

Non miraberis si Sapientiae impedimenta cum ipso homine nasci existimantes ab ipsa eiusdem origine repetemus, quum alias constet hominis miseriam vna cum ipsius corpore produci. Hinc in impedimentorum Sapientiae classe pri-

num sibi iure vindicat locum inconsideratus plurimorum Parentum ad generationis actum accessus, qui miseris parentibus subinde producit progeniem longe vitiosiore. Ita vix crediderit quispiam homines ad sapientiae studia aptos alacrique ingenio praeditos progigni posse, cum parentes aut senio confecti, aut quod maiori cum stultitia coniunctum est, bene poti, aut etiam laboribus delassati procreandae soboli intempestiue student. Dum enim subtilissimae corporis humanae particulae; aut motu suo ordinario priuatae aut tumultuarie circumactae ad foetum producendum concurrere inuiti coguntur, non possunt non eundem, quo momento temporis gaudent, motum foetui producendo communicare, vt hinc tot proueniant parentum alioquin callidissimorum inertes trunci, cerebro confuso vtentes, & ad omne studiorum genus ineptissimi liberi. Itidem cum parentes summis malesanorum affectuum stimulis concitati ad opera veneris peragenda prouunt, sanguis quo communicatur, eodem postea se exerit habitu, vt hinc vtique vltima repetenda sit causa, quare infantum alii ad res habendas, alii ad concitados irae motus, alii ad delectationem sensuum sint procliuiiores, adeo vt ita propensiones ipsorum per omne vitae tempus se exerant, licet multo ipsis obui-

obuiam eatur molimine. Imo vix dubito parentibus tribuere quod alii ad hos, alii ad istos errores sanctissimarum veritatum loco sibi persuadendos sint paratiores, cum a constitutione cerebri pendeat quodammodo idearum impressio, ista autem haud dubie a constitutione seminis paterni. Vnde nunc facile est iudicare, quanta hinc sapientiae metuenda obstacula, quae ipsi ingressum in tot hominum animos praecludunt. Sapienter hinc graecanicae philosophiae praecipuus instaurator PYTHAGORAS apud IAMBLICHVM * cum suis statuit: *Nasciturae soboli in antecessum providendum esse ab iis, qui liberis procreandis operam, dant: primam vero & praecipuam cautionem, circa ipsam generationem adhibendam illi, qui, soboli generandae animum admouet: ut victu, sobrio & salubri utatur, neue alimentis intempestiue se ingurgitet, aut ebrietate praecipue, alia, ue perturbatione corporis habitum deteriorem, reddat. Existimabant enim e prauo, dissonoque, & turbido temperamento, vitiosa semina, edi. Et post pauca: hanc enim grauissimamque iuxta euentissimamque causam, esse, quod plurimi hominum mali atque improbi sint: quia nimirum liberorum progeneratio, apud plerosque belluino ritu & temerarie insti-*

a 5

tuitur

* de vita Pythagorae c. 31. p. m. 211. 212. 213.

“*tuitur. Eodem modo PLVTARCHVS ***
 “*prohibet, patres, ne cum quibusvis mulieribus*
 “*rem habeant, utque aut omnino vini vacui, aut*
 “*saltem mediocriter eodem vsu proli gignendae ope-*
 “*rentur, iubet. Conferri oppido huc mere-*
 “*tur qui plura suppeditabit HVARTI tra-*
 “*Status* : qui generari fierique ingeniosi ac sa-*
 “*pientes possint liberi.*

§. II. Crescente aetate crescunt quoque impedimenta, & qui morbis natus est obnoxius, sequenti tempore saepe iisdem plane obruitur, & vna cum lacte materno toxica bibit venena. Vtique referri huc meretur praua ipsius infantiae educatio, tot pene se exserens modis, quot dantur huius educationis negotia. Enimvero impedit, sapientiam matrum nutricumque incuria, plane non curantium quam parati ad lacte suo cibandum infantulum procurrant. Habendus erat summus nutricum delectus, nec quacuis sed summe valentes summaeque probae erant adsciscendae, si PLVTARCHVM * audiremus. Hoc vero dum negligitur saepissime vna cum lacte infantibus venerei stimuli olim cum impetu erupturi, melancholiae prolusiones, & exorbitantis cholerae impetus simul infunduntur. Non
 impro-

** *ὁ δὲ παιδῶν ἀγωγὴς sub init. Tom. II. opp.*

*p. 1. * prod. latine conuersus Ienae 1663. 8.*

** l. c. p. 3.*

Improbabile hoc erit iis, qui experientia edocti norunt, varios etiam in adulta aetate variorum ciborum effectus, quos ob oculos habuisse videtur non PYTHAGORAS solummodo, sed & ipse diuino collustratus lumine Legislator MOSES. Istud pluribus ostendit Venerandus Praeceptor noster D. BVDDEVS*, hoc facile patebit iis, qui mosaicas leges cibarias physice & moraliter curatius sunt lustraturi. Atque hinc non subit mirari, vnde saepissime in infantulis statim magno agmine proueniant maximae prauorum affectuum concitationes: quibus dum sedandis parentes alique admovent, operam, nil aliud saepissime faciunt, quam ut concitati vi imposterum erumpant. Aut enim omnibus modis iisdem indulgent, aut quod mea opinione minoris prudentiae esse videtur, verberibus rem conficere laborant, nil aliud effecturi, quam ut effectus irae, perniciaciae, quotidie augeantur, nisi summa adhibeatur cautio. Quibus omnibus qui non impediri sentiat sapientiam, ille desipientiae origines ac incrementa non satis obseruasse, imo ne cogitasse quidem deprehenditur.

S. III. Obest porro parentum praefectorumque stultitia ingressui sapientiae in animos

**in dissert. de αἰτιῶσι Philos. S. IV. & V.*

animos liberorum, dum eos vanis & insanis
 persuasionebus, vel ioco vel ex alia causa
 occoecare gaudent. Sic a teneris vsque
 docentur cerebrum suum ad asininam quan-
 dam parare credulitatem, vt dein sequutu-
 ro vitae tempore ex praeiudicio & opinio-
 ne non loquantur tantum, sed viuant. At-
 que ita assuescunt Deum sibi sub specie ho-
 minis bene barbati, & pomo cruciato infi-
 dentis fingere, angelos corporeis alligare
 conceptibus, & albicante indutos veste ad-
 mirari: vanis terlicamentis ad metum
 anserinum compelli, & nescio quid non
 spectri, vel minima mota luce cernere.
 Oriuntur hinc tot etiam adulta aetate ad-
 haerentes praeiudicatae opiniones, tot va-
 nitatis falsitatisque commenta, vt plures et-
 iam facibus praelucentibus ab iisdem dedu-
 ci non queant. Sed non opus est his diu
 immorari, cum pluribus hoc tetigerit IO.
 CLAVBERG. * Placet potius Philosophia
 diuini PLATONIS apud PLVTAR-
 CHVM ** sapientissime nutricibus prae-
 cipientis, ne quasuis fabulas pueris reci-
 tent, ne horum animi a principio stoliditate
 ac prauitate occupentur, cui affinia docet
 IO. LVDOVICVS VIVES * addens ratio-
 nem:

* in *Prolegom. Logicae speciatim c. III. p.*
*11. -- 23. ** l.c. p. 3. * de femina christ. Lib.*
11. p. 505.

nem: hinc ex anilium fabularum relatione, fieri, ut quidam ex prima ista educatione in grandiores aetatem vel teneros vel fractos & pueriles animos referant, nihil ut graue ac prudens audire & sustinere queant. Neque hoc est saltem intellectus infortunium, voluntas eadem corrumpitur ratione, dum tot, excitantur affectus, qui animum adulta aetate ad res bene gerendas ineptum faciunt. Mea opinione prudentia educandi exinde elucet, quando parentes liberis omnem praebent occasionem, non euitandi tantum ideas falsas, sed & puerili oculo ad ipsam usque veritatem penetrandi. Imo inter boni ingenii indicia repono animum a coeca credulitate etiam prima aetate alienum, neque possum assentiri celeberrimo praesuli de FENELON * qui praeiudicia ad bonum directa enixe commendat, alias enim bruta quoque Deo placeret fides pietasque, quod & Scripturae & rationi contrariatur.

§. IV. Mirabitur forte non vnus, si dixero: ipsa studia sapientiae studium impedire; interim dolendum est, id ipsum utique esse verissimum. Enimuero studia immatura & puerili aetate praecipitata, nimiosque, quibus aliquando obruuntur ingenia, labo-

* de educatione Filiarum p. 93. edit. quae Hallae germanice prod.

labores, non possum non in hunc censum referre, quum & ex naturali corporis constitutione & morali mentis contemplatu id pateat. Inspice, si placet puerilis cerebri plurima abundantis fluiditate constitutionem, & poteris ipse facili ratione colligere, magno & intempestiuo motu atteri ingenia, atque in vapores denique ac fumos exire. Accedit insuper interna mentis natura, quae hac ipsa aetate aut nimio impedita phlegmate cito torporem induit, aut animo si vnquam delectationi sensuum & varietatibus rerum sectandis dedito, studiorum concatenatione, eorundem horrorem contrahit. Vnde plurimi austeram sibi & odiosam fingunt sapientiam, quae non aliter ac sacra castigatrix hominum animis dominetur eosque seuera coactione, ferro pistrinoque adstringat intolerabili, quod certe opprobrium, quo communius eo grauius accidit sapientiae. Haec blanditias, fauorem, beneuolentiamque quotidie spirat, nec quicquam boni proponit, cuius non sit iucunda & acquisitio & possessio. Sed quicquid huius sit; obtinet tamen vesana opinio, ingeniaque cum summo eorum, detrimento ad studia non manducantur, sed trahuntur imo rapiuntur; scilicet vt gratuletur sibi sancta parentum simplicitas de vocabulis, sententiisque quas puerulus tremulanti voce, puerili in-

stat

de praecipuis Sapientiae impedimentis. 15
stat ad vnguem enumerat: atque sic satis fiat
eruditissimae, si Diis placet, docentium
stultitiae.

§. V. Accedit porro inepta homines
erudiendi methodus, quae tum parentes do-
mi, tum praeceptores scholastici seuera fron-
tis ruga omne conficere se posse existimant
negotium. Pauci credo praeceptores suos,
vt M. ANTONINVS PHILOSOPHVS *
Alexandrum Grammaticum, laudare pos-
sunt, quod ab increpationibus sibi tempe-
rarint, neque ignominiose castigarint, si quis
barbarum, soloecum aut absonum quid pro-
tulerit; aut non errauero si dixero, plurimos
& nunc eadem in ludis literariis experiri fa-
ta, quae olim in auunculi statuarii officina
perpeffus est LVCIANVS, vt, si non Magi-
stri prae imperitia percutientis tabula, ta-
men miserorum libellorum capitibus illis
rumpantur asserculi: adeo vt multos apud
locum inueniat §. 3. Et Iulianus l. 5. π. ad L.
Aquiliam, nec non l. praeceptoris enim 6. π.
ad L. Aquil. Scilicet si consilium prudens
QVINTILIANI * sequi vellemus: cauere
oportebat, ne studia qui amare nondum
potest, oderit, & amaritudinem semel per-
ceptam etiam ultra rudes annos reformidet.

Sed

* εἰς ἑαυτὸν βιβλ. α. p. m. 157. * vid. eius So-
mnium p. m. 4. * lib. I. p. m. 10. Instit. orat.

Sed & hic rem inuertimus, & quos paulo ante manu dextra adducebamus. mox iterum non secus ac ANTISTHENES DIOGENEM apud AELIANVM * abigimus. Sic videas orbilius tales domi pueris omnem loquendi sumere licentiam, a ludis coercere etiam maxime innoxiiis & ad ingenii culturam facientibus, ubi vero ludum literarium fuerint ingressi quotidiani subsunt carnificis manibus. Unde est, quod multi ad adultam aetatem iam progressi linguae habenas nondum reliquerint, obstupefcantque, quoties ex officio etiam verba sunt facienda. ** Dum autem a ludis aliisque puerilis aetatis negotiis arcantur, studio ipsis ingenii debilitantur vires, quas licita condire debebat hilaritas, quae sic tandem in scelestissimam abit peritiam. Plures praeterea laborum obruantur copia, dum vel nimio vnus laboris penso adstringuntur, vel quod & communius & magis damnosum existit, diuersarum coguntur audire lectiones materiarum, easque domi omnes resumere, vnde inconcinna confusio infinitis modis turbat puerorum ingenium, nec postea ea ad praxin deducere iustoque applicare loco pos-

* *hystor. var. Lib. X. c. 16.* ** *Confer quae hanc in rem obseruauit Christianus Thomasius de Ictorum prudentia consultatoria c. VII. §. 57. §8. seq.*

possunt, uti observat HVARTVS. * At sic
moris est, sic procurrunt ad scholas cum col-
ligata librorum mole pueruli, scilicet ut ce-
pae misceantur allio, acquiratur tenuis ad-
huc cerebri inopia, tollaturque, quicquid
prouida numinis beneuolentia in ipsa nati-
uitate concesserat; ad sapientiam aptatam.
Seueram si spectes coactionem, non secus
ac natura humani corporis adhibitis gene-
rosis remediis in morbis acutis, (ut loqui-
tur Dominus de FENELON **) eadem
debilitantur ingenia; aut malicia magis ma-
gisque indurantur, adeo ut facilius sit nimia
indulgentia deiectos, quam nimia seuerita-
te depresso in virtutis reducere rramitem.
obseruante prudenti quodam Autore ANO-
NYMO Gallo. His ex causis non est miran-
dum, tot subinde ad literas natos, literas ta-
men cane angueque peius fugere, cum ra-
dices literarum etiam ipsae dulces tanta
Praeceptorum imperitia felle condiantur.
Sanior est Philosophia PLINII *** qui stul-
tae huic seueritati occinit: *Cogita & illum
puerum esse & te fuisse: atque ita hoc, quod es
pater (praeceptor) viere, ut memineris & te
hominem esse, & hominis patrem, cui iungen-
dus SENECA **** pluribus disputans; Vter*
B prae-

* in scrutin. ingen. c. III. p. m. 86. ** l. c. p. m. 45.

*** Lib. IX. epist. XII. **** de Clement. lib.
I. c. 16.

praeceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificinat discipulos, si memoria illis non constiterit, aut si parum agilis in legendo oculus haeserit, an qui monitionibus & verecundia emendare & docere malit.

§. VI. Nescio cur non & huc referam peruersam, vniuersalem licet discendi methodum, qua omnis a verbis & literis incipitur institutio, cum modo inuerso procedere iubeant logicae sanioris regulae. Debebant prius infantia ingenia imbui necessariae quotidianarum rerum etiam moralium cognitione, a qua dein commode manuduci poterant ad ipsarum denominationem. Ast res inuertitur, & discimus vocabula quorum saepissime nullum percipimus sensum, licet via contraria & maior agilitas & maior ingenii constantia possit obtineri. Vnde marcescit memoria, licet quotidie ruminetur perforeturque, & ubi ad solidiora & vitam communem ventum est, & coeci adparemus, surdi, muti, claudi. Vitam prius, loquelam postea largitur naturae beneuolentia, homines curant posterius, prius proiciunt in crastinum: & tum docet viuere, cum dimidium iam effluxit, vitae breuissimae tempus. Imprimendae erant ideae viuidae & realiter praesentes, non mortuae, non remotissimae & in obscura se saltem sistentes imagine. Illud soli-

solidam & sanam progignere poterat eruditionem, ad quam praeparantur pueritiae pectora; hoc falsam nutrit sapientiam, & superficialia nos fallit cognitione. Sed obstat communis opinionum, quæis mundus regitur, oraculum, obstat praesens & auctoritate publica sancitus scholarum status, obstat multorum praeceptorum ignorantia, negligentia, pigritia.

§. VII. Pertinet huc quoque imprudens plurimorum parentum cautio, ne liberi puerili aut adolescente aetate rerum domesticarum & physicarum cognitionem acquirant, quo ipso partim impediunt, ne a teneris prudentiae oeconomicae cognitione imbuantur, quod tamen consultissimum erat, & simul augent ipsa occultatione, imò vitiosam reddunt iuuentutis curiositatem, quippe quæ aperta indifferenti adspicit oculo, occultata vero, in malitiae suae conuertit instrumenta. Ast sic fallitur nimia hominum prudentia, & a vitiis arcere volens, magis magisque ad eadem manu ducit, abducens ab iis, quorum usus per totum vitae cursum se diffundit. Hinc videas saepe viros erudito nomine superbientes, qui vel confectionem butyri ignorant, vel mures & feles ex stercore domestico pronasci cum aniculis sibi persuadent, vel cum P. Schinerio Ordinis Loiolit. socio apud
b a NAV.

NAVDAEVM filicem loco pretiosi lapidis ex India orientali oriundi, (quem Bezoram vocant) venerantur. Dum enim bonorum ingeniorum indicatrix curiositas parentum de rebus obuenientibus, vel de solo hordeis apto, vel de usu fermentorum, vel aliis rebus oeconomicis quaerit relatum, responsum ut plurimum accipit: quid haec ad Te? quaere quid prophetizet Donatus, Vestibulum, Orbis pictus, Grammatica, & quae sunt alia literariae iuuentutis crepundia, quasi, ac si ea non essent magis necessaria cognitum, quae ad quotidianum vitae commercium pertinent, & omnis eruditionis obiectis illustrandis aliquando inseruire poterant. Interim tantum potest inueterata opinio, quae uti paedagogicae affectationis germana est soror; ita non potest non omni molimine sapientiae prudentiaeque obsistere, adeo ut nescio qua religione, viris doctissimis & boni publici cupidissimis vitio vertatur, quod iuuentuti naturalis doctrinae studiofae structuram humani corporis, eius origines aliaque huc pertinentia luculenter exponant.

§. VIII. Egregie huic partim obtemperat, partim succurrit praeceptorum socordia, qui optimum vitae tempus solius memoria cultura (ruptura potius dicenda) perdunt, insuper habitis iis omnibus quae aut ingeni

ingenium, aut iudicium attingebant. Ita enim comparatum est cum humanae mentis virtutibus, ut nimio cultu atterantur, iusto pauciori autem plane marcescant: hinc qui memoriae omnem navant operam cerebrumque quotidie novis complent idearum cumulis, non tantum illi noxam adferunt, sed dum iudicium ingeniumque negligunt, nec prudenti meditatione ideas voluunt revolvuntque, atque ad usum referunt, ad horum exercitationem pene se ineptos reddunt. Harmonia reguntur facultates, harmonice quoque, id est, aequali ductu sunt virgendae. Hoc dum negligitur, tanta est hominum eruditorum copia, qui omnia ex aliis norunt, ex proprio ingenio aut nihil aut parum. Semoveas quaeso locos communes, compendia, systemata, florilegia, commentarios, dispositiones, thesauros, & semovebis ab ipsis simul optimam miserae eruditionis partem. Nudi comparebunt, & ubi ad extemporaneam rerum diiudicationem, propalationemque ventum erit, trepidanti mente & voce innumera proferent pristinae negligentiae argumenta, etiam apud rudes literarum aut nauseam aut risum movere apta. Miscebunt quadrata rotundis, rotunda quadratis, a baculo, quod aiunt, ad angulum colligent, Iovem iurabunt lapidem, rodent ungues, & ni Deus quis-

piam ex machina subuenerit, solenni clausula intactum, quod susceperant, derelinquent negotium. Ita quaelibet sic est curanda facultas, ut neque atterantur nimium, neque plane supprimantur alterae, sed ut potius omnes sibi beneuolam inuicem nauent operam: neque enim una sine reliquis multum valet, neque reliquae una sine damno carere queunt. Discendae itaque sunt linguae, discendae historiae, & quae his sunt affines disciplinae, mathesi quoque exercenda mentis acies, sed simul colenda linguae agilitas, tentandumque quid propria vel inuentione vel diiudicatione valeat animus. Hoc autem vix est sperandum, ubique, cum magna sit docentium affluentia, qui mentis vitia ac virtutes ne de nomine quidem norunt, & ad opinionem praeteriti temporis omnem suae doctrinae cursum metiuntur.

§. IX. Atque ex hoc fonte profluit, specialius impedimentum, quod praebet nimia latinitatis cura. Non is sum, qui exstimet romanorum linguam qua tot ac tanta eruditionis monumenta ad nos posteros peruenerunt, plane negligendam & ex animis discendum eliminandam esse. Est illa insigne eruditionis instrumentum, qua sine non multum promouebitur, & utique videtur quodammodo necessarium uti aliqua lingua

gua multarum gentium eruditio communi.
Sed instrumentum est eruditionis, non
eruditio ipsa, cur itaque eidem ultra
sexennium impendimus, cum illis linguis,
quaeis sacrae perscriptae sunt literae, vix
biennium imo ne hoc quidem tribuamus?
Cur inquam adolescentiae persuadetur a vi-
ris doctis, in hac scribendi exercitatione
positum esse fastigium solidae eruditionis?
Cur sine delectu incauta iuuentus omnes
auctores classicos perreptare admonetur?
Cur vernaculam contemnimus, eosque qui
huic laudabili succurrunt opera, diffama-
mur? Scilicet ut ineptam praestemus iu-
uentutem communi vitae cui debetur, ut
adsuescant maioribus destinata ingenia,
sicut SENECA * loquitur, pusillis occupa-
ri, atque a pedantismo impediatur solida,
quae in rebus non in verbis est, sapientia.
Discatur linguae romanae decor, floreat
eiusdem exercitatio, sed floreat simul ea-
rum studium, quaeis vera sapientia & diui-
na patet: Urgeatur etiam illa, quae mun-
do patriaeque seruire nos iubet numinis
providentia. Applico huc verba, quae de
latina suis vernacula lingua habet QVIN-
TILIANVS: ** Post latina non longe germa-

b 4

nica

* Epist. 150. ** Lib. I. Instit. Orat. p. 9. c. 7.

nica subsequi debent, & cito pariterire. Ita fiet, ut cum aequali cura linguam utramque tueri coeperimus, neutra alteri officiat. Non male REALIS de VENNA * Iustus esse, existimat, nos multis philosophari linguis, una universali, & aliquot particularibus, quam una, una enim perit, multae simul non ita. Itaque non contemnenda, ut saepe fit, sapientiae monumenta, quae vernacula nostra comparent, sed ostendamus nec nostrum genium minus aptatum studiis, ac aliarum gentium, quorum scripta sibi vernaculis linguis quotidie manibus nostrorum voluntur. Poruit MAGNVS RVDOLPHVS HABSBURGICVS eam producere in forum politicum, vti hoc in eo laudat CASPAR DORNAVIVS, ** cur quaeso eruditorum musea amplius reformidet. Absit, contemptus neglectusque, absit vana aestimatio ab iis, quorum officium est omnibus suum statuere pretium.

§. X. Pertinebat hoc negligentiae genus maxima ex parte ad intellectum in desipientiae & imprudentiae vinculis detinendum: voluntatis neutiquam feliciora sunt.

* in dubiis ad Christiani Thomasi Introd. ad Philof. aulicam, ad c. 1. §. 67. p. 49. ** in vita Rudolphi Habsburgici p. 78.

sunt fata. In hoc saltem differunt, quod intellectus semper, sed via non satis conuenienti: voluntas, aut nunquam, aut modo plane praepostero instruitur. Non hoc desiderio, quod iuuentuti scholasticae Syntagmata ethica non dicuntur, aut quod commentarii ethicorum Aristotelis non explicantur pro rostris scholasticis. Absit, neque enim hoc forte ubique exfulat, neque si rectius rem pensites ad voluntatem excolendam quicquam valeret, vt iam olim optime subodoratus est LVTHERVS* & cordate monuit Dominus de SECKENDORF.** Istud autem boni publici studiosi omnibus votis expetunt, vt teneris annis mentes ad miseriae humanae & intimae nostrae corruptionis manuducantur cognitionem, vt placide de virtutis admoneantur praestantia, vtque ipsis non difficilia, sed iucunditate mixta commendentur media, praeaeanturque, quod pene caput rei est, exempla, ad veram & duraturam felicitatem, quemadmodum aliquando PLATO se Speusippum vita sua emendare aiebat, apud PLVTARCHVM.*** Monstrentur insimul prudentiae decori & morum, b s regulae,

* Tom. I. Alienb. f. 508. ** Christen & Staat Lib. III. c. 9. §. 4. *** de adulatoris ab amico discrimine, Tom. II. p. 71.

regulae, quae non ut vulgo fit memoriae imprimere, sed vita exprimere suadet ratio. Neque hic labor Praeceptoribus est proprius, neque certis horarum pensis est alligatus. Debebat id fieri & a praeceptoribus & a parentibus, quocumque se offerente occasione. Quot sunt parentes, quot praeceptores, qui haec velint facere? quod sunt, qui possint? Abrogata est sapiens Imperatoris IULIANI * constitutio, *Magistros studiorum oportere excellere MORIBVS primum, deinde facundia* praecipientis. Hinc sordent haec studia ingeniis ad maiora natis, quippe nulli ostentationi parata, & plus ille pretii tulisse creditur, qui antiquato aliqui graecae vanitatis magistro obstetricantes addidit manus, prae illis qui animos ad verum virtutis tramitem manuducunt. Imo plurimi non negligunt saltem voluntatis culturam, sed plane oppugnant, dum data opera invidiae, aemulationis, odii, ambitionis affectus in animis excitant, suoque exemplo, omnibus iusti, honesti, decorique regulis insuper habitis egregie cauent. Unde est quod sapientiae studio dicatae scholae saepissime abeant in scelerum & immodestiae officinas, quodque ad hunc us-

que

* *vid. l. 7. de Professoribus & medicis.*

que diem repetendum sit SENECAE * de
artibus liberalibus iudicium : *Earum con-
fessionem molestos , verbosos , intempestivos ,
sibi que placentes facere , & ideo non discientes ,*
(adde docentes) *necessaria , quia superua-
cua didicerunt.* Atque his ita se habentibus
necessario abest Numinis benedictio , cuius
absentiam optime primum studiorum im-
pedimentum esse existimavit , vir ut de omni
re literaria & scholastica , ita & speciatim de
nobis meritissimus CHRISTIANVS GRYPHIUS ** cui iungenda celebris KOCHII
Prof. Helmst. hac de re cogitata. ***

§. XI. Erant haecce sapientiae pru-
dentiaeque impedimenta generalia ac quasi
prima , & cum iis qui literas prosequun-
tur , tum illis , qui ad aliarum artium tra-
huntur studia quodammodo communia.
Sunt alia adhuc non minus damnosa , quae
litterarum studiosis sunt propria , quae non
tam communes viuendi regulas suppri-
munt , quam speciatim sic dictae eruditio-
nis cursum. Sub ingressum studiorum plu-
rimis obest neglectum ingeniorum scruti-
nium

* *epist. LXXXIIX.* ** *vid. eius Poetisch Wäla-
der in Dramatischen Gedichten p. 1742.*

*** *in dissert. de impletate magno sapientiae
impediment.*

num de quo videatur post HVARTVM* venerandus Præceptor noster D. IO. PHIL. TREVNER**. Enimuero antequam adolescentes animum ad literarum studia penitus imbibenda applicarent, decebat prius cognitās habere ingenii vires, intellectus voluntatisque habitum, nisi coeci malint, duci ad istud vitæ genus ad quod aut non satis apti aut penitus inepti apparent. Eruditio debet nostris mederi defectibus, defectus itaque sunt noscendi ut sciamus, quibus quam maxime occurrendum. Inquirendum hinc erat in vires mentis generatim, quantum illae ad studia apparerent idoneae: unde scrutanda veniebat ingenii imaginationisque promptitudo, iudicii acies, memoriae continentia: conferendae erant hae facultates inuicem, ut iudicium ferri posset, quae illarum prae reliquis praepolleat, quibusque addicere se posset studiis ille, qui iam iam ad eruditionis limina est constitutus. Discernendi erant gradus, quibus ingenia differunt, ita ut alii serius, alii citius maturescant. Habenda quoque voluntatis ratio, quarendumque ad quae vitia mens pronior appareat, an magis ambitionis,

* in scrutinio ingeniorum latine expresso Iene 1663. 8. ** in dissert. scrutinio ingeniorum praemissa.

nis, an voluptatis, an avaritiae vrgeatur stimulis. Hoc nisi quis fecerit, vana est plurima susceptarum curarum pars, & quae medicinam ferre debebat educatio, ut plurimum toxica miscet venena. Interim nihil fecius pene plerumque locorum exulat hoc scrutinium, aut exulauit saltem aliquot seculorum fluxu: ars raticionandi, quae est generale eruditionis instrumentum, impleta fuit nugiuendulorum scholasticorum crepundiis, ea vero, quae animum vere excolunt, mansere sepulta alta sub caligine. Imo cum ante annos viri doctissimi in arte dignoscendi animos hominum laborare inchoarent, homines de schola, qui his maxime indigebant, primi erant, qui instructo sapienti omnibus modis succensebant, sed quod mundo gratulamur, vanis irritisque conatibus. Atque haec est ratio, cur tam multi studiis se sacrari gaudeant, quos satius erat non Augiae sed alii cuiquam stabulo purgando inuigilare, quique viui instar sunt commentarii ad verba SENECAE*: *male respondent coacta ingenia: relin-
stante natura irritus labor est.* Sed sic satisfit parentum votis praeceptorumque imprudentiae, qui asininam quandam ediscendorum pensorum tolerantiam boni ingenii nomine

* *de tranquill. animi c. 6.*

nomine compellant, ineptissimosque ad studia rapiunt, ignorantes vel ipsa nomina ingenii, iudicii, memoriae. Alii, qui his prudentiores videri postulant, alia peccant via, dum saepe eos arcent a studiis, qui studiis cum fructu ingenio maturescente erant inseruituti. Nobis placet RENATI CARTESII* cautio, existimantis: *Plus "illos promouere, qui rectam perpetuo viam in-*
"sistentes, lenissimo tantum gradu incedunt,
"quam qui saepe aberrantes celerius gradiuntur. Hunc enim magis adiuuat iudicium, alium ingenium, alium memoria, haec diuerso se exierunt tempore, adeoque multi, qui ad res memoriae & ingenii ineptissimi, videbantur, rebus iudicii cum fructu praesunt, & vicissim. Sed dum negligitur haec observatio, multi studiis inuigilant, in quibus per naturae suae constitutionem nihil laudabile praestare queunt: & neglecto inclinationum voluntatis scrutinio, multi dum studium eligunt, eligunt totius vitae cruciatus. Rectius itaque aut sibi consulunt, aut suis, qui cum IO. GOTTLIEB MEISTERO** primam prudentiae logicae regulam constituunt: *cognosce te ipsum.* Sed incumbit haec cura parentibus potius & praes-

* de methodo p. m. 1. ** de prudentia logica
 6. II. §. 6. 7.

praceptoribus, qui discipulis consilio assistere necesse habent: misera discipulorum turba sequitur, non qua decet, sed qua ducitur, via. Docentis itaque est traditorum sibi ingenium naturamque perspicere momente sapienter QUINTILIANO, * ut semper obseruarunt apud veteres scholarum magistri. Exemplum iis praeiuit ab Aegyptiis id edoctus, sapientiae graecanae stator PYTHAGORAS, qui ut post alios IAMBlichvs ** auctor est auditores se accedentes scrutabatur quaeque, quomodo, cum parentibus & reliquis fuissent versati, at, tendebat risum, silentium, sermonem, studia, diuturna, libera, familiares, laetitiae vel doloris apud eos, causas, oris speciem, incessum, totumque corporis motum. Sequutus est eum laudabili instituto ARISTOTELES, quem GELLIVS *** neminem ad philosophiae subtilioris auscultationem admisisse scribit, nisi eius antea ingenium & eruditionis elementa atque in discendo studium laboremque explorasset. Idem de PLATONE obseruat HVARTVS. Exempla plura supeditabit, si conferre placuerit; veterum Philosophorum historia.

S. XII.

* *Inst. Orat. Lib. I. c. 3.* ** *de vita Pythag. c. 17.*

p. 78. *** *Noct. Attic. Lib. II. c. 4.*

§. XII. Quemadmodum verò alias error errorem trudit, ita & hic vnum impedimentum plura subinde producit; & singillatim ex neglectu modo allatarum observationum consequitur, qui non minus sapientiae cursum remoratur: nimius eruditorum numerus. Etenim dum nullus habetur ingeniorum selectus, quilibet ad studia prouolat, inuitaque Minerua Eruditionis nomen ambire sibi honori ducit. Inde tanta literatorum, otiosorum inquam, hominum ubique deprehenditur affluentia, ut vel Homerus nouem Musis comitatus aliquando obulum quaerere necessum habeat. Accedit, quod plurimi sub studiorum ingressum scopum sibi praeficiant vanissimum, quodque de vero scopo literarum paucissimi admoneantur. Hoc si fieret, non tam multi literas colerent impio conatu, facileque deficeret nimius Eruditorum numerus. At dum quilibet vanae ambitioni suae litans honores, auarus opes, volupuosus nescio quae commoda otiaque sibi ex literarum studio gratulatur, dumque malefani doctores vel hoc ipso nomine illis studia commendent, quotidie obexponitur verae & solidae sapientiae. Saniora sunt quae docuit literatissimus ERASMVUS*.

Equi-

* in enchiridio mitilis christiani can. IV.

Equidem scio, multos ex innumero eruditorum numero Reipublicae literariae nescio quid non boni portendere, atque ex hoc ipso eiusdem felicitatem multis depraedicare nominibus. Ita enim iudicant qui praesentem Ecclesiae christianae faciem pulcherrimam, formam Imperii Romano Germanici optime regularem, & statum eruditionis felicissimum admirantur. Qui rem altius & mente a praeiudiciis libera pensat, facile videt, multitudinem non prodesse sed obesse, quum eruditorum status sit extraordinarius, adeoque paucissimis accommodatus, vnde philosophandum i. e. studendum paucis, nam omnino eius abundantia haud placet. Eruditorum officium est aliorum regere actiones, quorsum opus quadam auctoritate: multitudo autem eorum paupertatem contemptumque conciliat. Quis quaeso sapientiae quid boni inde portendat, si videat prae foribus vnus hominis centum omnium bonarum artium magistros officiolo cuidam inhiantes cum sacculo, & vel pastoris, vel custodis, vel curatoris, vel praeceptoris titulum aut mercari aut emendicare gestientes. Inde tot miseri & indigni vnico misericordiae affectu intruduntur negotiis, queis impares, vt per totum vitae spatium ex gratitudinis lege, Patronis, Collatoribus, Intercessoribus miseram seruiant seruitutem. En tanti

6

sunt,

sunt, qui mundum regere debebant ! proh !
 quanta felicitas ! aliter autem credo res no-
 strae cederent, si nulli nisi idonei, nisi iustum
 scopum prae se ferentens, ad studia admitte-
 rentur, non currerent, sed deferri sibi pate-
 rentur officia : *sic minus esset eruditorum, plus*
eruditionis, ut verbis utar REALIS de VIEN-
 NA* qui hoc vlcus pluribus tetigit : cui du-
 dum proluserat prudentissimus Theologus
 SCHVPPIVS plura & maiora differens egre-
 gie.**

§. XIII. Nullus dubito in hunc cen-
 sum quoque referre academiarum multitu-
 dinem, quippe quae plurimis ansam dedit
 incommodis. Equidem non is sum, qui
 magnificam eorum ausit arroderere famam,
 qui optimis ex rationibus haec exstruxe-
 runt sapientiae emporia, manebit eorum fa-
 ma immortalitatis inserta fastis, nec vnquam
 de eorum laudibus contitescet aequa poste-
 ritas. Illud tamen dissimulari haud potest,
 quotidie aucto academiarum numero, neu-
 tiquam augeri eruditionis incrementa : nec
 semper bonae conditorum intentioni re-
 spondere eventum. Dū enim augentur,
 academiae, plures requiruntur sumtus ad
 alendos Doctores, sicque discentes distra-
 hun-

* in dub. ad Chr. Thomasi Introd. ad Phil. aul.
 p. 39. ** im Regenten-Spiegel c. VII.
 p. 57. 62.

huntur, ut quod per pauca fieri poterat, per plura contingat. Hinc augetur etiam eruditorum numerus, quem antea in impedimentorum classem ietulimus, quilibet Docentium auditorum caterua delectatur. Inde emittuntur Missionarii sumtus auditoribus alendis necessarios emendicantes, confilia suppeditantur de nouis, ut vocant, stipendiis, legatis, & id genus aliis erogandis, scilicet ut quotidie augeatur studentium numerus, nec vnquam otiosorum hominum defectus appareat. Stipendia, legata, alii-que sumtus literarii non impediunt sapientiam: conferenda erant larga manu, aut cum delectu & paucis, & nemini nisi maxime aptis ad literarum studia: non illis, qui in vitam inerua accurrunt, patriae magis manu quam ingenio seruire apti. Horum autem postquam haecenus sat magna manus est, nescio vtrum non potius quorundam hominum consulatur pigritiae stultitiaeque, quam bono publico, & vtrum recte REALIS de VIENNA * asserat: *illos magis patriae, profuturos, si vnum opificem, quam centenos, inutiles educarent, cum laborantium in Germania tanta sit inopia, otiosorum latinorum magna copia.* Praeterea distrahuntur non tantum facultates discipulorum, sed & docentes, cum

* l. c. p. 3.

vix sufficiant tot academiis viri docti, vt omnium disciplinarum partes toties expleri possint. Satius vtiq̃ue est vna gaudere academia, in qua quilibet officium suum rite, recteque & cum laude obeat, quam in decem Academiis, vix decem videre viros, qui disciplinae suae nouum addant splendorem, sed hoc iam monuit doctissimus SCHVFFNER *. Interim non incommode huc quis retulerit mutatis paucis verba PETRI RAMI ** ad CAROLVM IX. Francorum Regem: *Tollatur edicto tuo infinita Professorum* (academiarum, scholarum) *turba, diligantur* (confirmentur adiuuenturque) *idonei philosophiae Professores ordinarii* (academiae paucae sed bonae.)

§. XIV. Eruditorum academiarumque multitudini prono nexu cohaeret graduum dignitatumque academicarum abusus, & intempestiuus eorundem ambitus. Quo plures enim literis operantur, eo plures quoque ambiunt dignitates academicas, eoque plures his sibi placent nominibus. Praeterea vnicuique academiae interest, iurium suorum frui exercitio, vnde quoque necesse est, vt definito tempore milites conscribantur

* in dissert. de multitudine Librorum c. 1. p. 15.

** in prooemio reformandae Parisiensis academiae in Oratt. p. m. 366.

tur Apollini, cum autem dignorum, eorumque qui his titulis recte sint vsuri, non vbique locorum magna sit abundantia, res redit ad Deos minorum gentium. Prouolare hinc videas quandoque huc illos, qui vix Ephebi apparent, quique vix vnā & alteram philosophiae partem degustarunt. Inde tot Therfigeritā pauci conspiciuntur Bachi, frigetque, omnibus eam colentibus, derelicta solida sapientia. Inde sequitur, contemptus eruditionis etiam solidae, & quicquid etiam boni hinc inde in Academiis docetur, apud plures pedanteriae nomine audire solet. Exulat itaque philosophia, quoniam eam ignorant, qui hoc nomine superbiunt, & tolluntur bonae artes, quia quilibet artifex esse praesumit. Apposite ERASMVVS * *inter immites bestias numerat illos, qui intra annum, septem artium liberalium titulum ac professionem susceperunt.* Mirum certe est, qui fiat, quod ferae haecenus tam caro veniant pretio, cum hi ipsi sapius quam bestiarum pulli proueniant, qui omnem doctrinarum ambitum simul ac degustant, deglutiunt.

§. XV. Ut vnitas unitatem, ita hic multitudo propignit multitudinem: ea enim de quibus haecenus loquuti sumus omnes

c 3

con-

* *in methodo stud. theol. p. 107.*

concurrunt ad procreandam sobolem seipsis longe deteriorem: multitudinem librorum. Nam dum plures eruditorum nomen ambiunt, plures quoque protruduntur commentarii, compendia, methodi concionandi, introductiones, & quae sunt alia librorum genera. Nemo siquidem docti nomen meretur, nisi intempestiuo conatu ita inclarescat, & vel neglectis grauioribus officii sui curis libros scribendi sibi datum esse credat negotium. Dum praeterea quaelibet academia ex speciminibus diiudicatur, necessum est quandoque illos, qui ei inferuiunt, ad scribendum animum appellere. Accedunt praeterea constitutiones quae specimina eorum qui dignitates ambiunt, expectunt, ut adeo vel ex his causis proueniat in exhausta librorum multitudo, quae non potest non in insigne sapientiae cedere impedimentum. Equidem concedo, quod PLINIVM † maiorem dixisse memini, *nulum librum esse tam malum, ut non aliqua ex parte prosit*, quis enim hoc neget, quum omnes quotidie id adfirmant tabernae aromaticae. Sed ubi damna maioris sunt ponderis, quam illa utilitas, ibi quilibet facillime laudatae renunciat utilitati. Aut si qui sunt, qui renunciare nolint, illis recte applicaueris,

† *Lib. III. epist. 5.*

ris, quod ARISTO. apud STOBÆVVM †
de illis inquit, qui dialecticae studium pro-
funde rimantur: eos caneros edentibus simi-
les esse, qui propter exiguum alimentum, circa
crustas plurimas occupantur. Onerat discen-
tem turba, non instruit, aiebat SENECA ††
qui & alibi distrahere animum librorum
multitudinem asserbat. Quid quaeso nunc
diceret, si nostro tempore post typographi-
cae artis inuentionem nostra videret volu-
mina. Credo ego nulla hic opus esse da-
mnorum longa enarratione, quum propria
experientia id facile quemque edoceat. Imo
eo lubentius ab ea abstineo, quo gratiora
nobis fecerunt otia post alios OBSERVA-
TORES HALENSES ††† & SHVFNE-
RVS ††††. Placent autem in rem nostram
apprime facientia verba IO. AMOS CO-
MENII ††††. *Melius est pauca, sed & certo,
& pleno numero, & recte tenere, quam per in-
finita volutari, quia hoc nonnisi vagam & opi-
nabilem, illud constantem & firmam eruditio-
nem confert.* Uti autem est haec rarissima,
ita facile est iudicare, qui fiat, quod mun-
dus quotidie nouis non impleatur, sed pene

c 4

ob-

† *serm. 79. fol. 424.* †† *de tranquill. animi c.*
9. & ep. 11. ††† *obs. I. Tom. II.* †††† *in pe-*
culiari dissertatione de multitudine librorum.
†††† *in prodromo Pansoph. p. 81.*

obruatur vanitatis voluminibus, de charta in papyrum coniectis, cum dudum constet; mundum regi opinionibus. Simul quoque patebit curiosa & consideratu digna quaestio: cur nonnulli eruditi aut nihil aut parum scripserint, quam Rintelii anno 1702. doctissimus BIERLING peculiari dissertatione expendit. Quod si autem vnquam, nunc consideratu digna sunt verba quae M. ANTONINVS † ad se ipsum reliquit: *Librorum vero sitim proiice, ne murmurans moriare: sed vere placatus.*

§. XVI. Licet autem tam multa scribantur, tamen non est negandum, multa adhuc scribi posse, quae non scripta sint prius, cuius rei causa est praesertim apud Germanos nimis circumscripta libertas sentiendi. Odium & invidia quibusdam eruditis propria adeo dominantur veritatis studio, ut si vel ab vnus oraculi putatitii discesseris effato, statim pro nescio quo habearis haeretico. Vindicarunt enim sibi etiam ius circa haereticos Philosophi, diffamari satis audacter quandoque edocti. Unde non longo abhinc tempore iurabatur strenue in verba Magistrorum, posterique magna cum voluptate Antecessorum sputa lambebant. Huic mori cum se opposuerunt viri de meliori

† *Lib. L. p. m. 161.*

liori facti metallo, qui ingenuo veritatis amore ducti modeste a veterum, vbi res postulauit, decretis decesserunt, clamatum est, vbi res postulauit, decretis decesserunt, clamatum est, vidimusque vnica hac ex causa vniuersae rei literariae interitum eiulanti voce minitantes. Hinc antiquatas logicorum ineptias, plusquam deficientem ethicorum mediocritatem & sanctissima ignorantiae asyla physicorum innumeris circumuallarunt veteratores isti, Nouatorum, Haereticorum, & quod magis est Atheorum, scilicet idola non colentium, nominibus. Hoc modo tot reprimuntur publico bono nata ingenia, tot supprimuntur vtilissima sapientiae volumina, tot absconduntur inuenta seris posteris profutura, tot odio exponuntur veritates. Si autem hoc non est impedire sapientiae incrementa, dubito an stultitia sapientiae nomine imponat hominibus. Recte hinc in hoc odium libertatis causam coniecit Illustris CHRISTIANVS THOMAS. VS † cur non maiores in sapientiae studio fecerimus progressus. Itaque eruditissimus VIVES inter causas corruptarum artium non

c 5

ulti-

† in kleinen Schrifften n. X. p. 459. conf.
*Eiusd. defensio doctrinae characteristicae
Clar. Tentzelio opposita.*

ultimam facit præposterum haeretificandi studium. †

§. XVII. Pertinet & huc humilis de literis humanioribus & philosophia persuasio, qua qui iudicium in crumena habent, illas alto supercilio contemnunt, hanc verò trium superiorum facultatum ancillam constituunt. Inde insuper habitis linguarum, eloquentiae solidioris fundamentis prouunt plurimi ad facultates superiores, ut habeamus Theologos, Ictos, Medicos & inter hos tamen desideremus eruditos. Inde tot miseratum sacrarum literarum, tum legum romanarum interpretationes. Inde est quod maxima horum pars vix quicquam paestet, nisi quod methodice & secundum artis regulas garriant. Temporis & instituti ratio non patitur haec ulterius proseguire, neque id multum haberet ponderis, dum enim illi qui maiora docent, haec studia impense non commendant, irritus est labor. Credit iuuentus ineptias haec esse, ad finem properat, inhians titulo, officio, thoro: persuadetque sibi haec saltem ab harum literarum studiosis aut ex coeco earum amore disseri, aut ex causis propriae utilitatis. Illorum itaque, quorum maior apud hos est fides, officium est, eos a superficiali & male fundam-

† *vid. de causis corruptarum artium L. 1. p. m. 33.*

fundata ad veram solidam constantemque sibi adducere eruditionem. De Philosophiae contemptu res est notior, quam ut multis commemorari debeat, cum paucissimi sint adeo eruditioni dediti, ut disciplinas philosophicas sibi sumant iuxta serie pertractandas, existimantes harum rerum nonnisi in schola esse usum, quae tamen per omnem vitae cursum se diffundunt. Causa huius contemptus non ultima est *insubtilis & pestilens opinio de instrumentalitate Philosophiae* (sic venia verbis quæis utitur REALIS de VIENNA*) qua sibi persuadent, nullum esse Philosophiae usum, quam in terminis explicandis, quibus utuntur reliquæ eruditionis disciplinae. Equidem annuo, si Philosophia nil aliud ageret, turpissima esset ancilla; ast postquam, ut SENECA** loquitur, non in verbis sed in rebus est, & totum mundum scrutatur, optimam insuper vivendi rationem præcipiens, tunc non ancilla sed foror est reliquarum disciplinarum, quippe quæ non minus ac illæ Numen sui autorem habet. Ast causa huius persuasionis est simplex hominum ignorantia qui suo ævo misera quadam & terminiloqua philosophia decepti nova spernunt eiusdem incrementa, & quicquid producitur, ob novitatis speciem

** l. c. p. 9. ** *epist. XVI. & XLV.*

ciem reformidant. Hinc audias saepe viros alioquin optimos iuventutem sub specie pietatis ab his auocare studiis, ac si nil prodesset philosophia ad maius lumen recipiendum: aut si non auocant, inficeta tamen opinione eam denique post Theologiam tractari iubent, vt scilicet omnia inuertantur, & in dies crescat eruditionis confusae confusio.

§. XVIII. Quemadmodum autem Philosophiae haud iusta aestimatio, ita quoque sapientiam impedit ignoratio verorum conceptuum de eruditione, quatenus generatim spectatur. Enimvero si nescias quid sit vera eruditio, & quae sint eius partes, & quomodo illae cohaereant, quomodo iudicium ferre possis de singulis disciplinis? Interim certissimus sum, plurimos qui eruditionem colunt, & de sororio disciplinarum vinculo plurima verba faciunt, istud vinculum non posse ostendere. Optime his consulere studuit D. GOTTLIEB GERHARD TITIVS, † qui meditationes suas ad disciplinam generalem de eruditione destinauit. Ut autem huius ignorantiae multae sunt causae, ita quodammodo confusione occasionem dare potuit recepta distinctio eruditionis in IV. vt vocant, facultates barbaris secu-

† in arte cogitandi c. XIX.

seculis haud dubie nata. Id sane certum est facultatum nomen antiquioribus temporibus, eo quo nunc venit, usu non obtinuisse, adeoque nec distinctioni modo dictae aliquem fuisse locum. IVSTINIANI tempore rem aliter habuisse inde apparet, quod Grammaticorum, Rhetorum, Medicorumque saltem faciat mentionem, † quemadmodum & ubi ex professo, quod aiunt, de eruditis agitur †† huius distinctionis nullum apparet vestigium, adeo ut eius origo non multum ultra annos seculi XIII. post C. N. sit referenda, consentiente HERMANNO CONRINGIO. ††† Sufficit inadaequatam hanc eruditionis diuisionem facillime inferuire potuisse disciplinarum confusione, multumque contulisse, ad inordinatas de eruditione ideas concipiendas. Inde pretium disciplinarum vsusque statutus est secundum receptum ordinem, mixta sunt instrumentalia principalibus, instrumentalibus principalia, & quilibet contentus fuit vnam harum ambire gratiarum. Inde nata sunt semidoctorum secula, confusione periodi, ut quandoque eruditis nominibus superbientes nesciant, quid eruditionis nomine

† *L. I. §. tit. XXV. §. 15.* †† *L. X. C. tit. LII. de Professoribus.* ††† *in antiquitatibus academicis, suppl. LXXXVI. p. 373.*

ne contineatur. Ostendendus hinc est sedulo nexus omnium Eruditionis partium, explicandaque generalis eius natura, nisi velimus aliquando inter semi eruditos perdere sapientiam ac eruditionem.

§ XIX. Atque haec sunt, quae de sapientiae impedimentis nunc quidem in medium proferenda putauimus: poterant utique plura produci, sed infinitus sic fuisset suscipiendus labor. Quo enim oculos pene conuertimus, ibi noua se obtulere obstacula. Specialiorem considerationem impedimentorum cuiusque studii nemo facile a nobis desiderabit, cum libenter eam captum nostrum transcendere consiteamur. Praeterea nec debuimus nec voluimus hominibus rixosis ansam praebere, de nobis querendi, quod falcem in alienam messem mittamus. Qui mente libera rem considerabunt, etiam hac in parte sibimet ipsis facile consulent, & ex generalioribus meditationibus quasdam specialius poterunt applicare. Dedi interim huius rei specimen in praefatione nupera ad Illustris THOMASII Iurisprudentiam diuinam germanice conuersam: de impedimentis Iurisprudentiae naturalis, quibus facile alia plura addentur. Quod reliquum est, uti nonnisi veritatis utilitatisque publicae causa haec consignauimus,

ita

ita speramus quoque eadem non aliter a bonae mentis studiosis acceptum iri, quam ut emendentur placide communia vitia, utque remoueantur, quantum in vnius cuiusque situm est viribus, quae cursum sapientiae impediunt. Quem si quilibet actionum suarum habuerit scopum; nullum est dubium, fore ut dum aliquando ultra omnes, quae obstant, remoras caput erigat vera & solida sapientia, quae nonnisi cogitione veri & actione boni continetur. Eat in partes nostras benignissimus Deus, adsitque conatibus, qui omnis sapientiae origo atque centrum existit.

F I N I S.

100 1/2

2 1/2

5°

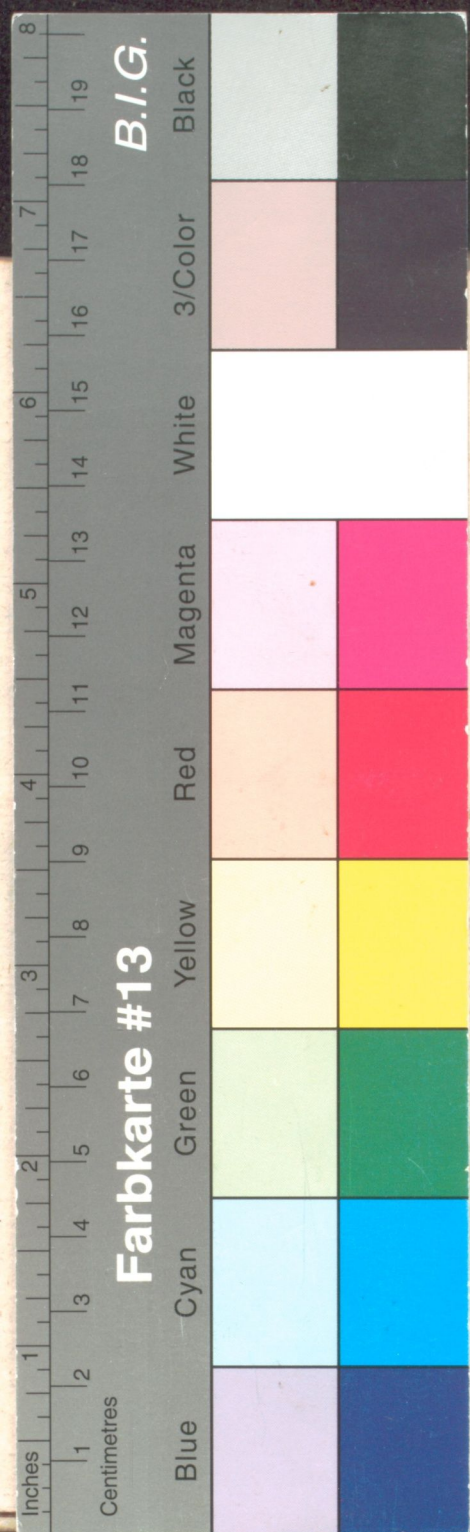
AD:
40 AP
R, g

Fl 28 ^c/₁

X 2406890

EPHRAIMI GERHARDI
DELINEATIO
PHILOSOPHIAE
RATIONALIS
ECLECTICE EFFORMATAE
ET VSVI SECVLI ACCOM-
MODATAE,
SIVE
DE INTELLECTVS HV-
MANI VSV ATQVE EMENDATIONE
LIBRI DVO,
IN GRATIAM PRAELECTIONVM IN ACA-
DEMIA IENENSI HABENDARVM
EDITI,
ACCESSIT OB SIMILITVDINEM ARGV-
MENTI
DISSERTATIO
DE
PRAECIPVIS SAPIENTIAE
IMPEDIMENTIS.

I E N A E,
Sumtibus HENRICI CHRIST. CRÖKERI.
1709.